

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Οι προκλήσεις του επαγγέλματος της Κοινωνικής Εργασίας στο
φαινόμενο της φτώχειας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελευθερία Λεβάκου

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Χρίστος Παπαθεοδώρου, Αντιπρύτανης Οικονομικών, Προγραμματισμού και Ανάπτυξης,
Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ιορδάνης Ψημμένος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Δήμητρα- Δώρα Τελώνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Copyright © Ελευθερία Λεβάκου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*«Ποιος κλαίει μέσα μου και μου λέει
ζύπνα δεν είναι όνειρο το χιόνι που μας καίει
η φτώχεια είναι πιο φρόνιμη αν νιώθει ότι φταίει»*

Γιάννης Αγγελάκας

Ευχαριστίες

Αρχικά, να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Χρίστο Παπαθεοδώρου, τον οποίο είχα γνωρίσει πρωτίστως μέσα από τη επιστημονική του συγγραφή για τα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων. Οι επισημάνσεις του και η υποστήριξη του με βοήθησαν αρκετά.

Ακόμη, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην Δήμητρα- Δώρα Τελώνη, που όλα αυτά τα χρόνια της εκπαίδευσης μου αποτέλεσε τον άνθρωπο εκείνο που με δίδαξε πως το να αγωνίζεσαι καθημερινά για την κοινωνική δικαιοσύνη, τους συλλογικούς αγώνες και την αλληλεγγύη αποτελεί κορυφαία πολιτική μάχη.

Η ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής εργασίας δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τους ανθρώπους που με στήριξαν και με ενέπνευσαν η καθεμία και ο καθένας με τον δικό της/του μοναδικό τρόπο.

Στους γονείς μου, Γωγώ και Γιάννη, στην αδερφή μου Βιβή και στον αξιαγάπητο παππού μου Γιώργο για αυτά που έχω καταφέρει.

Στις συντρόφισσες και τους συντρόφους που απαρτίζουν το Δίκτυο Δράσης Κοινωνικών Λειτουργιών.

Στις αγαπημένες φίλες, συναδέλφισσες και συνοδοιπόρες Μίνα Δούκα, Ζωή Ιωσηφίδου, Φωτεινή Μουράτη, Δήμητρα Παπαδοπούλου και Σοφία Πιέτρη που μοιραζόμαστε κοινά όνειρα, ελπίδες και απογοητεύσεις. Που στάθηκαν δίπλα μου και με βοήθησαν σε κάθε δυσκολία.

Στην αγαπημένη «πρώην» συναδέλφισσα Ελίνα Αλεξοπούλου και τον αγαπημένο Άρη Καπαράκη που με στήριξαν και με ενδυνάμωσαν στα πρώτα μου βήματα ως επαγγελματία κοινωνική λειτουργό.

Στον λακανικό μου φύλο, Γιάννη Σαρρή, που με άκουγε.

Στις συναδέλφισσες και τους συναδέλφους που μου παραχώρησαν το χρόνο τους για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, χωρίς τις οποίες και τους οποίους αυτή η διπλωματική εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί.

Μα πάνω από όλα στους ανθρώπους με τους οποίους εργαζόμαστε, που μας βοηθούν να αναστοχαζόμαστε και να οραματιζόμαστε πως «Μία Άλλη Κοινωνική Εργασία είναι εφικτή»!

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή	10
A. Ιστορική ανάλυση και θεωρητικές προσεγγίσεις.....	12
Κεφάλαιο 1: Η πολιτική οικονομία της φτώχειας	12
1.1 Το ιστορικό πλαίσιο του φαινομένου της φτώχειας.....	12
1.2 Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας ως απάντηση στα ζητήματα της φτώχειας	17
Κεφάλαιο 2: Η ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής εργασίας	21
2.1 Οι απαρχές του επαγγέλματος.....	21
2.2 Η χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας	26
2.3 Η ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνικής εργασίας.....	30
2.4 Η κοινωνική εργασία στο νεοφιλελεύθερο περιβάλλον	33
2.5 Η κοινωνική εργασία στο ελληνικό πλαίσιο	38
Κεφάλαιο 3: Φτώχεια και κοινωνική εργασία	43
B. Ερευνητικό μέρος και ανάλυση	46
Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία Έρευνας	46
4.1 Σκοπός έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	46
4.2 Σημαντικότητα της έρευνας	47
4.3 Θεωρητικό μεθοδολογικό πλαίσιο	48
4.4 Μέθοδος παραγωγής δεδομένων.....	49
4.5 Συμμετέχοντες στην έρευνα.....	50
4.6 Διεξαγωγή έρευνας.....	52
4.7 Ανάλυση δεδομένων	52
4.8 Εγκυρότητα και αξιοπιστία έρευνας	54
4.9 Ζητήματα δεοντολογίας έρευνας	54
4.10 Περιορισμοί έρευνας.....	55
Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων	57
5.1 Οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί στις Διευθύνσεις των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης	57
5.2 Τοπικό Κοινωνικό Κράτος.....	59
5.2.1 Πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας.....	59

5.2.2 Οι απόψεις των κοινωνικών λειτουργών για τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας.....	66
5.3 Ο ρόλος του/της κοινωνικού λειτουργού στα ζητήματα της φτώχειας.....	73
5.3.1 Οι αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και οι παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών.....	73
5.4 Οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών	80
5.5 Ο προσδιορισμός του φαινομένου της φτώχειας από τους κοινωνικούς λειτουργούς	84
5.6 Η πραγματικότητα της κοινωνικής εργασίας.....	89
Συζήτηση-Συμπεράσματα.....	92
Βιβλιογραφία	97
Παράρτημα Α: Οδηγός Συνέντευξης.....	110
Παράρτημα Β: Έντυπο Συγκατάθεσης Συμμετοχής στην Έρευνα.....	113

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα εξετάζει υπό το πρίσμα της ιστορικής προοπτικής το κοινωνικό φαινόμενο της φτώχειας σε συνάρτηση με την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους και την εμφάνιση του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας. Στο πρώτο μέρος, πραγματοποιείται μία θεωρητική ανασκόπηση στην πορεία εξέλιξης της κοινωνικής σημασίας της φτώχειας από τη θεοκρατική κοινωνία της μεσαιωνικής εποχής έως τις οργανωμένες μορφές αντιμετώπισης της φτώχειας. Στη συνέχεια γίνεται μία προσπάθεια σύνδεσης των παραπάνω ζητημάτων με την κοινωνική εργασία, αναλύοντας τις θεωρητικές, ιστορικές και κοινωνικές προεκτάσεις του επαγγέλματος που επηρεάζουν την πρακτική της κοινωνικής εργασίας αλλά και την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών. Παράλληλα, επιχειρείται η σύνθεση των ιδιαίτερων ιστορικών στιγμών της εξέλιξης της κοινωνικής εργασίας καθώς και των θεωρητικών μοντέλων και προσεγγίσεων που συνδέονται με τα ζητήματα της φτώχειας. Στο ερευνητικό μέρος αναλύεται η διαδικασία της ποιοτικής έρευνας που προσπαθεί να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα της σύνδεσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας με τη φτώχεια. Τα ερευνητικά ευρήματα προέκυψαν από τις ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με κοινωνικούς λειτουργούς που απασχολούνται στις Διευθύνσεις των κοινωνικών υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού και στα Κέντρα Κοινότητας όπου εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας. Η αξιολόγηση και τα βασικά προβλήματα εφαρμογής των τοπικών κοινωνικών πολιτικών από τους επαγγελματίες, ο προσδιορισμός του φαινομένου της φτώχειας σύμφωνα με τις απόψεις και τις αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών, ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στα ζητήματα της φτώχειας αλλά και το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων αποτελούν τις βασικές θεματικές που αναδεικνύονται στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας.

Abstract

The present research examines the social phenomenon of poverty in relation with the development of the welfare state and the appearance of the profession of social work through an historical perspective. The first part of the research comprises a theoretical review of the evolution of the social significance of poverty, from the theocratic medieval society to the organized forms of tackling poverty. An attempt is made to connect the aforementioned subject with the social work, through an in-depth analysis of various theoretical, historical and social factors that affect the practice of social work as well as the reality that beneficiaries of social services have to deal with. Meanwhile, a synthesis of specific historical moments of the evolution of social work and the theoretical models and approaches related to the poverty issues is attempted.

The second part comprises an analysis of the process of qualitative research that tries to respond to the research questions relating to the connection between the profession of social work and poverty. The research findings emerged from the semi-structured interviews conducted with social workers of the Social Services Directorates of first-degree Local Authorities as well as social workers of the Community Centers, responsible for social protection and anti-poverty policies.

The key subject areas that are highlighted on the analysis of the results of the research process comprise the evaluation and the main problems ensuing from the implementation of the local social policies by the professionals, the identification of the phenomenon of poverty according to the views and perceptions of the social workers, the role of the social work on the issues of poverty and, last but not least, the social profile of the beneficiaries.

Εισαγωγή

Η φτώχεια αποτελεί ένα κατεξοχήν διαχρονικό φαινόμενο που απαντάται τόσο στις μεσαιωνικές, προ-καπιταλιστικές κοινωνίες όσο και στην εποχή του νεοφιλελεύθερου ενεργητικού κράτους πρόνοιας. Εφόσον η φτώχεια αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, απόρροια των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συσχετισμών, οι μορφές και οι τρόποι αντιμετώπισης της αλλάζουν καθώς αλλάζουν οι τρόποι διάρθρωσης των κοινωνιών που θεμελιώνουν τα ζητήματα της φτώχειας.

Το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής έρευνας αποτελεί η διερεύνηση της σύνδεσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας με το φαινόμενο της φτώχειας καθώς είναι σημαντικό να διατυπωθεί πως ιστορικά το επάγγελμα απέτυχε να αναδείξει τις διαρθρωτικές ανισότητες και τη φτώχεια που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών. Η παραπάνω διερεύνηση πραγματοποιείται συνδυαστικά από την βιβλιογραφική επισκόπηση και τα ερευνητικά ευρήματα της ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε. Η διάρθρωση της διπλωματικής εργασίας χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος που διαιρείται σε τρία κεφάλαια εστιάζουμε στην ιστορική ανάλυση του φαινομένου της φτώχειας αλλά και της ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής και κατ' επέκταση του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας ως απάντηση στα ζητήματα της φτώχειας.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η ιστορική διάσταση και οριοθέτηση του φαινομένου της φτώχειας με αφετηρία την μεσαιωνική κοινωνία και την εκκλησιαστική ελεημοσύνη προς τους φτωχούς που αντιπροσώπευε την κοινωνική πρακτική του θεοκρατικού κόσμου διατηρώντας με αυτό τον τρόπο την κοινωνική συνοχή και αναπαραγωγή των αγροτικών κοινοτήτων. Στο επόμενο κεφάλαιο, το οποίο τοποθετείται χρονικά την εποχή της ανάδυσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, παρουσιάζονται οι καταβολές του κοινωνικού κράτους που αποτελούν προέκταση των Νόμων περί Φτωχών (English Poor Laws).

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι παράγοντες εμφάνισης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας, το οποίο συνδέθηκε πρωτίστως με τις πρώτες οργανωμένες προσπάθειες φιλανθρωπίας. Για την εγκαθίδρυση όμως ενός διακριτού επαγγελματικού κλάδου, η κοινωνική εργασία βασίστηκε στην εξατομίκευση των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα άτομα, οι οικογένειες και οι κοινωνικές ομάδες. Η αναποτελεσματικότητα όμως των παραπάνω προσεγγίσεων στα

ζητήματα φτώχειας που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονταν οι κοινωνικοί λειτουργοί ανέδειξαν τις ριζοσπαστικές προσεγγίσεις της κοινωνικής εργασίας. Το κεφάλαιο αναλύει επίσης την έλευση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και τις καταλυτικές συνέπειες που επιφέρουν αφενός στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των εξυπηρετούμενων και των φαινομένων της φτώχειας αφετέρου στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας αλλά και των ίδιων των κοινωνικών λειτουργών. Ολοκληρώνοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ελληνικό πλαίσιο ανάπτυξης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας.

Η θεωρητική ανάλυση ολοκληρώνεται στο τρίτο κεφάλαιο που στοχεύει σε μία θεωρητική διερεύνηση της σύνδεσης της κοινωνικής εργασίας με το φαινόμενο της φτώχειας καθώς το επάγγελμα διατηρεί ιστορικά ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την πραγματικότητα που βιώνουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών.

Στο δεύτερο μέρος της διπλωματικής αναλύονται τα μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας, όπως ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο, η διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας, τα ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας καθώς και τα ζητήματα δεοντολογίας και οι περιορισμοί της ερευνητικής διαδικασίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας ανά θεματικές ενότητες που ανταποκρίνονται στα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία ολοκληρώνονται και στοιχειοθετούνται από την παράθεση των αποσπασμάτων του λόγου των ίδιων των συμμετεχόντων της έρευνας.

Η διπλωματική εργασία ολοκληρώνεται με μία συζήτηση των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων που προκύπτουν από την ερευνητική διαδικασία και τη σύνδεση αυτών με την υπάρχουσα βιβλιογραφική επισκόπηση.

A. Ιστορική ανάλυση και θεωρητικές προσεγγίσεις

Κεφάλαιο 1: Η πολιτική οικονομία της φτώχειας

1.1 Το ιστορικό πλαίσιο του φαινομένου της φτώχειας

Πρωτίστως, το φαινόμενο της φτώχειας τίθεται ως πρόβλημα ορισμού. Σε κάθε ιστορική και πολιτιστική συγκυρία, ο ορισμός της φτώχειας έρχεται αντιμέτωπος με συγκρούσεις ερμηνειών. Η εξέλιξη των κοινωνιών οδήγησε αναπόφευκτα σε διαφορετικές προσεγγίσεις οριοθέτησης ενός βασικού ερωτήματος, «οι φτωχοί είναι υπεύθυνοι ή θύματα;» (Merrien, 2013). Με επίκεντρο το παραπάνω ερώτημα κατηγοριοποίησης μπορούμε να διακρίνουμε τους τρόπους με τους οποίους η διαχείριση της φτώχειας αναπαράγει τις κυρίαρχες ιδεολογικές και αξιακές αντιλήψεις, οι οποίες διαμορφώθηκαν ήδη από τον Μεσαίωνα (Βαξεβάνογλου, 2021). Παράλληλα, η ιστορική διάσταση της φτώχειας θεμελιώνει κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά μοτίβα που αναπαράγονται σταθερά μέσα στους αιώνες. Οι φτωχοί ανέκαθεν βρίσκονταν εκτός της «κανονικότητας», που ορίζεται ιστορικά και κατασκευάζεται κοινωνικά. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Βαξεβάνογλου (2021), «οι φτωχοί είναι οι άνεργοι σε κοινωνίες μισθωτών, οι ακτήμονες σε κοινωνίες μικροκληρούχων, οι ανέστιοι σε κοινωνίες ιδιοκτητών».

Η κοινωνική επιστήμη μας βοηθά να εξετάσουμε το ζήτημα της φτώχειας πέρα από τις απλουστευτικές ερμηνείες που προβάλλει ο κυρίαρχος δημόσιος λόγος και να εστιάσουμε σε ερωτήματα με βάση την αλληλεπίδραση της βιογραφίας, της ιστορικής διάστασης και των ευρύτερων κοινωνικών δομών (Mills, 1985). Κεντρικό ρόλο στη διερεύνηση της φτώχειας αποτελούν οι δεσμοί ανάμεσα στις πρακτικές επιβίωσης των φτωχών και την αδιαφοροποίητη ομαδοποίηση τους από το κοινωνικό πλαίσιο της εκάστοτε εποχής.

Με αφετηρία τις προκαπιταλιστικές κοινωνίες του Μεσαίωνα, περιθωριακοί και μετακινούμενοι, οι φτωχοί προσδιορίζονται από την ανάγκη προστασίας που τους παρέχει η εκκλησιαστική πρόνοια. Οι ηλικιωμένοι, οι άρρωστοι, τα ορφανά, οι χήρες και οι ακτήμονες θεωρούνται οι «άτυχοι της ζωής» που πλήττονται από φτώχεια που χαρακτηρίζει τον κύκλο ζωής, όπως οι καιρικές συνθήκες, οι ασθένειες, η φορολογία και οι πόλεμοι. Είναι εκείνοι που είναι παγιδευμένοι σε ένα κύκλο φτώχειας (Βαξεβάνογλου, 2021; Dyer, 2012). Η μεσαιωνική κοινωνία, κατ' εξοχήν θεοκρατική, στηρίζεται από το φεουδαρχικό σύστημα με τον πανίσχυρο θεσμό της

εκκλησίας, η οποία διαμορφώνει ιδεολογικές αναπαραστάσεις και πρότυπα ενώ προάγει τις χριστιανικές αρετές της πίστης, της ευλάβειας και της ελεημοσύνης προς τους φτωχούς (Βαξεβάνογλου, 2021). Το δόγμα της χριστιανικής φιλανθρωπίας αποτελεί καθήκον της καθημερινής ζωής των πιστών ενώ τα μοναστήρια, τα εκκλησιαστικά ιδρύματα, τα κέντρα πρόσκαιρης φιλοξενίας, τα χριστιανικά νοσοκομεία και οι αδελφότητες παρουσιάζονται ως υπεύθυνα για την κοινωνική γενναιοδωρία και την παροχή ανακούφισης, βοήθειας και στέγασης προς τους φτωχούς (Geremek, 1997).

Μέχρι και τον 13ο αιώνα η ανακούφιση της φτώχειας διακρίνονταν από τις πρακτικές της «φιλανθρωπίας» και του «ελέους», όπως επισημαίνει ο Dyer (2012) όπου αποτελούσαν ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες. Βέβαια, η χριστιανική ελεημοσύνη δεν εστίαζε ούτε στους ίδιους τους φτωχούς ούτε στο ίδιο το ζήτημα της φτώχειας καθώς ο φτωχός δεν αντιμετωπιζόταν ως υποκείμενο αλλά ως αντικείμενο της εκκλησιαστικής κοινότητας (Geremek, 1997). Επιπρόσθετα, η ελεημοσύνη καθιέρωνε ανταλλακτικές πρακτικές μεταξύ ευημερούντων και φτωχών διατηρώντας την κοινωνική συνοχή, την επιβίωση και την αναπαραγωγή των αγροτικών κοινοτήτων εντός ενός πλαισίου αλληλεγγύης και συλλογικότητας, αποτελώντας με αυτό τον τρόπο τον επικρατέστερο κοινωνικό δεσμό (Βαξεβάνογλου, 2021; Dyer, 2012).

Αξίζει να σημειωθεί, πως η κατασκευή της έννοιας της φιλανθρωπίας στηρίζονταν στο δίπολο φτώχεια-πλούτος, όπου οι ισχυρές κοινωνικές ομάδες όπως οι γαιοκτήμονες και οι αριστοκράτες δικαιολογούσαν με αυτό τον τρόπο ιδεολογικά την συγκέντρωση του πλούτου που κατείχαν. Εξάλλου, βασικό κοινωνικό δεδομένο της μεσαιωνικής ηθικής αποτελεί ο στιγματισμός του ανταγωνισμού και η επιδίωξη του κέρδους. Ακόμη, το χριστιανικό πρότυπο προέβαλλε την πεποίθηση πως ο θεός είχε δημιουργήσει τους πλούσιους για να μπορούν να βοηθούν τους φτωχούς. Η κοινωνική οργάνωση λοιπόν της θεοκρατικής κοινωνίας στηρίζονταν εξ' ολοκλήρου στα οικονομικά της σωτηρίας των πιστών, ένα είδος καταμερισμού της εργασίας του μεσαιωνικού κόσμου (Geremek, 1997).

Από τα τέλη του 12ου αιώνα ξεκινά η κρίση του φεουδαρχικού συστήματος, «η κρίση του 1300» κατά την οποία επικρατούν ο εκχρηματισμός των συναλλαγών και ο δανεισμός. Οι άνθρωποι της υπαίθρου αναγκάζονται λόγω της αυξανόμενης φορολόγησης σε χρέη από τους χωροδεσπότες σε συμπληρωματική απασχόληση ενώ παράλληλα παρουσιάζεται μία αύξηση της υπερχρέωσης των αγροτών, οι οποίοι

αναγκάζονται να προσφύγουν σε δανεισμό είτε από το ευρύτερο κοινωνικό τους δίκτυο είτε από τα μοναστήρια και τους τοπικούς άρχοντες. Οι κοινωνικές μεταβολές που λαμβάνουν χώρα εκείνη την εποχή οδηγούν σε αυξανόμενες ανισότητες με αποτέλεσμα ο αγροτικός πληθυσμός να καταφεύγει στην εποχική μετανάστευση προς τις πόλεις για να αντιμετωπίσει τα ζητήματα φτώχειας. Συνέπεια της κρίσης όμως αποτελεί η εμπορική άνθηση και η μετατόπιση της χωροδεσποτικής οικονομίας στις μεσαιωνικές αστικές πόλεις (Βαξεβάνογλου, 2021; Γαγανάκης, 1999; Dyer, 2009).

Οι μεσαιωνικές πόλεις αποτελούν πλέον σημαντικούς οικονομικούς κόμβους εμπορικών δραστηριοτήτων, οι οποίες ελέγχονται από τους πατρικούς, μέλη κυρίως αριστοκρατικών οικογενειών που είχαν την εξουσία των πόλεων και λογοδοτούσαν στους φεουδάρχες. Οι υπόλοιποι ενταγμένοι κάτοικοι των πόλεων εργάζονται σε εμπορικές και τεχνικές δραστηριότητες ενώ οι φτωχοί αγρότες που αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στις πόλεις προσέφυγαν σε ευκαιριακές λύσεις βιοπορισμού, συχνά σε περιθωριακές δραστηριότητες, όπως το πλανόδιο εμπόριο (Βαξεβάνογλου, 2021; Γαγανάκης, 1999). Αποτελούσαν μία ομάδα φτωχών εργαζομένων που βρίσκονταν εκτός της προστασίας των συντεχνιών και ωθούνταν επίσης συχνά σε «παράνομες» δραστηριότητες (Le Goff, 1993).

Ακόμη, οι άστεγοι και οι περιπλανώμενοι άνεργοι δεν εντάσσονταν χωρικά και κοινωνικά εντός της πόλεως. Εγκαθίστανται σε κακόφημες συνοικίες, στα προάστια κυρίως των πόλεων, απαλλάσσονταν από τους φόρους και ήταν αποδέκτες των φιλανθρωπικών οργανώσεων της πόλης (Βαξεβάνογλου, 2021; Γαγανάκης, 1999). Ο Braudel (1998) αποτυπώνει με γλαφυρό τρόπο την φτώχεια στον αστικό χώρο. Η ύπαρξη ενός υποπρολεταριάτου που αναζητά λίγες ώρες εργασίας και ένα προσωρινό κατάλυμα ενώ οι εν δυνάμει φτωχοί είναι εκείνοι που μόλις επιβιώνουν από την εργασία τους.

Στα τέλη του 13ου αιώνα οι εντεινόμενες κρίσεις σιτοδείας έχουν ως αποτέλεσμα τη Μαύρη Πανώλη που οδήγησε από το 1347-1350 σε θάνατο το 30%-60% του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Η οικονομική, κοινωνική, δημογραφική και περιβαλλοντική κρίση του ύστερου Μεσαίωνα οδηγεί τελικά στην κατάρρευση των ήδη υπάρχοντων παραγωγικών σχέσεων και σε συνεπακόλουθες αναδιατάξεις (Βαξεβάνογλου, 2021; Γαγανάκης, 1999; Le Goff, 1993). Οι αγρότες αναγκάζονται να μετατραπούν σε ζητιάνους στις πόλεις και σε «πρόσφυγες της πείνας» εφόσον οι προϋπάρχουσες μορφές κοινωνικής στήριξης δεν κατάφερναν να καλύψουν τις ανάγκες τους (Βαξεβάνογλου, 2021).

Αξίζει να σημειώσουμε πως η συγκυρία της Μαύρης Πανώλης επέφερε μία σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αλλαγών που επηρέασαν σημαντικά τις δομές οργάνωσης της μεσαιωνικής κοινωνίας. Ο μεγάλος αριθμός θνησιμότητας είχε ως αποτέλεσμα χωρικοί και εργάτες να αποκτήσουν μεγαλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης που τους επέτρεπε να διεκδικούν υψηλότερες αμοιβές και να μετακινούνται στο χώρο έχοντας την επιλογή αλλαγής εργοδοτών. Βέβαια, οι συνθήκες αυτές προκάλεσαν τη δυσφορία της άρχουσας τάξης, η οποία προσπάθησε με κάθε τρόπο να ρυθμίσει, να ελέγξει και να στιγματίσει τους περιφερόμενους εργαζόμενους ως περιττούς και επικίνδυνους.

Σε αυτές τις συνθήκες, το 1349 στην Αγγλία ο βασιλιάς Εδουάρδος Γ' νομοθετεί το Διάταγμα για τους Εργαζόμενους (Ordinance of Labourers) ενώ αντίστοιχα διατάγματα εκδίδονται σε όλη την Ευρώπη. Τα διατάγματα αυτά ρυθμίζουν ξεκάθαρα την υποχρέωση εργασίας, την απαγόρευση στην επαιτεία καθώς και την απαγόρευση στη γεωγραφική και επαγγελματική μετακίνηση των εργαζομένων. Συνεπώς, τα διατάγματα προκύπτουν ως απάντηση στην προσπάθεια της πολιτικής εξουσίας να ρυθμίσει το τοπίο της εργασίας με σταθερά εργαζόμενους και ενταγμένους στις οικογενειακές δομές με σκοπό τον έλεγχο και την αναπαραγωγή της αναδυόμενης εργατικής τάξης (Βαξεβάνογλου, 2021; Geremek, 1997). Επιπρόσθετα, τα διατάγματα εμπλουτίζονται μέχρι τελικά να φτάσουν να αποτελούν τους Νόμους για τους Φτωχούς, τους οποίους θα εξετάσουμε παρακάτω.

Τον 14ο αιώνα, η έννοια της ελεημοσύνης αρχίζει να μεταβάλλεται. Ξεκινά ένας επιλεκτικός διαχωρισμός ανάμεσα σε εκείνους που «αξίζουν» και σε εκείνους που «δεν αξίζουν» (deserving and undeserving) την ελεημοσύνη μέσα από ένα σύστημα ελέγχου, αναγνώρισης και παρακολούθησης εκείνων που δικαιούνταν βοήθεια. Οι δημοτικές αρχές των πόλεων καταβάλλουν προσπάθειες για τη δημιουργία νομικού πλαισίου για τη ρύθμιση της φιλανθρωπίας μοιράζοντας μάρκες σε όσους θεωρούνταν πως χρειαζόνταν βοήθεια, τηρώντας μητρώο επαιτών και ελέγχοντας την κατάσταση τους δύο φορές το χρόνο (Geremek, 1997). Όπως εύστοχα αναφέρει ο Braudel (1998) υπάρχουν οι φτωχοί-άθλιοι, οι οποίοι είναι καταγεγραμμένοι στους καταλόγους των γραφείων των φτωχών, έχουν δικαίωμα στη δημόσια φιλανθρωπία και στην επαιτεία μπροστά από τις εκκλησίες ή από τα σπίτια «των νοικοκυραίων». Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του αστικού τοπίου, είναι μόνιμοι κάτοικοι των πόλεων, «υποβαθμισμένοι κοινωνικά» ενώ οι τόποι «εργασίας» τους είναι σταθεροί ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να ελέγχεται το «εισόδημά» τους

και να εισπράττονται φόροι από τις τοπικές αρχές (Geremek, 1997). Από την άλλη πλευρά υπάρχουν οι ζητιάνοι, οι αλήτες, οι τεμπέληδες για τους οποίους λαμβάνονται μέτρα εναντίον της δημόσιας επαιτείας φτάνοντας να θεωρείται ως δημόσιο αδίκημα. Αυτοί που συλλαμβάνονται μαστιγώνονται ή/ και αναγκάζονται να εργαστούν (Braudel, 1998).

Ενώ είχε αρχίσει ήδη ο επιλεκτικός διαχωρισμός των φτωχών, παράλληλα καθιερώνεται η κοινωνική αντίληψη που εστιάζει στην «τεμπελιά» των φτωχών, οι οποίοι θεωρούνται υπεύθυνοι για την κατάσταση τους. Η «εκκοσμίκευση της ελεημοσύνης» συνοδεύεται από την οικονομική ανάπτυξη που λαμβάνει χώρα με την ανάληψη πλέον της αρωγής προς τους φτωχούς από τις αστικές και τις κοινοτικές αρχές, χωρίς όμως να απωλέσει τα θρησκευτικά στοιχεία που την χαρακτήριζαν (Βαξεβάνογλου, 2021). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται για πρώτη φορά ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ανακούφισης της φτώχειας με τις πράξεις του Κοινοβουλίου της Αγγλίας, το 1531 και το 1536, το οποίο καθιέρωσε τις αρχές της τοπικής βοήθειας όσων δεν ήταν ικανοί να εργαστούν, την τοπική χρηματοδότηση της βοήθειας και την τιμωρία όσων ικανών αρνούσαν να εργαστούν. Ακόμη, ρύθμιζε τους υπεύθυνους (αξιωματούχοι, δήμαρχοι και δικαστικοί) που θα όριζαν ποιοι επιτρέπονταν και ποιοι όχι να επαιτούν και να δέχονται την αρωγή. Για εκείνους που πιστοποιούνταν ως επαίτες, ορίζονταν επίσημα το χωροταξικό σημείο στο οποίο μπορούσαν να επαιτούν (Geremek, 1997; Quigley, 1996).

1.2 Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας ως απάντηση στα ζητήματα της φτώχειας

Ο Gough (2008) αναρωτιόταν για το κοινωνικό κράτος αν αποτελούσε «καπιταλιστική απάτη ή νίκη της εργατικής τάξης». Σε κάθε περίπτωση η ανάπτυξη του αντιπροσωπεύει τον διττό, αντιφατικό χαρακτήρα ως δημοκρατική κατάκτηση αλλά και ως μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου. Η απάντηση που υιοθετεί ο Gough (2008) είναι η διατύπωση του Μαρξ ότι «οι άνθρωποι δημιουργούν τη δική τους ιστορία [...] αλλά όχι κάτω από περιστάσεις που επέλεξαν οι ίδιοι». Για την εξέταση της πορείας του κοινωνικού κράτους χρειάζεται να παρακολουθήσουμε τα διάφορα στάδια της κοινωνικής οργάνωσης της εργασίας όπως αυτά προσδιορίζονται από τις ανάγκες του κεφαλαίου για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Η προσέγγιση του κράτους πρόνοιας μπορεί να ιδωθεί ως μία εξελισσόμενη διαδικασία που ξεκινά από τις πολιτικές εγκλεισμού και καταναγκαστικής εργασίας του Μεσαίωνα, τα άσυλα εργασίας (workhouses) και τα πτωχοκομεία-σωφρονιστήρια του 17ου και του 18ου αιώνα, το πατερναλιστικό κράτος του 19ου αιώνα και το κεϋνσιανό κοινωνικό κράτος έως το νεοφιλελεύθερο κοινωνικό κράτος (Αλεξίου, 1999).

Η ιστορική διάσταση της κοινωνικής προστασίας των ευπαθών ομάδων εντοπίζεται σε όλες τις οργανωμένες κοινωνίες. Στις προβιομηχανικές κοινωνίες, η στήριξη και η βοήθεια προς τους ανθρώπους που δεν διαθέτουν πόρους επιβίωσης προέκυπταν από τη μηχανική μορφή αλληλεγγύης, όπου σύμφωνα με τον Durkheim (1984), η αλληλεγγύη εντοπιζόταν εντός του πλαισίου της συγγένειας και των οικογενειακών δεσμών, της αγροτικής κοινότητας, της ομοιότητας και της συλλογικής ταυτότητας μέσω των συντεχνιών αλλά και της θεοκρατικής ελεημοσύνης εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την κοινωνική συνοχή (Σακελλαρόπουλος, 2018). Η μεσαιωνική πρόνοια ήταν όμως κυρίως εκκλησιαστική αρμοδιότητα. Η εκκλησία, ένας πανίσχυρος θεσμός, συγκέντρωνε περιουσία και κληροδοτήματα και ασκούσε φιλανθρωπία. Η ελεημοσύνη δεν επικεντρωνόταν βέβαια στους ανθρώπους που αντιμετώπιζαν φτώχεια αλλά επιτελούσε μία συμβολική λειτουργία εντάσσοντας τους φτωχούς σε ένα πλαίσιο ανταλλακτικών πρακτικών, διατηρώντας έτσι τη συνεκτικότητα των κοινωνιών.

Η ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της οικονομίας της αγοράς συντελέστηκε από την μετάβαση από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία (Σακελλαρόπουλος, 2018). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το κίνημα των περιφράξεων, το οποίο χαρακτηρίζεται από τον Polanyi (2007) ως «η επανάσταση

των πλουσίων εναντίον των φτωχών». Η κοινωνική επανάσταση που συντελέστηκε με βίαιο τρόπο δημιούργησε μία νέα αντίληψη της ιδιοκτησίας ώστε η γη να μετατραπεί σε εμπόρευμα. Μία σειρά παραγόντων, όπως η μετατροπή της καλλιεργήσιμης γης σε βοσκοτόπια, η απώλεια των κτημάτων των ανθρώπων της υπαίθρου και η αποστέρηση των κοινοτικών δικαιωμάτων των αγροτών οδήγησαν στον εκχρηματισμό των συναλλαγών, την παράλληλη υπερχρέωση και τον αναγκαστικό δανεισμό των αγροτικών κοινωνιών. Όλα τα παραπάνω, μετατρέπουν τους ανθρώπους της υπαίθρου σε αγροτικό προλεταριάτο όπου το μόνο μέσο βιοπορισμού του είναι η εμπορευματοποίηση της εργατικής του δύναμης (Heilbroner, 2000; Polanyi, 2007). Οι δίχως γη αγρότες κατευθύνονται στις πόλεις και σταδιακά μετατρέπονται σε ξένους ανειδίκευτους εργάτες, ζητιάνους, ληστές και απόρους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αγγλία την εποχή της βασίλισσας Ελισάβετ, η οποία επισκεπτόμενη το βασίλειο της διαπιστώνει ότι «υπάρχουν παντού ζητιάνου» (Marx, όπως αναφέρεται στο Heilbroner, 2000).

Προς τα τέλη του Μεσαίωνα εντοπίζονται οι καταβολές του κοινωνικού κράτους και των κοινωνικών θεσμών στους Νόμους περί Φτωχών (English Poor Laws), ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που ψηφίστηκε στην Αγγλία το 1601 από τη βασίλισσα Ελισάβετ. Στις συνθήκες ανάδυσης του βιομηχανικού περιβάλλοντος, τα φαινόμενα της απόλυτης φτώχειας (pauperism) και της κοινωνικής εξαθλίωσης που άγγιζαν διευρυμένα τμήματα του πληθυσμού, προέκυψε η ανάγκη θέσπισης μέτρων για τη στοιχειώδη υποστήριξη, την κοινωνική προστασία και τη διαχείριση της ανακούφισης των φτωχών (Boyer, 1990; Greif & Lyigun, 2013). Η καινοτομία που εισήγαγε αυτός ο Νόμος ήταν η αρχή της κατηγοριοποίησης, όπως αναφέρει ο Kaufman (2013), υπό την έννοια της κοινωνικής προσαρμογής των φτωχών στην ηθική της εργασίας. Σκοπό αποτελούσε ο σχηματισμός μίας τάξης μισθωτών εργατών, ένα πειθαρχημένο εργατικό δυναμικό μέσα από τις ηθικές προσταγές που προέκυψαν από την αλληλεπίδραση μεταξύ θρησκευτικού στοχασμού και καπιταλιστικού πνεύματος (Weber, 1992). Όπως εύστοχα τονίζει ο Geremek (1997), οι Νόμοι αποτελούν τον προπομπό της σύνδεσης μεταξύ φτώχειας και ανεργίας, εντοπίζοντας τις απαρχές της μετατροπής της εργατικής δύναμης σε εμπόρευμα.

Οι Νόμοι περί Φτωχών επί της ουσίας δεν εισήγαγαν καινοτομίες στη διαχείριση του ζητήματος της φτώχειας καθώς οι αρχές τους είχαν ήδη καθοριστεί από σειρά διαταγμάτων και μεταρρυθμίσεων ήδη από το 14ο αιώνα. Η δομή που είχαν διαμορφώσει προέκυψε σταδιακά από τις πρακτικές και την εμπειρία των

μεσαιωνικών πόλεων, κυρίως όμως του Λονδίνου, κατασκευάζοντας τη νομική βάση της κοινωνικής βοήθειας μέχρι τους Νέους Νόμους περί Φτωχών του 1834 (Geremek, 1997). Ειδικότερα, οι Νόμοι επισημοποίησαν ένα δημόσιο σύστημα ανακούφισης της φτώχειας που χρηματοδοτούνταν από ειδικό φόρο βάσει του οποίου οι άποροι είχαν νόμιμη πρόσβαση στο δικαίωμα κοινωνικής υποστήριξης (Greif & Lyigun, 2013).

Η μετάβαση από τον 18ο στον 19ο αιώνα χαρακτηρίζεται από βίαιες κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει η νέα πραγματικότητα της κοινωνίας της αγοράς. Τα ιδεολογικά θεμέλια αναπροσαρμόζονται, διατηρώντας τα κυρίαρχα ερμηνευτικά σχήματα για το ζήτημα της φτώχειας. Ο Νέος Νόμος για τους Φτωχούς (1834) όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Polanyi (2007) έρχεται να μεταρρυθμίσει την κοινωνική πρόνοια και να επιβάλλει την αυτορρυθμιζόμενη αγορά και τη φιλελεύθερη οικονομική θεωρία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι σχέσεις της αγοράς αντικαθιστούν σταδιακά το προϋπάρχον πατερναλιστικό σύστημα οργάνωσης της εργασίας ενώ παράλληλα οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της φτώχειας εστιάζουν στη θεωρία της «εκούσιας φτώχειας», καθιστώντας το άτομο υπεύθυνο για τη φτώχεια που αντιμετωπίζει. Η δημόσια πρόνοια έπρεπε με κάθε τρόπο να αποτελεί αντικείμενο αποστροφής και στιγματισμού όσων αναγκάζονταν να προσφύγουν σε αυτή, προάγοντας την αντίληψη πως η πρόνοια είναι λιγότερο ευχάριστη από την εργασία (Merrien, 2013a). Ο οικονομικότερος πλέον τρόπος διαχείρισης της φτώχειας ήταν οι φτωχοί να αναγκαστούν να πουλήσουν την εργασιακή τους δύναμη στους καπιταλιστές βιομήχανους (Polanyi, 2007).

Η κοινωνική ηθική που προάγεται οδηγεί τα άτομα να συμμορφωθούν με τους καπιταλιστικούς κανόνες και το πλέον κατάλληλο εργαλείο αποτελούσε το κράτος πρόνοιας (Αλεξίου, 1999). Τα άτομα υποχρεωμένα από οικονομική αναγκαιότητα οδηγούνται στην εργασία ώστε να αποφύγουν την τιμωρητική στάση που επιφύλασσε για αυτούς η κοινωνία. Για την ενίσχυση της εξουσίας του κεφαλαίου απαραίτητο κρίνεται το οικονομικό δόγμα που προέβαλλε ο Bernard Mandeville (1989), ο οποίος ισχυριζόταν ότι θα ήταν καταστροφικό να εξαλειφτεί η φτώχεια καθώς τα άτομα δεν θα κάνουν μία δυσάρεστη δουλειά αν δεν αναγκαστούν από ανάγκη. Ο πλούτος, συνεχίζει, συνίσταται στους εργαζόμενους φτωχούς που απασχολούνται με τους χαμηλότερους δυνατούς μισθούς. Συνεπώς, για τις ανάγκες των φτωχών «θα ήταν σάφρων να τις ανακουφίσουμε αλλά ανόητο να τις θεραπεύσουμε».

Στη φάση ανάδυσης της νεωτερικής κοινωνίας πραγματοποιείται η προσπάθεια κατασκευής της κοινωνικής πολιτικής, η οποία προάγει τις κοινωνικές

σχέσεις του βιομηχανικού καπιταλισμού ως φυσικές και αναπόφευκτες με σκοπό την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Διατηρώντας στοιχεία των προκαπιταλιστικών μορφών κοινωνικής οργάνωσης παράλληλα εισάγει εναλλακτικές αντιλήψεις κοινωνικής οργάνωσης. Η ηθική της εργασίας διακηρύσσει την ένταξη των εργαζομένων στις πειθαρχίες που απαιτεί η καπιταλιστική κοινωνία (Jones & Novak, 1999).

Κεφάλαιο 2: Η ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής εργασίας

2.1 Οι απαρχές του επαγγέλματος

Η κοινωνική εργασία αποτελεί την επαγγελματική δραστηριότητα εκείνη που βρίσκεται στο σημείο αλληλεπίδρασης μεταξύ του κράτους και των ευάλωτων ατόμων και προσπαθεί να απαντήσει στις ανθρώπινες ανάγκες και τα κοινωνικά προβλήματα ενώ εξαρτάται από το πλαίσιο από το οποίο προκύπτει και στο οποίο εμπλέκεται (Harris, 2008). Ανέκαθεν αποτελούσε ένα αμφιλεγόμενο επάγγελμα με ποικίλες μεθόδους, πρακτικές και θεωρητικές προσεγγίσεις και δεν ήταν ξεκάθαρο αν ο χαρακτήρας της κοινωνικής εργασίας είναι συντηρητικός, θεραπευτικός, κριτικός, μεταμορφωτικός ή ριζοσπαστικός (Lavalette, 2012). Όπως αναφέρει ο Ιωακειμίδης (2012α) η κοινωνική εργασία δεν έχει μία και μοναδική ταυτότητα ούτε αποτελεί μία δραστηριότητα πολιτικά ουδέτερη.

Η δημιουργία του κράτους πρόνοιας διαμόρφωσε συνεπακόλουθα το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας αφενός για να εξασφαλίζει ευημερία, ισότητα και δικαιοσύνη αφετέρου για να νομιμοποιεί και να αναπαράγει τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Η δομή του καπιταλιστικού κράτους εξάλλου έχει ανάγκη να ελέγχει το εργατικό δυναμικό και να το διατηρεί υγιές και ικανό να παράγει πλούτο μέσα από τη δημιουργία συγκεκριμένου αξιακού και ηθικού συστήματος. Η ανάπτυξη των προνοιακών δραστηριοτήτων και ο θεσμός του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας στόχευαν πρωτίστως προς την κατεύθυνση των αναγκών της καπιταλιστικής ανάπτυξης αλλά και στη διαχείριση της σφαίρας του κοινωνικού (Ferguson, Lavalette & Mooney, 2002; Gough, 2008).

Ειδικότερα, οι καταβολές της κοινωνικής εργασίας εντοπίζονται στους Νόμους περί Φτωχών (English Poor Laws) που αρχικά θεσπίστηκαν στη Γερμανία το 1529 και στην Αγγλία το 1601. Βασικό στοιχείο της ανακούφισης που παρέχονταν ήταν ότι δεν μπορούσε να εφαρμόζεται «εσφαλμένα» και να παρέχεται σε ανθρώπους «αδρανείς», αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την υποχρέωση των φτωχών να εργάζονται διαφορετικά τιμωρούνταν είτε με τη μείωση της ανακούφισης που τους παρέχονταν είτε με φυλάκιση (Quigley, 1996). Παράλληλα, η σταδιακή επικράτηση των συμφερόντων της αναδυόμενης βιομηχανίας που λαμβάνει χώρα κατά τον 18ο αιώνα περιλαμβάνει νέα συστήματα διακυβέρνησης, όπως ο περιορισμός και η εκμετάλλευση των φτωχών σε ιδρύματα αρωγής, όπως τα σπίτια εργασίας

(workhouses). Ο Νέος Νόμος περί Φτωχών (1834) εισάγει πλέον την αρχή της «λιγότερης επιλεξιμότητας», η οποία εφαρμόστηκε κατά κύριο λόγο με το πείραμα των workhouses όπου οι ακραίες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας εντός των ιδρυμάτων θα αποτελούσε αποτρεπτικό παράγοντα με σκοπό οι άνθρωποι που αντιμετώπιζαν φτώχεια να αναζητήσουν εργασία με οποιοδήποτε μισθό στα αναδυόμενα εργοστάσια των πόλεων (Harris, 2008).

Η καπιταλιστική οικονομία και η βιομηχανική οργάνωση οδηγούν στις εκτοπίσεις διευρυνόμενων τμημάτων του πληθυσμού της αγροτικής τάξης προς τις πόλεις διαμορφώνοντας ένα φτηνό, πλανόδιο εργατικό δυναμικό που αποτελεί βασικό στοιχείο της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η θέση του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού μέσα στο σύστημα της οικονομίας και της κοινωνικής οργάνωσης αναδεικνύει πως δεν αναπτύχθηκαν οι αντίστοιχες συνθήκες κοινωνικής ανάπτυξης. Τούτο το γεγονός συνδέεται με τον τρόπο οργάνωσης του καταμερισμού της εργασίας, νομιμοποιώντας την κατασκευή ενός εφεδρικού στρατού. Ακόμη, οι αξίες και οι δράσεις που αναπτύσσει το εργατικό δυναμικό εμπλέκονται μέσα σε ένα πλαίσιο εργασιακής ηθικής και ελέγχου (Ψημμένος, 2020) διευκολύνοντας την ανάγκη εδραίωσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας.

Η επίσημη γένεση της κοινωνικής εργασίας εντοπίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα όπου εμφανίζονται οι πρόδρομοι των κοινωνικών λειτουργών, οι φιλικές επισκέπτριες (friendly visitors), κυρίως λευκές γυναίκες από τη μεσαία τάξη και τις προνομιούχες ομάδες του πληθυσμού της Αμερικής και της Αγγλίας. Οι φιλικές επισκέπτριες επιστρατεύτηκαν να συγκροτήσουν δίκτυα βοήθειας παρεμβαίνοντας στις ζωές των φτωχών της εργατικής τάξης με σκοπό την «ηθική άνοδο» τους μέσα από ένα πλέγμα αυταρχισμού, συντηρητισμού, χριστιανικής ηθικής και κοινωνικού δαρβινισμού (Bernstein & Gray, 1996; Global Institute for Social Work, xx). Επιπρόσθετα, η δραστηριοποίηση αυτών των γυναικών αναδεικνύει τις ιδεολογικές καταβολές του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Gough (2008) η ανάδυση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων διαμόρφωσε τον έμφυλο διαχωρισμό ανάμεσα στον «οικογενειάρχη» εργαζόμενο και την «νοικοκυρά». Υπό αυτό το πρίσμα, οι προνοιακές δραστηριότητες που αναπτύσσονται λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να υποστηρίζουν την οικογένεια στο ρόλο της αναπαραγωγής του εργατικού πληθυσμού. Το κράτος πρόνοιας και το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας κατασκευάστηκαν σύμφωνα με την πατριαρχική ιδεολογία, η οποία αποδίδει το

«καθήκον» της εθελοντικής βοήθειας στις γυναίκες, γεγονός που συμπίπτει με τις κανονιστικές προσδοκίες του φύλου τους (Dressel, 1987).

Τα έντονα κοινωνικά προβλήματα που προκάλεσαν η αστικοποίηση και η εκβιομηχάνιση αλλά και οι εξαθλιωμένες συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων που ζούσαν στις φτωχότερες περιοχές των πόλεων είχαν ως επακόλουθο την ολοένα αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην οργανωμένη φιλανθρωπία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το 1869 ιδρύεται η πρώτη οργάνωση κοινωνικής εργασίας στη Βρετανία, η Charity Organization Society (COS), η οποία διαδραματίζει ένα συντονιστικό ρόλο στις ήδη υπάρχουσες φιλανθρωπικές οργανώσεις για την αντιμετώπιση της φτώχειας μέσα από ένα κοινό σύνολο αρχών και πρακτικών. Ειδικότερα, η COS αντανάκλουσε τις επικρατούσες προκαταλήψεις της Βικτωριανής εποχής που απέδιδαν τη φτώχεια σε προσωπική αποτυχία. Εύστοχα, αναφέρει ο Harris (2008) πως οι ρίζες της κοινωνικής εργασίας επικεντρώνονται στην παρέμβαση της φιλανθρωπικής δράσης στη ζωή των φτωχότερων ανθρώπων της εργατικής τάξης, όπου οι άνθρωποι είχαν να διαλέξουν ανάμεσα στα σπίτια εργασίας (workhouses) ή την τιμωρητική προσέγγιση της COS.

Υπό αυτές τις συνθήκες διαμορφώθηκαν οι αρχές της κοινωνικής εργασίας τεχνητά «από τα πάνω», οι οποίες παρέχονταν στο πλαίσιο της φιλανθρωπίας της COS όπου μετέπειτα έγιναν το πρότυπο για την επιστημονικότητα της εργασίας ανά περιστατικό, κατασκευάζοντας παράλληλα τον κυρίαρχο λόγο και τις σχέσεις εξουσίας των κοινωνικών λειτουργών με τους εξυπηρετούμενους. Η Mary Richmond πρωτοστατώντας στην COS στην Αμερική δημοσίευσε τα πρώτα εγχειρίδια κοινωνικής εργασίας (Social Diagnosis, 1917 & What is Social Casework?, 1922) όπου περιέγραφε τη διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργών για τις αιτίες των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα άτομα μέσα από κοινωνικές διαγνώσεις (Bernstein & Gray, 1996).

Αξίζει σε κάθε περίπτωση να αναφέρουμε πως η επίσημη αναγνώριση του επαγγέλματος στην Αμερική και το Ηνωμένο Βασίλειο στηρίχθηκε στην εξατομίκευση των κοινωνικών προβλημάτων, στην προσωπική αποτυχία των ανθρώπων αλλά και στη δημιουργία της «επαγγελματικής απόστασης» των κοινωνικών λειτουργών από τους φτωχούς εξυπηρετούμενους. Ωστόσο, ασκήθηκε έντονη κριτική στις πρακτικές που εφάρμοζε η COS τόσο από τα ίδια τα μέλη της οργάνωσης που κατέκριναν την ταξική ανωτερότητα των φιλικών επισκεπτριών όσο και από τα άτομα της εργατικής τάξης (Ferguson, 2012; Jones, 2012).

Βέβαια, η COS δεν αποτελούσε το μοναδικό παράδειγμα άσκησης της κοινωνικής εργασίας εκείνη τη χρονική περίοδο. Το Κίνημα Κοινωνικής Αποκατάστασης (Social Settlement Movement) αναπτύχθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Αμερική ως αντίδραση στα κοινωνικά προβλήματα που προκάλεσε η εκβιομηχάνιση, στο οποίο εντοπίζονται οι ρίζες της κοινοτικής κοινωνικής εργασίας. Εφαρμογές του Κινήματος Κοινωνικής Αποκατάστασης αποτελούν οι πρωτοβουλίες από τον Arnold Toynbee, ο οποίος μαζί με τον Canon Barnett ίδρυσαν το 1884 το Toynbee Hall στο Ανατολικό Λονδίνο, μία υποβαθμισμένη περιοχή με ιδιαίτερη την παρουσία μεταναστών. Το Toynbee Hall αποτελούσε μία εστία που παρείχε εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες στα φτωχότερα στρώματα της εργατικής τάξης (Manthorpe, 2002; Scheuer, 1985). Να σημειώσουμε πως το Toynbee Hall μοιραζόταν τις ίδιες ηθικές αξίες με τις φιλανθρωπικές οργανώσεις, με πατερναλιστικά στοιχεία «εκπολιτισμού» των ανθρώπων της εργατικής τάξης. Η διαφορά τους εντοπίζονταν στο γεγονός ότι αποτελούσε μία λιγότερο τιμωρητική και περισσότερο ανθρωπιστική προσέγγιση (Ferguson, 2012; Manthorpe, 2002; Scheuer, 1985).

Επιπλέον, η Jane Addams, μία από τους κυριότερους θεωρητικούς του Κινήματος Κοινωνικής Αποκατάστασης, επισκέφτηκε το Toynbee Hall και όταν επέστρεψε στο Σικάγο δημιούργησε το 1889 το Hull House. Η Addams αντιλήφθηκε ότι οι ισχύουσες πρακτικές της φιλανθρωπίας δεν κατάφερναν σε καμία περίπτωση να εξαλείψουν τη φτώχεια. Το Hull House είχε ως βασική ιδεολογία ότι οι εστίες θα λειτουργούσαν ως μία εκτεταμένη κοινότητα με έντονα τα στοιχεία της αυτοβοήθειας και θα αντιμετώπιζαν τις αιτίες της φτώχειας και όχι τα συμπτώματα (Brieland, 1990; Scheuer, 1985). Στο Hull House, αναφέρει ο Ferguson (2012) αναδείχτηκαν πιο ριζοσπαστικά στοιχεία καθώς ανέπτυξαν ένα προοδευτικό εκπαιδευτικό σύστημα με σκοπό την παροχή βοήθειας στους μετανάστες της περιοχής να αντιληφθούν και να αντισταθούν στο εκμεταλλευτικό σύστημα, στο οποίο εμπλέκονταν.

Η σταδιακή μορφοποίηση του επαγγέλματος διαφοροποιείται ανάλογα με το χρόνο, το χώρο και τις ιστορικές συνθήκες. Από την στιγμή της εμφάνισης της, η κοινωνική εργασία υποτιμήθηκε από τις παραδοσιακές και συντηρητικές προσεγγίσεις, που την συνέδεαν με τη φιλανθρωπία, και την ανήγαγαν σε ένα καθαρό «εφαρμοσμένο» επάγγελμα, σε πράξη δίχως θεωρητική και πολιτική ανάλυση (Ιωακειμίδης, 2012α). Οι κοινωνικοί λειτουργοί ασκούσαν αρχικά, σύμφωνα με την Mary Richmond (όπως αναφέρεται στο Καλλινικάκη, 2008), την τέχνη της βοήθειας.

Όμως, η έλλειψη θεωρητικής βάσης στο επάγγελμα οδήγησε αρκετούς να αμφισβητήσουν την κοινωνική εργασία ως επιστήμη. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 η κοινωνική εργασία αρχίζει να απομακρύνεται από την εθελοντική φιλοσοφία και οργανώνεται ως διακριτός επαγγελματικό κλάδος με τη διαμόρφωση της μεθοδολογίας της που εστίαζε στις ψυχοδυναμικές πρακτικές και την ανά περιστατικό κοινωνική εργασία (social casework) (Καλλινικάκη, 2008). Παράλληλα, αναπτύσσονται και οι υπόλοιπες βασικές μέθοδοι, κοινωνική εργασία με ομάδες και με κοινότητα, οι οποίες βασίζονται κυρίως σε κοινωνιολογικές θεωρίες (Jones, 2012).

Ο 19ος αιώνας και οι αρχές του 20ου αιώνα έθεσαν τα θεμέλια για την ανάπτυξη του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας στο πλαίσιο του κλασικού φιλελευθερισμού, της εξέλιξης της ελεύθερης αγοράς και των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής με το ηθικό μοντέλο της αυτοβοήθειας και του ατομικισμού. Ωστόσο, οι κοινωνικές, οικονομικές, ιστορικές και πολιτικές συνθήκες που επέφεραν η Μεγάλη Ύφεση του 1929, οι παγκόσμιοι πόλεμοι και μία σειρά άλλων σημαντικών γεγονότων οδήγησαν στην πλήρη αμφισβήτηση του οικονομικού φιλελευθερισμού (laissez faire) (Hill, Agu & Mercer, 2019; Hobsbawm, 2004; Stark, 2018). Οι κοινωνικοί κίνδυνοι που προέκυπταν κατά τη διάρκεια ζωής των πολιτών και των εργαζομένων δεν μπορούσαν να αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ατομικής ευθύνης και πλέον ήταν απαραίτητη, η κρατική παρέμβαση ως εξωτερική δύναμη για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν διευρυμένα τμήματα του πληθυσμού με δημόσιες και κοινωνικές πολιτικές (Σακελλαρόπουλος, 2018).

2.2 Η χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η εξέλιξη του καπιταλισμού προβάλλει την οικονομική ανάπτυξη και την παράλληλη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων και τα μικρά επίπεδα ανεργίας. Το μεταπολεμικό κοινωνικό κράτος οικοδομείται πάνω στην αντίληψη ότι το κράτος μπορεί και πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομία για την άμβλυνση των οικονομικών διακυμάνσεων και την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας μέσω της επίτευξης στόχων κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας. Το κεϋνσιανό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης ενεργοποιεί την πολιτική συναίνεση ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και το εργατικό κίνημα για την καπιταλιστική κοινωνία της ευημερίας (Σακελλαρόπουλος, 2018, 2011; Βενιέρης 2013). Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, το κοινωνικό κράτος αποτελεί, σύμφωνα με τον Esping- Andersen (2014), ένα «καθεστώς του καπιταλισμού της ευημερίας» συνδυάζοντας την κοινωνική προστασία με τον διαχειριστικό ρόλο του κράτους στην οικονομία.

Η πρόσβαση στα δικαιώματα πρόνοιας πρέπει να είναι καθολική και βασιζόταν στη στόχευση για τη μείωση της ανισότητας και την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης (Dwyer, 2004; Kourachanis, 2020). Ο Esping- Andersen (2014) επικύρωσε την παραπάνω άποψη του Marshall ενώ παράλληλα προσανατόλισε τον προσδιορισμό του κοινωνικού κράτους στις αρχές των κοινωνικών δικαιωμάτων εντός της ανάπτυξης της ιδιότητας του πολίτη και του βαθμού αποεμπορευματοποίησης τους. Η ποιότητα των κοινωνικών δικαιωμάτων συνδέεται με τη δυνατότητα πρόσβασης του ατόμου σε κοινωνικές παροχές ανεξάρτητα από τη συμμετοχή του στην αγορά εργασίας (Βενιέρης, 2013). Ο σκοπός του κράτους πρόνοιας δεν περιορίζεται στην ανακούφιση της ακραίας φτώχειας αλλά στην προαγωγή της ευημερίας. Τα καθεστώτα του καπιταλισμού της ευημερίας συναρτώνται από ένα πλέγμα κοινωνικών παρεμβάσεων παρέχοντας προστασία στους κοινωνικούς κινδύνους που εντοπίζονται στη διάρκεια ζωής των ατόμων, όπως η ασθένεια, το γήρας, η αναπηρία, η ανεργία, η φτώχεια, η έλλειψη στέγης και ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση. Τα παραπάνω βέβαια υποστηρίχτηκαν από τα αιτήματα των συνδικαλιστικών και κοινωνικών οργανώσεων και των πολιτικών κομμάτων (Kourachanis, 2020).

Η θεωρητική προσέγγιση του Keynes (1936) και η έκθεση του Beveridge (1942) αποτέλεσαν τους θεμέλιους λίθους της χρυσής εποχής του κράτους πρόνοιας με βάση την «κεϋνσιανή συναίνεση» που εξασφάλιζε τη νομιμοποίηση της κρατικής κοινωνικής παρέμβασης και της κρατικής χρηματοδότησης της κοινωνικής πολιτικής ώστε να αποφευχθούν ζητήματα μακροοικονομικής ανισορροπίας μέσα από τις οργανωτικές αρχές της κοινωνικής ασφάλισης και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Το βασικό γνώρισμα που διαφοροποιεί το κεϋνσιανό κοινωνικό κράτος από τις υπόλοιπες ιστορικές μορφές αλλά και αυτό του επερχόμενου νεοφιλελεύθερου είναι η ιδεολογική βάση της ανάληψης της συλλογικής ευθύνης για την ευημερία των πολιτών από το κράτος και όχι από τα ίδια τα άτομα, το κεφάλαιο και τους ιδιώτες (Γράβαρης, 2018; Kourachanis, 2020). Τα παραπάνω εξασφαλίζονται από το φορντικό μοντέλο εργασίας, που αποτέλεσε το πρότυπο του τρόπου οργάνωσης της εργασίας στη βιομηχανική κοινωνία κατοχυρώνοντας την προϋπόθεση της πλήρους απασχόλησης και τα θεμελιώδη κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα (Σπυριδάκης, 2018).

Η αναγκαιότητα της αντιμετώπισης των κοινωνικών κινδύνων, η παροχή κοινωνικής προστασίας προς τους κοινωνικά ευάλωτους και η εξασφάλιση των δικαιωμάτων της κοινωνικής πρόνοιας θεωρείται αναπόσπαστο μέρος του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών (Jones, 2012). Τα πρώτα κοινωνικά προγράμματα που εφαρμόστηκαν σε ευρεία κλίμακα πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου από το Συμβούλιο Ανοικοδόμησης και Επανεγκατάστασης του ΟΗΕ. Σκοπός του Συμβουλίου ήταν η δημιουργία συστημάτων πρόνοιας στις χώρες που είχαν πληγεί περισσότερο από τον πόλεμο μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης. Βέβαια, να σημειώσουμε πως τα προγράμματα αυτά επιχορηγήθηκαν και εμποτίστηκαν από τις ιδέες και τις αξίες του Σχεδίου Μάρσαλ (1947), που οργανώθηκαν κεντρικά από την κυβέρνηση της Αμερικής με ευρύτερο στόχο οι οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερες χώρες να προετοιμαστούν για τον παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό περιθωριοποιώντας παράλληλα τα τυχόν επαναστατικά κοινωνικά κινήματα. Εντός αυτού του πλαισίου, η κοινωνική εργασία αναγνωρίστηκε παγκοσμίως και τέθηκε στον πυρήνα του πολιτικού σκηνικού.

Η χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας ανταποκρίνεται στην «εξαιρετικά σημαντική» περίοδο για το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας. Σε διεθνές επίπεδο ιδρύονται σχολές κοινωνικής εργασίας υπό την επίβλεψη Αμερικάνων ακαδημαϊκών (Lavalette, 2012). Η ταχεία ανταπόκριση των Αμερικάνων στις διάφορες χώρες

συνδέεται με το Δόγμα Τρούμαν που στόχευε στη διαμόρφωση τεχνογνωσίας των κοινωνικών υπηρεσιών και στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών (Kendall, 1994). Τα αμερικάνικα συμφέροντα βέβαια εντοπίζονταν στην απώθηση του «κομμουνιστικού κινδύνου» και την ανάμειξη των Αμερικάνων στα γεωπολιτικά και κοινωνικά συμφραζόμενα των χωρών (Ιωακειμίδης, 2012γ). Ο ίδιος ο Τρούμαν, όπως αναφέρει η Kendall (1994), μίλησε για τις «συνθήκες στη δυστυχία», στις οποίες διαβιούν οι μισοί άνθρωποι του κόσμου. Αυτό που χρειαζόταν λοιπόν ήταν η ενίσχυση του «στάτους» της κοινωνικής εργασίας και των κοινωνικών λειτουργών ως «ειδικών» με τεχνικές γνώσεις, για την ανάπτυξη ενός ανθρωπιστικού προσώπιου στον αυστηρό κοινωνικό έλεγχο της κοινωνικής πρόνοιας (Ιωακειμίδης, 2012γ).

Η ανοικοδόμηση της Ευρώπης, στην οποία πρωτίστως στόχευε η Αμερική, οδήγησε στην οικονομική ανάπτυξη που κυριάρχησε την μεταπολεμική περίοδο, οδηγώντας στην ευημερία μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού (Lavalette, 2012). Ως εκ τούτου, στο χώρο της κοινωνικής εργασίας κυριαρχεί η παραδοσιακή προσέγγιση της κοινωνικής εργασίας που εστιάζει στην εξατομίκευση των προβλημάτων και την κατασκευή κοινωνικών στάσεων απέναντι στους εξυπηρετούμενους. Η κρατική κοινωνική εργασία εστιάζει κυρίως στο ψυχοδυναμικό μοντέλο ενώ έντονη ήταν η επίδραση της ψυχιατρικής στην κοινωνική εργασία που υιοθέτησε το ιατροκεντρικό μοντέλο, παθολογικοποιώντας τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2011).

Η επίδραση της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας σε συνδυασμό με τις ατομοκεντρικές προσεγγίσεις εξασφάλισαν στην κοινωνική εργασία «επαγγελματικό κύρος» με νομικές εξουσίες (Harris, 2008). Η αναποτελεσματικότητα όμως του επαγγέλματος να ανταποκριθεί στις κοινωνικές ανάγκες των εξυπηρετούμενων αναφέρονται σε διάφορες μελέτες, όπως αυτή των Mayer & Timms (*The Clients Speaks: Working Class Impressions of Casework*), το 1970 που τοποθετούν την αποτυχία των ψυχοκοινωνικών προσεγγίσεων να κατανοήσουν τα κυρίαρχα προβλήματα της φτώχειας και της περιθωριοποίησης που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί (Ferguson, 2012).

Το 1965 ιδρύεται η Επιτροπή Seebohm με σκοπό την αναδιοργάνωση των κοινωνικών υπηρεσιών καθώς είχε διαπιστωθεί η αύξηση των ευθυνών και των ζητημάτων που καλούνταν να αντιμετωπίσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί. Επί της ουσίας, ο βασικός λόγος της Επιτροπής ήταν η διαδικασία εξορθολογισμού και της γραφειοκρατικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών. Η εξειδίκευση των

οργανωτικών πλαισίων των κοινωνικών υπηρεσιών καταργείται και αντικαθίσταται από τη γενική κοινωνική εργασία, δίνοντας έμφαση στην ευθύνη για την ευημερία των ατόμων στην οικογένεια και όχι στο κράτος (Bailey & Brake, 1975). Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή αποφάσισε μία στροφή στην παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών με βάση τις ανάγκες της κοινότητας, όπου η απάντηση στα ζητήματα φτώχειας των ατόμων ήταν η αύξηση προσβάσιμων κοινωνικών υπηρεσιών καθώς η φτώχεια θεωρούνταν οικογενειακό πρόβλημα. Έτσι, οι κοινωνικοί λειτουργοί θα έπρεπε να αναζητούν τις αιτίες και τη λύση του προβλήματος της φτώχειας μέσα στην οικογένεια με πρακτικές αυτοβοήθειας από την κοινότητα (Bailey & Brake, 1975).

Παρόλα αυτά, από τη δεκαετία του 1970 παρατηρείται μία στροφή των κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι έστρεψαν την προσοχή τους σε ζητήματα κοινωνικών ανισοτήτων, αντιδρώντας στον κρατικό έλεγχο που ασκούσε το κράτος πρόνοιας και κατ' επέκταση το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας που στηρίζονταν σε πατερναλιστικές πρακτικές (Ferguson, 2009; Καραγκούνης, 2008). Ακόμη, οι κοινωνικές συνθήκες της δεκαετίας 1960-1970 επηρέασαν την κοινοτική κοινωνική εργασία με ριζοσπαστικές προσεγγίσεις και τη σύνδεση της κοινοτικής δράσης για αλλαγές σε μακρο-επίπεδο (Καραγκούνης, 2008). Η κοινοτική εργασία θα μπορούσε να συνδυάσει μία πολιτική πρακτική για την συνειδητοποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων και την έλλειψη δύναμης που αντιμετωπίζουν οι φτωχότεροι και πιο περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί (Mayo, 1975).

2.3 Η ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνικής εργασίας

Μετά το διάλειμμα της Χρυσής Εποχής του κοινωνικού κράτους και τη μακρά περίοδο άνθησης των καπιταλιστικών δυτικών κοινωνιών γίνεται κατανοητή η αδυναμία των κρατών να εξαλείψουν τελικά τη φτώχεια και τις ανισότητες. Ακόμη, οι κοινωνικές πολιτικές λειτουργούσαν προς την κατεύθυνση του κοινωνικού ελέγχου ενώ οι κοινωνικές υπηρεσίες κατέληξαν να λειτουργούν για τα μεσαία στρώματα του πληθυσμού και όχι για εκείνους που βρίσκονταν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (Bailey & Brake, 1975; Μανιάτης, 2014; Gough, 2008; Στασινοπούλου, 2006). Καθώς, η κοινωνική εργασία αποτελεί ένα επάγγελμα που εναρμονίζεται με τις κοινωνικές συνθήκες και τις κυρίαρχες ιδεολογίες χρειάζεται να σημειώσουμε την ιστορική αποτυχία της κοινωνικής εργασίας να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ανθρώπων (Bailey & Brake, 1975). Μία αποτυχία που συνδέθηκε με τη διάρθρωση των καπιταλιστικών κοινωνιών και την ευημερία που διακήρυτταν, η οποία δεν άργησε να ανατραπεί.

Η αντίστροφη μέτρηση ξεκινά για μία περίοδο που αποτελεί το τέλος του «long boom», της σταθερής μεταπολεμικής οικονομικής περιόδου, με αποτέλεσμα τις ραγδαίες αλλαγές που λαμβάνουν χώρα, όπως η παγκόσμια ύφεση και η μακρά περίοδος οικονομικών κρίσεων που με τη σειρά τους οδηγούν σε σημαντικές αλλαγές στην οργάνωση των σύγχρονων κοινωνικών κρατών και στην κατεύθυνση της κοινωνικής πολιτικής (Dwyer, 2004; Ferguson, 2012). Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, οι κοινωνικοί λειτουργοί έρχονται αντιμέτωποι στην καθημερινή πρακτική τους με τις καταπιεστικές συνθήκες που βίωναν οι εξυπηρετούμενοι, τις υλικές ανεπάρκειες, την παθολογικοποίηση των ατόμων και των ευρύτερων περιθωριοποιημένων ομάδων αλλά και τους δομικούς παράγοντες που οδηγούσαν τα άτομα στη φτώχεια (Ferguson, 2012, 2008). Αρκετοί από τους κοινωνικούς λειτουργούς αλλά και ακαδημαϊκούς του χώρου αμφισβητούν την παραδοσιακή κοινωνική εργασία, η οποία υποστήριζε την κρατική εξουσία και διαιώνιζε τις ταξικές ανισότητες, θέτοντας ερωτήματα σχετικά με το εάν η κοινωνική εργασία είχε καταφέρει να εργαστεί για τη βελτίωση της κατάστασης των φτωχότερων ανθρώπων. Η κριτική αυτή οδήγησε στην ανάδυση ριζοσπαστικών πρακτικών κοινωνικής εργασίας και στην αμφισβήτηση του ίδιου του ρόλου της κοινωνικής εργασίας (Bailey & Brake, 1975; Bloemen, 2015; Lymbery, 2001).

Οι ριζοσπαστικές προσεγγίσεις στην κοινωνική εργασία υπήρχαν σε διάφορα ιστορικά σημεία κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της που όμως παραμελήθηκαν. Παρόλα αυτά από τη δεκαετία του 1970 προέκυψαν διάφοροι παράγοντες που ανέδειξαν τη ριζοσπαστική κοινωνική εργασία ως μία διακριτική προσέγγιση (Ferguson, 2012). Αρχικά, η ριζοσπαστική κοινωνική εργασία χρησιμοποίησε ως εργαλείο της τη μαρξιστική θεωρία και στο επίκεντρο της ανάλυσης της τον παράγοντα της τάξης. Διερεύνησε τα αίτια της αδικίας και της καταπίεσης που υφίστανται οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών και από την διαρθρωτική ανάλυση των κοινωνικών προβλημάτων οδηγήθηκε στη δομική πρακτική κοινωνικής εργασίας (Bloemen, 2015; De Maria, 1992). Επίσης, η θεωρία του μαρξισμού βοήθησε στην κατανόηση των περιορισμών που προκύπτουν από τις αντικειμενικές κοινωνικές συνθήκες, μέσω του οποίου η κοινωνική εργασία χρειάζεται την πολιτική πρακτική που θα αναδεικνύει τη αλληλένδετη σχέση του κράτους και των ταξικών δυνάμεων (Vickers, 2015, Woodward, 2013).

Σύμφωνα με την Bloemen (2015), η ριζοσπαστική κοινωνική εργασία αποτελεί ένα κίνημα που αναδεικνύεται ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1970, την πιο ριζοσπαστική δεκαετία στην οποία κυριαρχούν τα κινήματα για το περιβάλλον, τα αντικαπιταλιστικά και αντιπολεμικά κινήματα, τα χειραφετητικά κινήματα για τα δικαιώματα και την καταπίεση διαφόρων κοινωνικών ομάδων με βάση τη φυλή, το φύλο, την εθνικότητα, τις αναπηρίες, την ηλικία και τον σεξουαλικό προσανατολισμό (Dominelli, 2009, Ferguson, 2008).

Η προσέγγιση της ριζοσπαστικής κοινωνικής εργασίας εστιάζει στη σύνδεση θεωρίας και πράξης. Αφενός μίας θεωρίας επικεντρωμένης στις δομικές αιτίες των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η φτώχεια και η ανεπαρκής πρόσβαση σε βασικά αγαθά και θεμελιώδη δικαιώματα. Αφετέρου μία εναλλακτική, πολιτικοποιημένη πρακτική κοινωνικής εργασίας που επικεντρώνεται στην αλληλεγγύη με τους πλέον περιθωριοποιημένους ανθρώπους, την αντίσταση ενάντια στην εσωτερίκευση των κοινωνικών προβλημάτων και τη σύγκρουση στους εργασιακούς χώρους των κοινωνικών λειτουργιών (Bailey & Brake, 1975; Bloemen, 2015; Cohen, 1975).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο Chris Jones (2010) εύστοχα τονίζει πως το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας χρειάζεται κοινωνικούς λειτουργούς «που να σκέφτονται» (thinkers) και όχι απλά να είναι διεκπεραιωτές (doers) ώστε να αντιλαμβάνονται τον πολιτικό χαρακτήρα της κοινωνικής εργασίας και τις επιπτώσεις

που μπορεί να έχει στις ζωές των εξυπηρετούμενων. Η α-πολιτική στάση ουδετερότητας που προασπίζεται η παραδοσιακή κοινωνική εργασία είναι στην ουσία μία κατεξοχήν πολιτική στάση, εναρμονισμένη με την κυρίαρχη ιδεολογία, που ενοχοποιεί τα άτομα για τις ανεπάρκειες τους αποκρύπτοντας όμως παράλληλα τις διαρθρωτικές αιτίες των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν (Bailey & Brake, 1975). Επιπρόσθετα, η «επαγγελματική απόσταση» που υποστηρίζει η παραδοσιακή κοινωνική εργασία δημιουργεί ιεραρχικές σχέσεις και αναδεικνύει την αδυναμία των κοινωνικών υπηρεσιών αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού κράτους να απαντήσει στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα, οι ομάδες και οι κοινότητες ενώ πιέζεται από τις προσδοκίες της άρχουσας τάξης που τοποθετεί τους κοινωνικούς λειτουργούς «ως τα μάτια και τα αυτιά» της κρατικής εξουσίας. Αντιθέτως, η ριζοσπαστική προσέγγιση επιδιώκει να αμφισβητήσει την πολιτική συμμόρφωση και την ουδετερότητα και να εισάγει την πολιτική της αντίστασης (Galper, 1976; Vickers, 2019). Η συλλογική δράση μαζί με τους ανθρώπους και το δικαίωμα συμμετοχής τους σε μία κοινή προσπάθεια διεκδίκησης και αλλαγής «από τα κάτω» είναι ο καλύτερος τρόπος να πάψουν οι άνθρωποι να νιώθουν αβοήθητοι (Τελώνη, 2012).

2.4 Η κοινωνική εργασία στο νεοφιλελεύθερο περιβάλλον

Η οικονομική ύφεση και η παγκόσμια κρίση που προκύπτει από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 με την κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, την άνοδο των εμπορευμάτων και την πετρελαϊκή κρίση (Βαρουφάκης & Μισσός, 2012) έχουν συνέπεια την ραγδαία αύξηση της φτώχειας και την ανισότητας σε διευρυμένα τμήματα του πληθυσμού και ως εκ τούτου τίθενται ένα διαφορετικό πλαίσιο συζήτησης και πρακτικής τόσο για το κράτος πρόνοιας όσο και για το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας (Καραγκούνης, 2008). Ο όρος *underclass*, όπως σημειώνει ο Παπαθεοδώρου (2008), χρησιμοποιείται πλέον κατά κόρον από τους πολιτικούς και τους θεωρητικούς του αναδυόμενου συντηρητικού εκπρόσωπου του νεοφιλελευθερισμού, τη Νέα Δεξιά (New Right) για να νομιμοποιήσει τα ζητήματα της φτώχειας και να εισαγάγει τις περικοπές των κοινωνικών δαπανών και την εμπορευματοποίηση των πολιτικών του κράτους πρόνοιας.

Χρησιμοποιώντας την νεοκλασική οικονομική θεωρία, τα ζητήματα φτώχειας προκύπτουν από την εστίαση στα ατομικά χαρακτηριστικά και τη ελεύθερη επιλογή των ατόμων να μεγιστοποιούν την ευημερία τους αγνοώντας τα δομικά χαρακτηριστικά των καπιταλιστικών κοινωνιών (Παπαθεοδώρου, 2018α). Η παρατεταμένη όμως επιδείνωση των ανισοτήτων χρειάζεται με κάποιο τρόπο να αντιμετωπιστεί. Έτσι, από τη δεκαετία του 1970 η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγκάζεται να δημιουργήσει προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας. Σύντομα όμως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντικαθιστά τον όρο φτώχεια με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού σε μία προσπάθεια αφενός απόκρυψης των ταξικών συσχετισμών και αφετέρου της μετάθεσης της ευθύνης στα άτομα (Παπαθεοδώρου, 2008).

Επιπλέον, το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας αντιμετωπίζονταν από την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία ως προβληματικό στοιχείο του κοινωνικού κράτους που υπονόμει τις αρχές της ελεύθερης αγοράς καθώς δημιουργούσε εξάρτηση στους εξυπηρετούμενους των κοινωνικών υπηρεσιών (Clasen & Clegg, 2007; Ferguson, 2012; Spicker, 2005). Η εδραίωση του νεοφιλελευθερισμού πραγματοποιείται από τις κυβερνήσεις της Margaret Thatcher στο Ηνωμένο Βασίλειο και του Ronald Reagan στην Αμερική καθώς έχουν προηγηθεί ραγδαίες αλλαγές, όπως η παγκόσμια ύφεση και η μακρά περίοδος οικονομικών κρίσεων ήδη από τη δεκαετία του 1970. Οι

διαβρωτικές συνέπειες των νεοφιλελεύθερων πολιτικών διακηρύσσουν την ατομική έναντι της συλλογικής προόδου, προτάσσουν την ατομική ελευθερία των ανθρώπων, οι οποίοι κρίνονται ως αποκλειστικά υπεύθυνοι για τις συνέπειες των επιλογών τους στα πλαίσια της λειτουργίας της αγοράς, αποδεχόμενοι τους κινδύνους (Fourcade & Babb, 2002; Harvey, 2005).

Για να αντιληφθούμε την πραγματικότητα της κοινωνικής εργασίας στο πλαίσιο των νεοφιλελεύθερων πολιτικών χρειάζεται να εξετάσουμε τις πτυχές εκείνες που σχετίζονται με τον μετασχηματισμό του κράτους πρόνοιας σε ενεργητικό κράτος υπό την επικράτηση της πολιτικής του Τρίτου Δρόμου (Third Way), μετατοπίζοντας τη στόχευση της κοινωνικής πολιτικής όχι μόνο στους αποδέκτες της κοινωνικής πρόνοιας αλλά και στον εργαζόμενο πληθυσμό (Giddens, 1998; Σακελλαρόπουλος, 2018). Η ευημερία υπό όρους (welfare conditionality), όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Watson (2014), αποτελεί ένα «νέο όραμα του κράτους πρόνοιας», που έρχεται να εξασφαλίσει πως η κοινωνική προστασία που παρέχεται από το κράτος πρόνοιας προϋποθέτει τη μείωση του κόστους των παλαιών κινδύνων, τη στόχευση των επιδοματικών πολιτικών και την ενεργοποίηση των ατόμων, ένα μείγμα σοσιαλδημοκρατικών προσεγγίσεων και οικονομικής αποτελεσματικότητας (McDonald & Marston, 2005).

Περαιτέρω, οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών στηρίζονται στην εξατομικευμένη βοήθεια μέσα από τον αυστηρό έλεγχο του εισοδήματός τους, τον περιορισμό του ύψους και της διάρκειας των επιδομάτων και την αυστηροποίηση των προϋποθέσεων. Η καθολικότητα της κοινωνικής προστασίας μεταβάλλεται στην αντιμετώπιση της ακραίας αποστέρησης, η πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες επικεντρώνεται λιγότερο στους παραδοσιακούς κοινωνικούς κινδύνους και περισσότερο σε συγκεκριμένες ευθύνες και πρότυπα συμπεριφοράς που συνδέονται με τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Επίσης, η πρόσβαση των ανενεργών ατόμων, ικανών για εργασία, συνδέεται με την υποχρεωτική συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και εξεύρεσης εργασίας αλλά και αποδοχής χαμηλόμισθων θέσεων εργασίας (Esping-Andersen, 2014; Hemerjick, 2006; Παπαθεοδώρου, 2018β; Watts & Fitzpatrick, 2018). Έτσι, τα κοινωνικά κράτη μετατρέπονται σε κράτη εργασίας (McDonald & Marston, 2005).

Η νεοφιλελεύθερη μεταμόρφωση δεν θα αφήσει βέβαια ανεπηρέαστο το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο δημιουργείται ένα καθεστώς διαχείρισης των φτωχότερων και πιο περιθωριοποιημένων κοινωνικών

ομάδων με τις προϋποθέσεις να παρουσιάζονται όλο και περισσότερο τιμωρητικές προς τους αποδέκτες της κοινωνικής προστασίας. Κάθε άλλο παρά η ευημερία υπό όρους εφαρμόζεται στηριζόμενη στη ρητορική της ενοχοποίησης και του στιγματισμού τόσο του κράτους πρόνοιας όσο και των αποδεκτών των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών (Schram, 2018).

Συγχρόνως, τα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής που επέβαλλε η «Συναίνεση της Ουάσιγκτον» κατά τη δεκαετία του 1980, αποτελώντας τους βασικούς πυλώνες άσκησης οικονομικής πολιτικής για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και την Παγκόσμια Τράπεζα, προωθούσαν την νεοφιλελεύθερη εφαρμογή μέσω της αγοραιοποίησης (marketisation) και του διοικητισμού (managerialism). Οι νέες αυτές πρακτικές επηρέασαν ποικιλοτρόπως την κοινωνική πολιτική και τις δημόσιες υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας, οριζόμενες ως Νέα Δημόσια Διοίκηση (New Public Management) (Ferguson, 2012; Μιχοπούλου, 2012).

Μερικά χρόνια αργότερα, το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα, New Labour, ενστερνιζόμενο της αντιλήψεις των Συντηρητικών, θεωρεί την κοινωνική εργασία ως ένα αποτυχημένο επάγγελμα που χρειάζεται μεταρρύθμιση. Η εν λόγω μεταρρύθμιση ευθυγραμμίστηκε με τους πολιτικούς στόχους του Εργατικού Κόμματος. Πιο συγκεκριμένα, αμφισβητώντας την επιστημονική και αξιακή βάση της κοινωνικής εργασίας, μετατρέπεται σε ένα καθαρά τεχνικό επάγγελμα χωρίς θεωρητική προσέγγιση που εφαρμόζει μία ουδέτερη πρακτική- αλλά με πολιτική πρόθεση- βασιζόμενη σε αποστασιοποιημένες, διοικητικές και διαδικαστικού τύπου διαδικασίες (Gray & McDonald, 2006; Singh & Cowden, 2009). Η πρακτική βάσει στοιχείων (evidence based-practice) στοχεύει στο έλεγχο, την πειθαρχία και τις διαδικασίες λογοδοσίας που μπορούν εύκολα να επιτευχθούν με ποσοτικούς προσδιορισμούς και οργανωτικούς στόχους για την επίτευξη οικονομικών και όχι κοινωνικών αποτελεσμάτων των κοινωνικών υπηρεσιών (Jones, Ferguson, Lavalette & Penketh, 2015; Morgan & Payne, 2002).

Ειδικότερα, ο μετασχηματισμός της κοινωνικής εργασίας βασίστηκε στις βασικές παραδοχές του νεοφιλελευθερισμού. Πρωτίστως, η εμπορευματοποίηση (marketisation) που αφορά την εισαγωγή των αγορών και την επιχειρηματική κουλτούρα στην κοινωνική εργασία. Υπό αυτή την έννοια οι αγορές θα παράγουν καλύτερη ποιότητα με χαμηλότερες τιμές και αύξηση του ανταγωνισμού. Ο ρόλος του κράτους περιορίζεται στη δημιουργία θεσμικών πλαισίων για την ιδιωτικοποίηση

των κρατικών τομέων, υπονομεύοντας τον καθολικό, δημόσιο χαρακτήρα των κοινωνικών υπηρεσιών (Harris, 2014, 2005). Τελικά, στο επάγγελμα εισάγονται προσεγγίσεις ενός διαχειριστικού τρόπου εργασίας που μετατρέπουν τους εξυπηρετούμενους των κοινωνικών υπηρεσιών ως καταναλωτές/ πελάτες, που εξυπηρετεί την αρχή του καταναλωτισμού (consumerization).

Συνεπώς, τα άτομα χρειάζεται να λειτουργούν ως ενεργοί πολίτες και όχι ως εξαρτώμενοι εξυπηρετούμενοι, οι πλέον υπεύθυνοι στη διευθέτηση της ευημερίας τους, μεταφέροντας την ευθύνη από το κράτος στο άτομο (Harris, 2014; Lavalette, 2012). Τέλος, οι κοινωνικές υπηρεσίες θα βασίζονται στις τεχνικές διαχείρισης (mineralization) του ιδιωτικού τομέα (Harlow, Berg, Barry & Chandler, 2013). Η Νέα Δημόσια Διοίκηση (New Public Management) βασίζεται στα ποσοτικά μέτρα αξιολόγησης της απόδοσης, στα διοικητικά καθήκοντα, στη χρήση εξωτερικών προμηθευτών μέσα από τις διαδικασίες δοκιμής της αγοράς (market testing), στην αντικατάσταση των γραφειοκρατικών δομών από ημι-αυτόνομα τμήματα, στη μείωση των δαπανών και στις συμβάσεις ορισμένου χρόνου (Ferguson, 2012).

Επιπρόσθετα, η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία οδήγησε στην περαιτέρω γραφειοκρατικοποίηση της κοινωνικής εργασίας με την τυποποιημένη παροχή υπηρεσιών, τις γραπτές φόρμες και τις αξιολογήσεις με τη χρήση συστημάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και τεχνολογικών μετρήσεων. Συνέπεια αυτού οι κοινωνικοί λειτουργοί να μετατρέπονται σε διαχειριστές και «επαγγελματίες γραφείου» με ουδετερότητα σε συστήματα τυπικών κανόνων και απομακρυσμένοι από τα βασικά διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι (Butler-Walke, Yuill & Borger, 2020; Morgan & Payne, 2002; Rogowski, 2015). Όλα τα παραπάνω, οδηγούν τους κοινωνικούς λειτουργούς σε αποξένωση, αποθάρρυνση και θυμό καθώς αναγκάζονται να δουλεύουν με τυποποιημένα καθήκοντα και την παράλληλη μείωση της επαγγελματικής τους ευχέρειας (Ioakimidis, 2013; Spolander, Engelbrecht, Martin, Strydom, Pernova, Marjanen, Tani, Siroca & Adaikalam, 2014).

Ο αντίκτυπος του νεοφιλελευθερισμού και η προώθηση των πολιτικών λιτότητας είχε πολύ σοβαρότερα αποτελέσματα στους ίδιους τους ανθρώπους, τόσο στους εξυπηρετούμενους όσο και στους κοινωνικούς λειτουργούς. Τις τελευταίες δεκαετίες, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 οδήγησε σε μία περίοδο γενικευμένης ανασφάλειας, δραματικής επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού και αύξηση των φαινομένων φτώχειας και αποστέρησης. Η χρόνια ύφεση οδήγησε σε περαιτέρω προώθηση και εφαρμογή

πολιτικών δημοσιονομικής πειθαρχίας με αποτέλεσμα σημαντικές αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής προστασίας ως προς το επίπεδο των δαπανών και τις καλύψεις των κοινωνικών αναγκών, την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και την αποδυνάμωση της σταθερής και πλήρους απασχόλησης (Βαρουφάκης, Πατώκος, Τσερκέζης & Κουτσοπέτρος, 2011; Παπαθεοδώρου, 2018).

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών κατά κύριο λόγο αντιμετωπίζουν επισιτιστική κρίση, σωματικά και ψυχικά προβλήματα υγείας, προβλήματα αστεγίας, επισφαλείς συνθήκες στέγασης και ακατάλληλων καταλυμάτων αλλά και αύξηση της χρήσης ουσιών. Ακόμη, εντείνονται οι κοινωνικές ανισότητες, τα κρούσματα βίας, ο ρατσισμός, οι νέες μορφές διακρίσεων και οι γυναικοκτονίες. Παράλληλα, ο κυρίαρχος λόγος κατασκευάζει ενόχους της οικονομικής κατάστασης και περιθωριοποιεί άτομα και ομάδες. Στο αυτό βέβαια συνέβαλε αρκετές φορές η ατομοκεντρική προσέγγιση της κοινωνικής εργασίας που επικεντρωνόταν αποκλειστικά στα άτομα και δεν άγγιζε τα προβλήματα των εξυπηρετούμενων που οφείλονταν στις υλικές ανισότητες, την καταπίεση και τη δυσφορία που βίωναν (Πουλόπουλος, 2014).

2.5 Η κοινωνική εργασία στο ελληνικό πλαίσιο

Το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο ανάπτυξης της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα είναι πολυδιάστατο και αξίζει να σημειωθεί. Η πρώτη καταγεγραμμένη δραστηριότητα κοινωνικής εργασίας προέκυψε με την Μικρασιατική καταστροφή όπου το κράτος υποχρεώθηκε να διευθετήσει ζητήματα στέγασης, περίθαλψης, ανεργίας και ένταξης στην ελληνική κοινωνία των 1,5 περίπου εκατομμυρίων προσφύγων. Στην απαίτηση αντιμετώπισης του προσφυγικού ζητήματος, η χώρα έδωσε παροδικές λύσεις αναφορικά με την κοινωνική προστασία (Σταθόπουλος, 2015). Στην ανθρωπιστική κρίση απάντηση έδωσαν διεθνείς φιλανθρωπικές οργανώσεις, κυρίως από τις Ηνωμένες Πολιτείες, με κοινωνικούς λειτουργούς που συνόδευαν τις αποστολές εκείνης της περιόδου. Η προσπάθεια του ελληνικού κράτους να στελεχώσει τις υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας με επαγγελματικό προσωπικό οδήγησε το 1937 στην ίδρυση της «Ελευθέρας Σχολής Κοινωνικής Πρόνοιας» με σκοπό την εκπαίδευση των κοινωνικών εργατών, ακολουθώντας βέβαια τα αμερικάνικα πρότυπα (Ioakimidis, 2005; Σταθόπουλος, 2015).

Κατά τη διάρκεια του πολέμου το κράτος ήταν ανίκανο να ανταποκριθεί στα κοινωνικά προβλήματα και τις μαζικές καταστροφές που λάμβαναν χώρα την περίοδο της κατοχής. Το 1941 συγκροτείται το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο- ΕΑΜ που αναπτύσσει «από τα κάτω» προνοιακό έργο με στοιχεία πολιτικής, εκπαιδευτικής και πολιτιστικής δράσης τόσο σε αστικές περιοχές όσο και στις επαρχίες (Ιωακειμίδης, 2012γ). Από την άλλη πλευρά η συμβολή της εκκλησίας επικεντρώθηκε στη φιλανθρωπική δράση με την ίδρυση του Εθνικού Οργανισμού Χριστιανικής Αλληλεγγύης (Σταθόπουλος, 2015).

Μερικά χρόνια αργότερα, η επίσημη συγκρότηση του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα πραγματοποιείται υπό την σκιά αποικιοκρατικών πρακτικών των βρετανικών και των αμερικάνικων συμφερόντων με το πρόσχημα ανθρωπιστικών και δημοκρατικών παρεμβάσεων στη χώρα. Το 1945 λειτουργεί το πρώτο τμήμα κοινωνικής εργασίας στο Αμερικάνικο Κολλέγιο Pierce και το 1947 το Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα. Ένα χρόνο μετά ιδρύεται και η Χριστιανική Ένωση Νεανίδων που δέχεται τις πρώτες φοιτήτριες κοινωνικής εργασίας (Ioakimidis, 2011, Ιωακειμίδης, 2012γ, Καραγκούνης, 2008). Κατά συνέπεια, οι πρώτες σχολές

κοινωνικής εργασίας είχαν έντονο το θρησκευτικό υπόβαθρο και συνδέονταν με την μεταπολεμική ανοικοδόμηση που προέβλεπε το σχέδιο Μάρσαλ υπό το Δόγμα Τρούμαν και κυρίως την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου ως πρόσχημα στην ανάσχεση της κομμουνιστικής απειλής (Ioakimidis, 2011; Lavalette, 2012).

Το πρόσωπο που ανέλαβε προσωπικά την προώθηση του επαγγέλματος και τη συγκρότηση του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος ήταν η Βασίλισσα Φρειδερίκη, αποστολή της οποίας υπήρξε η διαμόρφωση των στόχων των βασιλικών προνοιακών υπηρεσιών μέσα από ένα πλέγμα αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, ελληνορθόδοξης χριστιανικής κατήχησης και ελληνικού εθνικισμού. Πιο συγκεκριμένα, οι βασικές λειτουργίες της κοινωνικής πρόνοιας στην χώρα αποτέλεσαν οι βασιλικές προνοιακές δομές που απαρτιζόνταν από ένα φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών παρέχοντας ιδρυματικού τύπου περίθαλψη στα Σπίτια του Παιδιού και τις παιδουπόλεις, τα οποία επί της ουσίας αποτέλεσαν παιδομάζωμα των παιδιών των ανταρτών με στόχο την «αναμόρφωσή τους» (Ιωακειμίδης, 2012γ).

Στο μεταξύ, με τη λήξη του πολέμου ξεκινά η ανασυγκρότηση της χώρας (1948-1952) που εκπονήθηκε από τον Ο.Η.Ε. και χρηματοδοτήθηκε από το σχέδιο Μάρσαλ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Σταθόπουλος, 2015). Η μέχρι πρότινος ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας που στηριζόταν στο ανθρωπιστικό πρόσημο αλλά και τον αυστηρό κοινωνικό έλεγχο χρειαζόταν επιστημονική κατάρτιση. Η απάντηση σε αυτό δόθηκε από τους Αμερικάνους και τους Βρετανούς ακαδημαϊκούς και τις διεθνείς οργανώσεις της κοινωνικής εργασίας (Ιωακειμίδης, 2012γ). Το 1945 συστήνονται τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, σύμφωνα με τις πρακτικές που προκύπτουν από το αγγλοσαξονικό πρότυπο, όπου διορίζονται 4.500 υπάλληλοι χωρίς τα κατάλληλα προσόντα με συνέπεια την ανεπάρκεια και τη διαφθορά των συγκεκριμένων φορέων. Ύστερα από διαμαρτυρίες προέκυψε τελικά η ανάγκη να στελεχωθούν οι υπηρεσίες από καταρτισμένους επαγγελματίες (Σταθόπουλος, 2015).

Σε αντίθεση με την ανάπτυξη του μεταπολεμικού κοινωνικού κράτους που αναπτύχθηκε στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες, η Ελλάδα βρισκόταν ακόμα αντιμέτωπη με τον εμφύλιο πόλεμο που λάμβανε χώρα ενώ μερικά χρόνια αργότερα η στρατιωτική χούντα (1967-1974) έφερε μία νέα εποχή βίαιης καταστολής (Ioakimidis & Teloni, 2013). Επιπλέον, το επίσημο επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας εκείνη την περίοδο συνέπλευσε με το καθεστώς της χούντας (Ioakimidis, 2011, 2005). Μετά την πτώση της δικτατορίας, στα χρόνια της μεταπολίτευσης η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ασχολήθηκε ελάχιστα με τους τομείς της

κοινωνικής πολιτικής και οι μηδαμινές κοινωνικές υπηρεσίες παρέχονταν από ένα κατακερματισμένο σύστημα κυρίως φιλανθρωπικών και κρατικών ιδρυμάτων που χαρακτηρίζονταν από τον πελατειακό τους χαρακτήρα (Ioakimidis & Teloni, 2013; Σταθόπουλος, 2015).

Η διαμόρφωση ενός κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα άρχισε να σκιαγραφείται από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, το 1981, κυρίως με τον εκδημοκρατισμό του κρατικού μηχανισμού και με νομοθετικές παρεμβάσεις που οδήγησαν στην προώθηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Συγχρόνως, η κυβέρνηση δημιούργησε το Εθνικό Σύστημα Υγείας με την δωρεάν παροχή νοσοκομειακής περίθαλψης και την πλήρη απασχόληση των γιατρών στο Ε.Σ.Υ. ενώ ολοκληρώθηκε το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας που λειτούργησε προγράμματα προστασίας σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, χρηματικά επιδόματα, παροχές σε είδος και κοινωνικές υπηρεσίες (Ioakimidis & Teloni, 2013; Σταθόπουλος, 2015).

Βέβαια, η χώρα χαρακτηριζόταν σε πολιτικό επίπεδο από φοροδιαφυγή και γραφειοκρατική διαφθορά ενώ υπήρχε μία άτυπη συναίνεση στην έλλειψη πολιτικών κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ευημερίας, βάρος το οποίο επωμιζόταν το ελληνικό νοικοκυριό. Παράλληλα, ο κεντρικός ρόλος του κράτους στην αναδιανομή των πόρων με ξεκάθαρα πολιτικά κριτήρια σε συνδυασμό με τις κατακερματισμένες κοινωνικές παροχές δικαιολογεί στην Ελλάδα την αναπαραγωγή της φτώχειας ανάμεσα σε άτομα και ομάδες που δεν εμπλέκονταν στα πελατειακά δίκτυα (Παπαθεοδώρου, Μισσός & Παπαναστασίου, 2020). Ακολούθως, από το 1992, στην Ελλάδα εισάγονται οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές με την υιοθέτηση των αρχών της Συνθήκης του Μάαστριχτ ώστε να μπορέσει η χώρα να ενταχθεί στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) (Ioakimidis & Teloni, 2013).

Η κρίση του δημοσίου χρέους που αντιμετώπισε η Ελλάδα και τα δάνεια διάσωσης που αναγκάστηκε να πάρει είχαν ως αποτέλεσμα η χώρα να πρέπει να ευθυγραμμιστεί με τους βασικούς πυλώνες της Συναίνεσης της Ουάσιγκτον που περιελάμβανε ένα μοντέλο νεοφιλελεύθερων πολιτικών με σοβαρές επιπτώσεις στο κράτος πρόνοιας (Παπαθεοδώρου, Μισσός & Παπαναστασίου, 2020).

Οι ιδιωτικοποιήσεις του δημόσιου τομέα και οι μεταρρυθμίσεις στην κοινωνική πολιτική οργανώνονται με βάση τις αρχές του διοικητισμού και του ανταγωνισμού ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, δημιουργώντας «οιονεί αγορές» (quasi markets) και Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) (Teloni & Ioakimidis, 2013). Επιπρόσθετα,

αναπτύσσεται ένα στοχευμένο ελάχιστο δίκτυ ασφαλείας με αυστηρό έλεγχο των πόρων των δικαιούχων (means-tested) ενώ μειώνεται το ύψος των δημόσιων παροχών και των επιδομάτων.

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ακολουθεί τα επόμενα χρόνια οδηγεί σε περαιτέρω ενδυνάμωση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών με εκτεταμένη περιστολή των κοινωνικών δαπανών, την αποδυνάμωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, τις περικοπές στον τομέα της υγειονομικής φροντίδας, την ευελιξία στην αγορά εργασίας και τον συνεπακόλουθο περιορισμός των εργασιακών δικαιωμάτων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Τα παραπάνω οδήγησαν σε αύξηση των φαινομένων φτώχειας και αποστέρησης, υπονόμηση του βιοτικού επιπέδου ολόένα και μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού αλλά και σε φαινόμενα αποκλεισμού και ανισοτήτων των ευάλωτων ατόμων και ομάδων (Παπαθεοδώρου, 2018; Παπαθεοδώρου, Μισσός & Παπαναστασίου, 2020).

Η ανθρωπιστική κρίση που βιώνει τις τελευταίες δεκαετίες η Ελλάδα νομιμοποιήθηκε από τις εκάστοτε κυβερνήσεις και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πάνω στη ρητορική της ενοχοποίησης του κράτους πρόνοιας και τις σχετικές δαπάνες που προκύπτουν από αυτό ως βασικοί παράγοντες της οικονομικής κρίσης (Παπαθεοδώρου, 2018). Παρόλα αυτά, η αποτελεσματικότητα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί εμπειρικά καθώς οδηγεί σε περαιτέρω υψηλό γραφειοκρατικό κόστος διαχείρισης ενώ ο στόχος της κοινωνικής πολιτικής και προστασίας περιορίζεται στην αντιμετώπιση ακραίων μορφών φτώχειας και αποστέρησης.

Συνέπεια όλων των παραπάνω είναι το γεγονός πως το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας διαθέτει ελάχιστα μέσα υποστήριξης των εξυπηρετούμενων σε μία περίοδο που ολόένα και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού έχουν ανάγκη τις κοινωνικές υπηρεσίες (Teloni, 2020). Αναμφίβολα, οι ίδιοι οι κοινωνικοί λειτουργοί, ήδη από τη δεκαετία του 1990 και με την πάροδο του χρόνου σε μεγαλύτερο βαθμό, αντιμετωπίζουν την αίσθηση απειλής απέναντι στις ευέλικτες και επισφαλείς μορφές απασχόλησης με σημαντικές ελλείψεις προσωπικού των υπηρεσιών και περικοπές μισθών (Karagkounis, 2016; Μπιθυμήτρης, 2012). Ακριβώς όπως οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονται, οι κοινωνικοί λειτουργοί υπό την απειλή απώλειας της δουλειάς τους και με εισοδήματα που τοποθετούνται κοντά ή και κάτω από το όριο της φτώχειας αποτελούν «φτωχούς εργαζόμενους» και μετατρέπονται σε εν δυνάμει

εξυπηρετούμενοι (Ioakimidis, Cruz Santos & Martinez Herrero, 2014; Ioakimidis & Teloni, 2013; Πουλόπουλος, 2012).

Όπως ακριβώς το περιγράφει ο Πουλόπουλος (2012) «οι φτωχοί καλούνται να βοηθήσουν τους φτωχότερους». Η κοινή αυτή πραγματικότητα που μοιράζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί με τους εξυπηρετούμενους ανέδειξε ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν οδηγηθεί σε μία στροφή πολιτικοποίησης της κοινωνικής εργασίας και ανάδειξης των διαρθρωτικών αιτιών των κοινωνικών προβλημάτων και της φτώχειας που αντιμετωπίζουν τόσο οι ίδιοι όσο και οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονται (Ioakimidis, Yanardag, Farruggia, Bennett & Teloni, 2013). Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν δημιουργήσει και συμμετέχουν σε μορφές δράσης, σε δίκτυα και σε επαγγελματικές οργανώσεις.

Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως στη χώρα δημιουργήθηκε το τοπικό Δίκτυο Δράσης Κοινωνικών Λειτουργών που συνδέθηκε με την τοπική κοινότητα και ανέπτυξε κοινοτική δράση στα εργατικά σπίτια στη Λεύκα της Πάτρας, με το αντιρατσιστικό κίνημα, τη συμμετοχή στα Κοινωνικά Ιατρεία και τις Κλινικές Αλληλεγγύης επίσης στην Πάτρα (Teloni, 2017) αλλά και τη δημιουργία πολιτικής οργάνωσης, ένα μοντέλο κοινωνικής εργασίας «από τα κάτω» που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Κίνησης Υπεράσπισης των δικαιωμάτων προσφύγων και μεταναστών (Κίνηση) στην Πάτρα (Τελώνη, 2012). Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειώσουμε τις συλλογικές διεκδικήσεις των εργαζομένων κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται σε ΜΚΟ, κυρίως στο χώρο των προσφυγικών πολιτικών, οι οποίοι αν και συχνά ικανοποιημένοι από το σκοπό της εργασίας τους, οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης και η απλήρωτη εργασία τους οδηγούν σε συνδικαλιστική δράση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του οποίου αποτελεί η συμμετοχή τους στο Σωματείο Βάσης Εργαζομένων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Άμεση Καταβολή Δεδουλευμένων- Απλήρωτοι οι Εργαζόμενες/οι για τρεις μήνες στην Ε.Κ.Πο.Σ.Π.Π. ΝΟΣΤΟΣ, 2021).

Κεφάλαιο 3: Φτώχεια και κοινωνική εργασία

Το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που εκτείνεται από την κοινωνική φροντίδα, την ενδυνάμωση και την προαγωγή της ευημερίας των ανθρώπων έως τον κοινωνικό έλεγχο, την καταπίεση και τις τιμωρητικές πρακτικές. Αναμφίβολα, οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι διαφορετικοί, με ποικίλες αντικρουόμενες ανάγκες και προβλήματα αλλά το πιο πιθανό είναι να αντιμετωπίζουν ζητήματα φτώχειας και να προέρχονται από εκείνα τα τμήματα του πληθυσμού που κατέχουν δυσμενέστερη θέση, ασφάλεια και δύναμη στην κοινωνική ιεραρχία. Ακόμη, σπάνια θα προσέλθουν στις κοινωνικές υπηρεσίες άτομα και ομάδες που διαθέτουν ταξικά προνόμια, όπως η οικονομική τους δύναμη. Αυτή η ταξική ιδιαιτερότητα της κοινωνικής εργασίας διατηρεί μία μοναδική θέση γνώσης, ευθύνης και δέσμευσης τόσο στο ίδιο το επάγγελμα όσο και στους εξυπηρετούμενους και συνδέεται με την ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής εργασίας. Κατά ειρωνικό τρόπο όμως, η κοινωνική εργασία επιχειρεί να υποτιμήσει αυτή την ιδιαιτερότητα και τις επιπτώσεις της στο επάγγελμα (Jones, 1998; Krumer-Nevo, 2006, 2017; Mantle & Backwith, 2010; Reisch, 2013; Teloni, 2011; Walker & Walker, 1998).

Χρειάζεται να μην ξεχνάμε το γεγονός πως οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών συχνά ενοχοποιούνται και στιγματίζονται από τα μέσα ενημέρωσης και σαφώς αγνοούνται από τους επίσημους φορείς της πολιτείας. Όλοι έχουν άποψη για τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί αλλά λίγοι είναι εκείνοι που κατανοούν την πολυπλοκότητα των ζητημάτων που φέρνει τα άτομα στις κοινωνικές υπηρεσίες (Hill, Agu & Mercer, 2019). Δεδομένου όμως ότι η κοινωνική εργασία είναι ένα ανθρωπιστικό επάγγελμα που προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα χρειάζεται να εξετάζει κριτικά την επιρροή του κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου αλλά τους θεσμούς που αναπαράγουν τις καταπιεστικές συνθήκες (Γιάννου, 2012; Teloni, 2011).

Η ιστορία της κοινωνικής εργασίας έχει κατασκευαστεί από την κυρίαρχη ιδεολογία πάνω στο μύθο ενός ουδέτερου, εφαρμοσμένου επαγγέλματος που επιδιώκει να νομιμοποιήσει την αδικία, τις δομικές ανισότητες και τη φτώχεια και να μεταφέρει την ευθύνη από τις ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές διευθετήσεις στο άτομο (Ferguson & Woodward, 2009; Hill & Laredo, 2020). Όπως

αναφέρει ο Payne (2008), οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν εξουσιοδοτηθεί από την κοινωνία να κρίνουν ηθικά τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζονται. Συνεπώς, οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν είναι ούτε αντικειμενικοί, ούτε ουδέτεροι αλλά φορείς των κυρίαρχων λόγων και πρακτικών που διαιώνίζουν ή αναδεικνύουν τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα (Hill & Laredo, 2020).

Η κοινωνική εργασία καλείται να απαντήσει στα κοινωνικά προβλήματα των εξυπηρετούμενων και τη φτώχεια που αντιμετωπίζουν ενώ παράλληλα διατηρεί δεσμούς με τις πιο περιθωριοποιημένες ομάδες του πληθυσμού. Η γνώση αυτή είναι ισχυρή καθώς τοποθετεί το κοινωνικό πρόβλημα της φτώχειας ως βασικό σημείο ανάλυσης της κοινωνικής εργασίας ενώ η κατανόηση και η κριτική εξέταση των δομικών αιτιών της φτώχειας αλλά και η επίδραση της στις ζωές των ανθρώπων είναι καταλυτικής σημασίας στην καθημερινή πρακτική (Teloni, 2011).

Κάθε κοινωνικό πρόβλημα είναι πολιτικό καθώς αντανακλά τον ταξικό χαρακτήρα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η φτώχεια δεν αφορά μονάχα το να μην έχεις δουλειά ή επαρκείς πόρους αλλά περιλαμβάνει θεμελιώδη ζητήματα που αφορούν το καθεστώς της απασχόλησης, την εξουσία και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Jones & Novak, 1980). Παρόλο που η φτώχεια έχει συνδεθεί ιστορικά με το εισόδημα και παραμένει στον πυρήνα της έννοιας μέχρι σήμερα, η «επανεφεύρεση της φτώχειας», όπως διατυπώθηκε από τον Townsend (1979), μας αποκαλύπτει ότι η φτώχεια συνδέεται με την πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής, όπως η ενεργή συμμετοχή των ατόμων στην κοινωνία, η πρόσβαση σε στέγαση, εκπαίδευση, υγειονομική φροντίδα και δημόσιες υπηρεσίες που τους επιτρέπουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους. Ακόμη, ο καθορισμός του ορίου της φτώχειας δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στο επίπεδο ενός χαμηλού εισοδήματος. Η πολλαπλότητα των διαφορετικών τύπων στέρησης θα μπορούσαν επιπρόσθετα να αποτελέσουν τα κριτήρια ενός ορίου φτώχειας με βάση στοιχεία που αφορούν ένα ευρύ φάσμα ατομικών, οικογενειακών και κοινωνικών δραστηριοτήτων σύμφωνα με αντικειμενικές, κανονιστικές, υποκειμενικές ή ομαδικές αντιλήψεις αναφορικά με τη στέρηση για την κατανόηση και εξήγηση των ευρύτερων υποκειμενικών και αντικειμενικών συνθηκών.

Όλα τα παραπάνω, αποτελούν την πραγματικότητα της κοινωνικής εργασίας. Όπως αναφέρει η Reish (2013), κάθε γενιά κοινωνικών λειτουργών γράφει ξανά την ιστορία είτε για να δικαιολογήσει και να διατηρήσει το status quo του επαγγέλματος, είτε για να αναδείξει τη γνώση που αφορά το κοινωνικό κόστος της φτώχειας και για

το πως η έλλειψη σεβασμού απέναντι στους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν φτώχεια διαβρώνει οποιαδήποτε έννοια ευημερίας (Jones, 2012).

B. Ερευνητικό μέρος και ανάλυση

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία Έρευνας

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο εξετάζει τα μεθοδολογικά ζητήματα της παρούσας έρευνας και αιτιολογεί τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί για την επιλογή της ερευνητικής μεθόδου, μία επιλογή που βασίστηκε στα ερευνητικά ερωτήματα και στη βιβλιογραφική επισκόπηση. Η ποιοτική μεθοδολογία έρευνας που επιλέχθηκε βασίζεται στον σκοπό της έρευνας και την εις βάθος κατανόηση του ρόλου της κοινωνικής εργασίας στα ζητήματα της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών. Παρακάτω θα αναλυθούν τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα και το μεθοδολογικό εργαλείο για την παραγωγή των δεδομένων που βασίζεται στις ημιδομημένες συνεντεύξεις. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η σημαντικότητα της έρευνας, η ερευνητική διαδικασία, η επιλογή των συνεντευξιαζόμενων της έρευνας και η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων. Ακόμη, λαμβάνονται υπόψη και αναλύονται τα δεοντολογικά ζητήματα της έρευνας, η εγκυρότητα, η αξιοπιστία αλλά και οι περιορισμοί της έρευνας.

4.1 Σκοπός έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της σύνδεσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας με το κοινωνικό φαινόμενο της φτώχειας που αντιμετωπίζει ένα μεγάλο μέρος των εξυπηρετούμενων. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στην εις βάθος κατανόηση των επιπτώσεων της φτώχειας στους εξυπηρετούμενους μέσα από τους ρόλους και τις παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών καθώς και το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο που επηρεάζει την πρακτική της κοινωνικής εργασίας.

Το θέμα που πραγματεύεται η έρευνα οικοδομείται πάνω στο νοητικό γρίφο, ο οποίος εκφράζεται μέσα από ερωτήματα που μπορούν να παράξουν διακριτούς τύπους κοινωνικών εξηγήσεων (Mason, 2011). Τα ερωτήματα που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας θεμελιώνονται σε τρεις ερευνητικούς άξονες. Τον άξονα της οντολογικής θεώρησης που αφορά ερωτήματα όπως ποια είναι η φύση της φτώχειας και ποια τα χαρακτηριστικά των εξυπηρετούμενων που αντιμετωπίζουν φτώχεια. Την επιστημολογική θεώρηση που εστιάζει σε ερωτήματα αναφορικά με το τι είδους γνώση χρειάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί όταν

εργάζονται με ανθρώπους σε συνθήκες φτώχειας. Τέλος, η αξιολογική θεώρηση επικεντρώνεται στις ιδεολογικές και πολιτικές θέσεις που έχουν οι κοινωνικοί λειτουργοί για τους εξυπηρετούμενους σε συνθήκες φτώχειας.

Ειδικότερα, τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν θα απαντηθούν μέσα από την έρευνα και θα εκφράζουν την ουσία της ερευνητικής αναζήτησης. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

- ✓ Ποιος είναι ο ρόλος και οι παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών στο πεδίο των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας;
- ✓ Ποιο είναι το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων των κοινωνικών υπηρεσιών;
- ✓ Ποιες είναι οι ερμηνείες και οι αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών για τη φτώχεια που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών;
- ✓ Ποιες είναι οι επιπτώσεις των πολιτικών που επηρεάζουν την πρακτική της κοινωνικής εργασίας;

4.2 Σημαντικότητα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα κρίνεται σημαντική διότι επιδιώκει να διερευνήσει τις αντιλήψεις και τις παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών στις συνθήκες φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι. Παρόλο που οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών στην πλειονότητα τους αντιμετωπίζουν φτώχεια, το συγκεκριμένο πεδίο, σύμφωνα με την βιβλιογραφική επισκόπηση, είναι σχετικά ανεξερεύνητο και περιθωριακό στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της έρευνας τίθενται ζητήματα που προσπαθούν να αναδείξουν πως η καθημερινή πρακτική των κοινωνικών λειτουργών διατηρεί μία μοναδική θέση γνώσης και ανάδειξης της πραγματικότητας που βιώνουν οι εξυπηρετούμενοι.

Επιπρόσθετα, η σημαντικότητα της έρευνας έγκειται στο γεγονός πως οι ποιοτικές έρευνες στη χώρα μας, για το σημαντικό ρόλο των κοινωνικών λειτουργών στα ζητήματα της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι, είναι περιορισμένες. Οι παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών συχνά εστιάζουν σε εξατομικευμένες προσεγγίσεις της φτώχειας, αποκρύπτοντας τις διαρθρωτικές ανισότητες και τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές του ελληνικού γίγνεσθαι. Μέσω

της παρούσας έρευνας προσπαθούμε να δώσουμε «φωνή» στα ηθικά και πολιτικά διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικοί λειτουργοί στην καθημερινή πρακτική τους, φωτίζοντας τη μοναδική θέση γνώσης και ανάδειξης πως το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας διέπεται από οντολογικές, επιστημολογικές και αξιολογικές θεωρήσεις που αναδεικνύουν την πολιτική φύση των ερωτημάτων σχετικά με το «πως» και το «γιατί» της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας.

Η εν λόγω έρευνα συνδέεται με τον παγκόσμιο ορισμό του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας που προασπίζεται τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας (International Federation of Social Workers, 2014). Οι κοινωνικοί λειτουργοί χρειάζεται να συνδέουν τη θεωρία με την πρακτική με σκοπό τη διαρθρωτική ανάλυση των κοινωνικών προβλημάτων, την πολιτικά προσανατολισμένη ιδεολογική πρακτική, την αναγνώριση της σπουδαιότητας του εκάστοτε κοινωνικού, ιστορικού και πολιτισμικού πλαισίου αλλά και τη διασύνδεση των τοπικών, εθνικών και διεθνών ζητημάτων. Επιπλέον, σημαντικό εργαλείο για τους κοινωνικούς επιστήμονες είναι άλλωστε η χρήση των ερευνητικών δεδομένων προκειμένου να αναδείξουν τις επιπτώσεις των πολιτικών που επηρεάζουν αφενός την πρακτική της κοινωνικής εργασίας και αφετέρου την πραγματικότητα των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι

4.3 Θεωρητικό μεθοδολογικό πλαίσιο

Η επιλογή του μεθοδολογικού πλαισίου απαιτεί μία ερμηνευτική προσέγγιση υπό το πρίσμα της επικέντρωσης στον τρόπο με τον οποίο βιώνουν και ερμηνεύουν τον κοινωνικό κόσμο τα δρώντα υποκείμενα (Mason, 2011). Στα πλαίσια της συγκεκριμένης διπλωματικής έρευνας επιλέγεται η ποιοτική μεθοδολογία έρευνας που στοχεύει στην λεπτομερή περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση των κοινωνικών διαδικασιών αλλά και σε μεθόδους παραγωγής δεδομένων που είναι ευαίσθητες στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγονται τα δεδομένα (Ιωσηφίδης, 2017; Mason, 2011). Η θεωρητική προσέγγιση και το υπόβαθρο της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας κρίνεται κατάλληλη για ερωτήσεις που αφορούν τον τρόπο που νοηματοδοτούνται συγκεκριμένες κοινωνικές δράσεις, σχέσεις και ρόλοι καθώς και

τον τρόπο με τον οποίο παράγονται τα κοινωνικά φαινόμενα και οι διαδικασίες (Ιωσηφίδης, 2017).

Επιπρόσθετα, η ποιοτική έρευνα βασίζεται στις μεθοδολογικές αρχές της ανοικτότητας, εφαρμόζοντας ευέλικτα ερευνητικά σχέδια όπου η ερευνητική διαδικασία συνυφαίνει την θεωρητική επεξεργασία με την εμπειρική διερεύνηση. Την αρχή του επικοινωνιακού χαρακτήρα που παρέχει την δυνατότητα στα υποκείμενα της έρευνας να αναδείξουν το δικός τους σημασιολογικό πλαίσιο που οργανώνει τον κοινωνικό τους κόσμο ενώ ο/η ερευνητής/ερευνήτρια εμπλέκεται ενεργά στην παραγωγή γνώσης, όχι ως ουδέτερος, αντικειμενικός ή αμερόληπτος παρατηρητής αλλά ως κοινωνικά «τοποθετημένος» έχοντας επίγνωση του ρόλου του μέσα στην έρευνα (Τσιώλης, 2014; Mason, 2011). Ακόμη, χρειάζεται να ληφθούν υπόψη οι αρχές της ολιστικής προσέγγισης και της παισίωσης που επιδιώκουν να ερμηνεύσουν τον κοινωνικό κόσμο μέσα στο εκάστοτε δυναμικό κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο αναζητώντας την ανάδειξη όλων των διαφορετικών νοημάτων και όχι των αντιπροσωπευτικών γενικεύσεων (Τσιώλης, 2014).

Στην παρούσα μελέτη η διερεύνηση της σύνδεσης της κοινωνικής εργασίας με τη φτώχεια είναι δυνατόν να κατανοηθεί με την ποιοτική μεθοδολογία που επικεντρώνεται στην ανάλυση της πραγματικότητας της κοινωνικής εργασίας μέσω της πολυπλοκότητας των εμπειριών και της καθημερινότητας των κοινωνικών λειτουργών. Υπό αυτό το πρίσμα, θα δοθεί έμφαση στη φωνή των κοινωνικών λειτουργών και του πλαισίου οργάνωσης της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας. Οι αφηγήσεις των κοινωνικών λειτουργών μπορούν να κάνουν ορατή τη γνώση που παράγεται «από τα κάτω», από το λόγο των υποκειμένων που αρθρώνεται μέσα από ταξικές, έμφυλες, φυλετικές και ιεραρχικές δομές.

4.4 Μέθοδος παραγωγής δεδομένων

Η επιλογή του όρου «παραγωγή» έναντι «συλλογή» δεδομένων, υιοθετώντας την άποψη της Mason (2011), απορρίπτει την προσέγγιση πως ο/η ερευνητής/ερευνήτρια αποτελεί έναν ουδέτερο και αντικειμενικό παρατηρητή. Αντιθέτως, διαδραματίζει ένα ενεργητικό μέρος της ερευνητικής διαδικασίας που προσπαθεί να παράξει δεδομένα με μία ερμηνευτική, στοχαστική και πολιτική θέση.

Δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα ακολουθεί ένα ποιοτικό μεθοδολογικό σχεδιασμό, η προσέγγιση της επικεντρώνεται στο να αντιμετωπίζει τους κοινωνικούς λειτουργούς και τις ερμηνείες που αποδίδουν στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας σαν σημαντικές πηγές δεδομένων. Η αιτιολόγηση της χρήσης των ημιδομημένων ποιοτικών συνεντεύξεων στηρίζεται στο ευέλικτο, μη τυποποιημένο σχήμα της συνέντευξης αλλά και στην ανάδειξη της θεωρίας από τα δεδομένα, δίνοντας τη δυνατότητα στα υποκείμενα να διατυπώσουν με το δικό τους τρόπο τις εμπειρίες, τις απόψεις και τις εξηγήσεις τους (Κυριαζή, 2011; Φραγκιαδάκη, 2010) ώστε να αναδειχθούν ζητήματα που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικά. Με αυτό τον τρόπο η συνέντευξη θα κατασκευάσει τα δεδομένα που θα παραχθούν μέσα από την κοινωνική διάδραση που λαμβάνει χώρα ανάμεσα στο ερευνητικό πλαίσιο, τους/τις ερωτώμενους/ερωτώμενες και την ερευνήτρια. Παράλληλα, η ευελιξία των ημιδομημένων συνεντεύξεων, αφενός ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων αφετέρου ως προς την προσθαφαίρεση θεμάτων και ερωτήσεων, επιτρέπει τη διερεύνηση των ζητημάτων που δεν είχαν ληφθεί υπόψη εξ αρχής ως μέρος της ερευνητικής αλληλεπίδρασης μεταξύ της ερευνήτριας και των ερωτώμενων (Ιωσηφίδης, 2017).

Για την κατανόηση σε βάθος και την σφαιρικότητα των εξηγήσεων των κοινωνικών λειτουργών που θα παραχθούν ως δεδομένα κρίνεται απαραίτητη η ενεργητική και κριτική πρακτική της ερευνήτριας. Καίρια σημεία κατά τη διεξαγωγή της ποιοτικής συνέντευξης αποτελούν η ερευνητική δεοντολογία και οι ερευνητικές πολιτικές που στοχεύουν σε μία αλληλεπιδραστική και λιγότερο ιεραρχική σχέση ερωτώμενων-ερευνήτριας όπου αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη δυνατότητα ελέγχου της συνέντευξης από τις/τους ερωτώμενες/ερωτώμενους (Mason, 2011).

4.5 Συμμετέχοντες στην έρευνα

Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες που επιλέχθηκαν ως δείγμα της έρευνας είναι η επαγγελματική ομάδα των κοινωνικών λειτουργών και η συγκεκριμένη επιλογή βασίζεται στους ηθικούς και πολιτικούς σκοπούς της έρευνας. Η θεωρητική δειγματοληψία, η οποία εντάσσεται στην ευρύτερη κατηγορία της σκόπιμης δειγματοληψίας, στη συγκεκριμένη έρευνα συνιστά μία στρατηγική επιλογή που εξυπηρετεί τα κριτήρια της σχετικότητας με τα υπό διερεύνηση ερευνητικά

ερωτήματα (Mason, 2011). Οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί αποτελούν μία ομάδα που συγκεντρώνει τα κριτήρια που μπορούν να αποδώσουν εξηγήσεις για την ανάπτυξη θεωρίας καθώς το επάγγελμα διατηρεί ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων αναφορικά με το κοινωνικό κόστος της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζονται.

Η ανάδειξη των αντιλήψεων των κοινωνικών λειτουργών συνδέεται στενά με την κοινωνική πολιτική και τις εκάστοτε εφαρμοζόμενες πολιτικές των κοινωνικών υπηρεσιών που σχετίζονται με τις πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας. Επιπρόσθετα, η πρακτική της κοινωνικής εργασίας και οι τρόποι με τους οποίους αντιμετωπίζεται η φτώχεια αντικατοπτρίζονται στην πολιτική των υπηρεσιών αλλά και τον επαγγελματικό ρόλο των κοινωνικών λειτουργών. Ειδικότερα, το δείγμα εκείνο των κοινωνικών λειτουργών από όπου μπορούν να αντληθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα (Κυριαζή, 2011) είναι οι επαγγελματίες που απασχολούνται στις Διευθύνσεις των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού και στα Κέντρα Κοινότητας, όπου εφαρμόζεται σε τοπικό επίπεδο ένα ευρύ φάσμα παρεμβάσεων που αφορούν τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας (ΦΕΚ 1344/Β/19-4-2019) με την παράλληλη συστηματική εμπλοκή της αυτοδιοίκησης στα ζητήματα της φτώχειας (Σκαμνάκης, 2018).

Η επαγγελματική ομάδα των κοινωνικών λειτουργών των Δήμων της Περιφέρειας Αττικής που επιλέχθηκε βασίζεται στην επιλογή της διαφορετικότητας των γεωγραφικών ενότητων εντός της Αττικής που παρουσιάζουν διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, άρα και διαφορές ως προς την ένταση της φτώχειας και της αποστέρησης αλλά και τα χαρακτηριστικά των εξυπηρετούμενων με σκοπό να διερευνηθούν οι χωρικές και κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου. Συνεπώς, επιχειρείται να αναλυθεί η γεωγραφική κάλυψη των υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση της Αττικής στις Περιφερειακές Ενότητες του Κεντρικού, Νότιου, Βόρειου και Δυτικού Τομέα, της Ανατολικής και Δυτικής Αττικής, Πειραιά και Νήσων. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες εντοπίστηκαν αρχικά με βάση τις περιφερειακές ενότητες στις οποίες απασχολούνται. Στη συνέχεια, αφού πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες τηλεφωνικές επαφές και δέχτηκαν να συμμετέχουν ορισμένοι κοινωνικοί λειτουργοί, οι ίδιες/ίδιοι συνέστησαν στην ερευνήτρια με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας και άλλους συμμετέχοντες, αξιοποιώντας με αυτό τον τρόπο τα επαγγελματικά τους δίκτυα (Ιωσηφίδης, 2017).

4.6 Διεξαγωγή έρευνας

Αρχικά, η ερευνήτρια έθεσε το σκοπό της έρευνας και τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που χρειάζονταν να διερευνηθούν ώστε να εκφράζουν την ουσία της ερευνητικής αναζήτησης. Κατόπιν, έγινε μία κατηγοριοποίηση των ερευνητικών ερωτημάτων σε βασικούς ερευνητικούς άξονες που οδήγησαν στη δημιουργία του ημιδομημένου οδηγού συνέντευξης. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες τηλεφωνικές επικοινωνίες για να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στο πεδίο της έρευνας με την ενημέρωση των υποψήφιων συμμετεχόντων για το θέμα και το σκοπό της έρευνας. Ακολούθησε μία δεύτερη τηλεφωνική επικοινωνία, δίνοντας τον απαιτούμενο χρόνο στους/στις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες να αποφασίσουν για τη συμμετοχή τους στην έρευνα. Εφόσον οι πρώτες συμμετέχουσες αποδέχτηκαν τη συμμετοχή τους στην έρευνα, πραγματοποιήθηκαν οι πιλοτικές συνεντεύξεις για την εξασφάλιση της βελτίωσης των ερευνητικών ερωτημάτων και του οδηγού συνέντευξης. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 11 συνεντεύξεις σε όλη την περιφέρεια Αττικής κατά το χρονικό διάστημα από 11 Ιανουαρίου έως 4 Μαρτίου 2022.

Στην αρχή κάθε συνέντευξης αφιερωνόταν ο απαραίτητος χρόνος γνωριμίας με τους/τις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες ώστε να δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας ενώ η ερευνήτρια ενημέρωσε εκ νέου για τα ζητήματα της έρευνας, την διασφάλιση της ανωνυμίας και της εχεμύθειας, τη συναίνεση τους στην μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και το δικαίωμα τους να σταματήσουν τη διαδικασία της συνέντευξης όποτε το επιθυμήσουν. Ύστερα από την προφορική ενημέρωση τους δινόταν το έντυπο συγκατάθεσης συμμετοχής στην έρευνα ώστε να υπογραφεί και από τις δύο πλευρές (συμμετεχόντων και ερευνήτριας) με σκοπό την εξασφάλιση της εγκυρότητας της έρευνας. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης στους χώρους εργασίας των συμμετεχόντων και η διάρκεια τους κυμάνθηκε από 45 λεπτά έως 1 ώρα.

4.7 Ανάλυση δεδομένων

Στην παρούσα έρευνα μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων ακολούθησε η ανάλυση και η επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων, ένα κρίσιμο

στάδιο που οδηγεί στη θεωρητικοποίηση, στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων και στα συμπεράσματα της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2017). Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων είναι η θεματική ανάλυση, η οποία σύμφωνα με τους Braun & Clarke (όπως αναφέρεται στο Τσιώλης, 2018) επικεντρώνεται στην αναγνώριση, την οργάνωση και την κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοηματοδότησης. Η διαδικασία της θεματικής ανάλυσης ξεκίνησε με την «μετεγγραφή» των ηχογραφημένων λεκτικών διαδράσεων της συνέντευξης σε γραπτό κείμενο σύμφωνα με μία σειρά συμβάσεων υπό τη μορφή σημειογραφικών συμβόλων προκειμένου να αποτυπωθεί η μη λεκτική επικοινωνία για τη πληρέστερη κατανόηση της ερευνητικής διαδικασίας (Ιωσηφίδης, 2017; Τσιώλης, 2018). Να σημειωθεί πως στο στάδιο της μετεγγραφής αποδόθηκαν με ακρίβεια τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων χωρίς διορθώσεις. Στη συνέχεια εισήχθησαν σημεία στίξης στο γραπτό κείμενο και σημειώθηκε η εξής σημειολογία, σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2017):

.... Πάυση

Έντονα (Bold) γράμματα Ένταση συναισθημάτων και αύξηση του τόνου της φωνής.

Ακολούθως, τα ερευνητικά ερωτήματα διαδραμάτισαν προεξάρχοντα ρόλο στην αναζήτηση των κατάλληλων αποσπασμάτων του γραπτού κειμένου, τα οποία δεν εντοπίζονταν αποκλειστικά στα σημεία εκείνα που η ερευνήτρια έθετε τις ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης αλλά και σε άλλα σημεία αυτής. Σε κάθε περίπτωση, η μετεγγραφή διαβάστηκε προσεκτικά στο σύνολο της για την πληρέστερη εξοικείωση και τον καλύτερο εντοπισμό των σημαντικότερων σημείων. Το επόμενο βήμα της ανάλυσης προσδιορίζεται από την διαδικασία κωδικοποίησης των ποιοτικών δεδομένων με την ερμηνεία, την κατανόηση και την απόδοση εννοιολογικών προσδιορισμών. Οι κατηγορίες που προκύπτουν αποδίδουν νόημα στα δεδομένα αξιοποιώντας παράλληλα τη βιβλιογραφική επισκόπηση που έχει προηγηθεί ως σημαντικό πλαίσιο θεωρητικής ευαισθητοποίησης και συσχέτισης με τα ερευνητικά ερωτήματα. Οι παραπάνω κατηγορίες που εντοπίζουν κοινά νοήματα ύστερα από την επεξεργασία και τη σύγκριση τους θα οργανωθούν σε θέματα που θα αποτελούν εκείνες τις εννοιολογικές οντότητες που θα απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων ολοκληρώνεται με την έκθεση των ευρημάτων μέσω της παράθεσης των αποσπασμάτων του γραπτού κειμένου με σκοπό

την τεκμηρίωση των θεμάτων. Τέλος, η σύνδεση των αποτελεσμάτων που έχουν προκύψει θα συζητηθούν στο κεφάλαιο της συμπερασμάτων (Τσιώλης, 2018).

4.8 Εγκυρότητα και αξιοπιστία έρευνας

Ένα από τα βασικά θέματα της ερευνητικής διαδικασίας και των αποτελεσμάτων που παράγει αφορά τα ζητήματα της εγκυρότητας και αξιοπιστίας που συνδέονται με την αντιστοίχιση των ερευνητικών ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας (Ιωσηφίδης, 2017). Η έννοια της εγκυρότητας συνδέεται με την δημιουργία ορισμών και νοηματοδοτήσεων των ευρημάτων που προκύπτουν από την ερευνητική διαδικασία. Αντίστοιχα, η έννοια της αξιοπιστίας αναφέρεται στην ακρίβεια των ερευνητικών μεθόδων και των δεδομένων που παράχθηκαν με τον αντίστοιχο βαθμό διασφάλισης της ποιότητας της έρευνας. Ειδικότερα, η αξιοπιστία της ποιοτικής έρευνας καθορίζεται από τον βαθμό τον οποίο το θεωρητικό και ερμηνευτικό πλαίσιο της έρευνας είναι δυνατόν να εξηγήσει αναλυτικές και θεωρητικές γενικεύσεις από την ανάλυση των δεδομένων (Ιωσηφίδης, 2017; Mason, 2011).

4.9 Ζητήματα δεοντολογίας έρευνας

Η ιδιαίτερη φύση της ποιοτικής έρευνας αναδεικνύει πως τα ζητήματα της ερευνητικής δεοντολογίας και της ερευνητικής πολιτικής είναι καίριας σημασίας σε όλα τα στάδια της έρευνας. Οι ρητοί και οι άρρητοι στόχοι της ερευνητικής διαδικασίας θέτουν εξ αρχής ερωτήματα που αφορούν το κοινωνικοπολιτικό ερευνητικό πλαίσιο, τους οργανωμένους φορείς και τις ομάδες ανθρώπων που αφορά η έρευνα, την επαγγελματική ομάδα των κοινωνικών λειτουργών αλλά και τους εξυπηρετούμενους των κοινωνικών υπηρεσιών για τους οποίους θα εξαχθούν συμπεράσματα που τους αφορούν (Mason, 2011). Οι δεοντολογικές αποφάσεις απαιτούν υπευθυνότητα, σαφήνεια και διαφάνεια απέναντι στα ερευνητικά υποκείμενα αλλά και στα άτομα που συνδέονται με την έρευνα (Κυριαζή, 2011). Επιπρόσθετα, τα ζητήματα δεοντολογίας στην παρούσα έρευνα συνδέονται με τη δέσμευση στις αξίες και τα δεοντολογικά πρότυπα του επαγγέλματος της κοινωνικής

εργασίας σύμφωνα με την Διεθνή Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών (IFSW) και τη Διεθνή Ένωση Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (IASSW) (2004, στο Παρούλι, 2016).

Τα σημαντικότερα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας είναι η συγκατάθεση των ερευνητικών υποκειμένων κατόπιν ενημέρωσης με τη μορφή έντυπου συγκατάθεσης, το οποίο εξασφαλίζει την εγκυρότητα της έρευνας μέσω της γραπτής συγκατάθεσης των συμμετεχόντων. Να σημειωθεί πως αναφέρονται μονάχα οι Περιφερειακές Ενότητες της Αττικής και όχι οι Δήμοι στους οποίους διενεργήθηκαν οι συνεντεύξεις για τη διασφάλιση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας των συμμετεχόντων και των δεδομένων. Παράλληλα, τονίζεται η εθελοντική συμμετοχή τους στην έρευνα και η δυνατότητα να αποχωρήσουν από αυτή όποτε το επιθυμήσουν.

Η πληροφορημένη συναίνεση χρειάζεται να παρέχει μία πλήρη ενημέρωση για τους σκοπούς και τη φύση της έρευνας, τις μεθόδους συλλογής των στοιχείων αλλά και τη χρήση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Μια επιπλέον βασική δεοντολογική αρχή είναι η προστασία των συμμετεχόντων από επιβλαβείς συνέπειες κατά τη διεξαγωγή ή μετά το πέρας της έρευνας (Ιωσηφίδης, 2017; Κυριαζή, 2011).

4.10 Περιορισμοί έρευνας

Καθώς η ποιοτική έρευνα αποτελεί μία ζωντανή διαδικασία που λαμβάνει χώρα εντός των κοινωνικών φαινομένων που επηρεάζουν και επηρεάζονται από τους κοινωνικούς δρώντες δεν θα μπορούσαν να μην ανακύψουν δυσκολίες και περιορισμοί, οι οποίοι είναι οι εξής:

✓ Η διεξαγωγή των περισσότερων συνεντεύξεων αποτέλεσε μία αρκετά χρονοβόρα διαδικασία εξαιτίας των συνθηκών που έχει επιφέρει η πανδημία καθώς αρκετές φορές χρειάστηκε να ακυρωθούν ή να αναβληθούν οι προγραμματισμένες συνεντεύξεις με τους/τις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες.

✓ Η πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες της περιφέρειας Αττικής, συμπεριλαμβανομένων και των νήσων Αττικής, ήταν μία αρκετά χρονοβόρα και κοστοβόρα διαδικασία για την ερευνήτρια.

✓ Δύσκολη, σε μερικές των περιπτώσεων, κρίθηκε η διεξαγωγή των συνεντεύξεων καθώς η εξασφάλιση ιδιωτικού χώρου υπήρξε δύσκολη

υπόθεση με αποτέλεσμα οι συνεντεύξεις να πραγματοποιηθούν σε διάδρομο δημαρχείου, σε εγκατάσταση ιατρικού οδοντιατρείου, σε αποθήκη και στον προαύλιο χώρο κοινωνικής υπηρεσίας. Στις περιπτώσεις που η διεξαγωγή της συνέντευξης πραγματοποιήθηκε σε γραφείο των κοινωνικών υπηρεσιών αρκετές φορές διακόπτονταν από τα συνεχόμενα τηλεφωνήματα.

✓ Κάποιες από τις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με διευθυντές/προϊστάμενους/συντονιστές κοινωνικούς λειτουργούς με αρκετά επιβαρυνόμενο φόρτο εργασίας που είχε ως αποτέλεσμα να απαιτηθεί ένα μεγάλο χρονικό διάστημα για την τελική διεξαγωγή της συνέντευξης.

Κεφάλαιο 5: Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας με σκοπό την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα, την ερμηνεία και την κατανόηση της σύνδεσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας με το φαινόμενο της φτώχειας. Τα αποτελέσματα προκύπτουν από την ποιοτική ανάλυση μέσω της κατηγοριοποίησης και κωδικοποίησης των συνεντεύξεων με βάση τους ερευνητικούς άξονες του οδηγού συνέντευξης. Παράλληλα, αναδεικνύονται τα ευρήματα που αφορούν τις στάσεις και τις αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών απέναντι στους φτωχούς μέσα από τον ζωντανό λόγο των ίδιων των συμμετεχόντων όπου γίνεται αναφορά και σχολιασμός των απαντήσεων τους με τις ενδεικνύμενες, όπου απαιτείται, βιβλιογραφικές αναφορές.

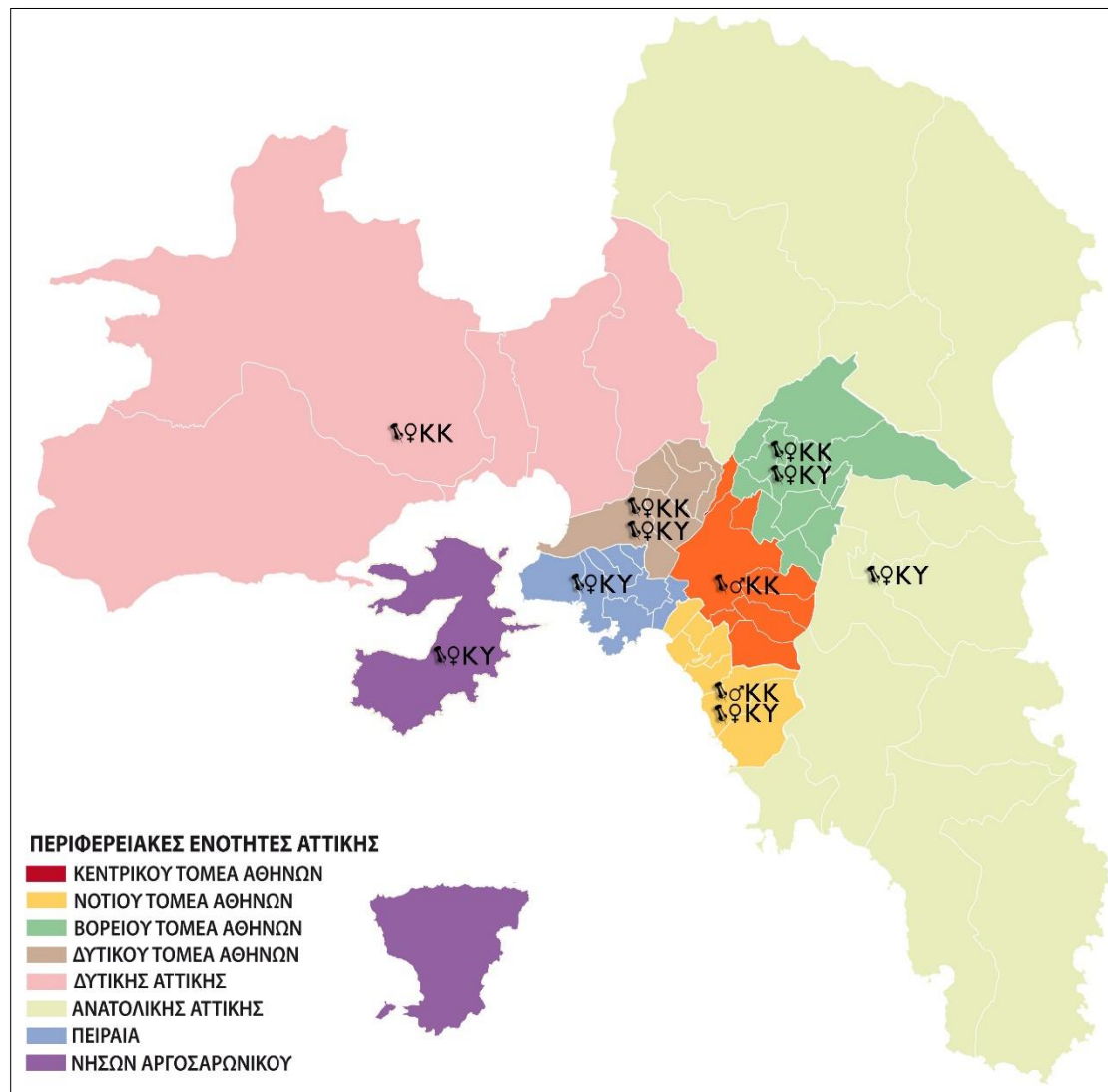
5.1 Οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί στις Διευθύνσεις των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Παρακάτω, αναφέρονται τα δημογραφικά στοιχεία των κοινωνικών λειτουργών που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, όπως η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, ο φορέας εργασίας κ.ο.κ. Να σημειώσουμε πως τα στοιχεία αναφορικά με τους Δήμους όπου απασχολούνται οι συμμετέχουσες/συμμετέχοντες αποκρύπτονται για λόγους προστασίας των συμμετεχόντων και τα λόγια τους που παρατίθενται αυτούσια συνοδεύονται από το αρχικό του φορέα εργασίας τους (ΚΥ: Κοινωνική Υπηρεσία & ΚΚ: Κέντρο Κοινότητας), τον αριθμό της σειράς με την οποία συμμετείχαν στην έρευνα και την περιφερειακή ενότητα.

Ιστορικά, η κοινωνική εργασία αναδεικνύει τον έμφυλο χαρακτήρα που την ακολουθεί καθώς αποτελεί ένα κατεξοχήν γυναικείο επάγγελμα που συνδέεται με τις ιδεολογικές προεκτάσεις του επαγγέλματος. Τα ευρήματα της έρευνας συνδέονται με την παραπάνω διατύπωση καθώς από τις/τους συμμετέχουσες/συμμετέχοντες οι εννιά (9) ήταν γυναίκες. Σημαντικό εύρημα αποτελεί πως ο μέσος όρος ηλικίας των συμμετεχόντων είναι τα σαράντα τρία (43) έτη και μέσος όρος συνολικής εργασίας εμπειρίας στο επάγγελμα τα δώδεκα (12) χρόνια. Από τις/τους έντεκα (11) συμμετέχουσες/συμμετέχοντες, οι έξι (6) εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου όπου εντοπίζονται εκείνες και εκείνοι που απασχολούνται αποκλειστικά στα Κέντρα

Κοινότητας, αναδεικνύοντας τις προεκτάσεις των ευέλικτων εργασιακών συνθηκών που επικρατούν στα προσφάτως θεσμοθετημένα (2016) Κέντρα Κοινότητας που εισήχθησαν για την υποστήριξη των ήδη υποστελεχωμένων κοινωνικών υπηρεσιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Τέλος, να αναφέρουμε πως οι οκτώ (8) από τις/τους συμμετέχουσες/συμμετέχοντες είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος.

Ο χάρτης που παρουσιάζεται παρακάτω αναπαριστά τις Περιφερειακές Ενότητες της Αττικής όπου πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις, τον φορέα εργασίας των κοινωνικών λειτουργών και το φύλο, (♀) για τις γυναίκες και (♂) για τους άνδρες.

5.2 Τοπικό Κοινωνικό Κράτος

5.2.1 Πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας

Για την ευρύτερη κατανόηση του πλαισίου άσκησης των τοπικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας καθώς και του ρόλου της κοινωνικής εργασίας στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων χρειάζεται πρωτίστως να εξετάσουμε τις βασικές παραμέτρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Αναλυτικότερα, η άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο περιλαμβάνει την οργάνωση των θεσμών και των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας και παροχής κοινωνικών υπηρεσιών στο χωρικό πλαίσιο ευθύνης της αυτοδιοίκησης, επηρεαζόμενη από τις κυρίαρχες εθνικές, οικονομικές και πολιτικές αντιλήψεις. (Σκαμνάκης, 2018). Οι ριζικές μεταρρυθμίσεις που προέκυψαν με το νόμο 3852/2010 για τη νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης οδήγησαν σε μία σειρά διαδοχικών διοικητικών μεταρρυθμίσεων με σκοπό την αποκέντρωση και τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το κεντρικό κράτος στην Τοπική και Περιφερειακή Διοίκηση. Η αναδιάταξη όμως του κεντρικού-τοπικού με την παράλληλη απόσυρση του κράτους από τις δημόσιες πολιτικές είχε προηγηθεί με το νόμο 3463/2006 που εμπειρεύει διατάξεις για τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και τα Επιχειρησιακά Προγράμματα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Μπιθουμήτρης, 2012). Σε αυτές τις συνθήκες, η χρηματοπιστωτική κρίση και η παρατεταμένη ύφεση οδήγησαν στον περαιτέρω περιορισμό των δαπανών της κοινωνικής προστασίας φτάνοντας σταδιακά το ρόλο της κοινωνικής πολιτικής στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας (Παπαθεοδώρου, 2018β).

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα χρόνια της κρίσης κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν την ραγδαία αύξηση των φαινομένων φτώχειας και αποστέρησης με τις τοπικές πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας, εισάγοντας δύο νέους θεσμούς για την αντιμετώπιση της υλικής αποστέρησης. Ο πρώτος αναφέρεται στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, μετεξέλιξη του οποίου αποτελεί το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (ΚΕΑ) ενώ ο δεύτερος θεσμός αφορά τις τοπικές δομές παροχής υλικής βοήθειας (Παπαθεοδώρου, 2018β; Σκαμνάκης, 2018 & Φερόνας, 2018). Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του ΕΠΑΝΑΔ 2007-2013 υλοποιούνται νέες δομές και προγράμματα όπως η δράση «Κοινωνικών Δομών Άμεσης Αντιμετώπισης της

Φτώχειας» που περιλαμβάνει κοινωνικά παντοπωλεία, κοινωνικά φαρμακεία, δομές συσσιτίων, κοινωνικούς λαχανόκηπους, τράπεζες χρόνου, γραφεία διαμεσολάβησης, υπνωτήρια αστέγων και κέντρα ημέρας αστέγων. Ακόμη, το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (ΤΕΒΑ) για τη διανομή τροφίμων και βασικών υλικών αγαθών.

Τον πυρήνα του δικτύου παροχής κοινωνικών υπηρεσιών που στηρίζουν τα παραπάνω προγράμματα της κατεξοχήν τοπικής εφαρμογής των πολιτικών αποτελούν τα Κέντρα Κοινότητας (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2016α), τα οποία θεσμοθετήθηκαν με τον Νόμο 4368 (ΦΕΚ 21 Α΄/21.02.2016) και την Κοινή Υπουργική Απόφαση με Α.Π. Δ23/ΟΙΚ.14435/1135/29.03.2016 που ορίζει τις ελάχιστες προδιαγραφές λειτουργίας τους (ΦΕΚ 854 Β΄/30.03.2016). Επί της ουσίας αποτελούν διευρυμένες υπηρεσίες τύπου «One Stop Shop» με εξατομικευμένη ολιστική προσέγγιση για την συνεργασία και την υποστήριξη των Διευθύνσεων των Κοινωνικών Υπηρεσιών των ΟΤΑ Α΄ βαθμού. Τα Κέντρα Κοινότητας παρέχουν υπηρεσίες για την περαιτέρω ενίσχυση των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και αντιμετώπισης της φτώχειας που ήδη υλοποιούνται και προγραμματίζονται, όπως είναι η εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, το Πρόγραμμα ΤΕΒΑ, οι ρυθμίσεις του Ν. 4320/2015 για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, η εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης σε συνεργασία με τον ΟΑΕΔ και τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2016β).

Να αναφέρουμε βέβαια, πως ο παραπάνω στόχος, της ενεργητικής ένταξης, εμπεριέχεται στην έννοια του ενεργητικού κράτους πρόνοιας, που βασίστηκε στις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις του κοινωνικού κράτους από τη δεκαετία του 1990 με σκοπό να «εκσυγχρονίσει» την κοινωνική προστασία μέσω της ελαχιστοποίησης της αρχής της καθολικότητας των κοινωνικών παροχών και των προνοιακών επιδομάτων. Οι κοινωνικές δαπάνες θεωρούνται μη κοινωνική επένδυση, συνεπακόλουθα το κράτος πρόνοιας ως παθητικό, σε αντιδιαστολή με τα προγράμματα ενεργοποίησης ως κοινωνική επένδυση (Esping- Andersen, 2014). Η νεοφιλελεύθερη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας στηρίζεται στη μείωση του κόστους των παλαιών κοινωνικών κινδύνων, τη στόχευση των επιδοματικών πολιτικών και την ενεργοποίηση των ανενεργών ατόμων, ικανών για εργασία, προς την κατεύθυνση της υποχρεωτικής συμμετοχής τους σε προγράμματα κατάρτισης και

εξεύρεσης εργασίας. Ακόμη, παρατηρείται μετατόπιση προς την εξατομικευμένη βοήθεια μέσα από τον έλεγχο του εισοδήματος των αποδεκτών, τον περιορισμό του ύψους και της διάρκειας των επιδομάτων και την αυστηροποίηση των προϋποθέσεων (Esping- Andersen, 2014; Hemerijck, 2006).

Σύμφωνα με την παραπάνω νομοθετική και βιβλιογραφική επισκόπηση του πλαισίου άσκησης της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο και τα ευρήματα της έρευνας θα αναφερθούμε στις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας που εφαρμόζει ο εκάστοτε Δήμος στον οποίο εργάζονται οι συμμετέχοντες. Παρακάτω, ακολουθούν κάποια αποσπάσματα των λόγων τους.

Η κοινωνική λειτουργός που εργάζεται σε Κέντρο Κοινότητας (ΚΚ02Π) αναφέρει:

«Εμείς υπαγόμαστε στο Τμήμα Κοινωνικών Δραστηριοτήτων της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου όπου επί της ουσίας είναι η υλοποίηση των εθνικών πολιτικών μέσω της επιδοματικής κυρίως πολιτικής»,

παρακάτω εστιάζει στις κύριες πηγές χρηματοδότησης, που είναι αρχικά οι εθνικοί πόροι του τακτικού προϋπολογισμού και του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων καθώς και ίδιοι πόροι των ΟΤΑ (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας, 2021):

«Το προσωπικό διαχειρίζεται και των όγκο των αιτημάτων των επιδομάτων, επομένως θα έλεγα ότι είναι κυρίως η υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής όπως αυτή έχει σχεδιαστεί και σχεδιάζεται κατά καιρούς. Δεν θα έλεγα ότι υπάρχει μια πρωτοβουλία ... εδώ τοπική. Αν εξαιρέσουμε ότι εδώ εμείς έχουμε Κοινωνικό Παντοπωλείο στο Δήμο, το οποίο είναι με ίδιους πόρους χωρίς να είναι συγχρηματοδοτούμενη δομή δράσης και να έχει κάποια εξωτερική εποπτεία»,

επίσης η εργαζόμενη συνεχίζει να αναφέρεται στις πηγές χρηματοδότησης που είναι επιπροσθέτως οι πόροι των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων 2014-2020 και 2021-2027, με κύριο χρηματοδοτικό μέσο της Ε.Ε. το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) που διαθέτει κονδύλια για τη συγχρηματοδότηση δράσεων (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας, 2021):

«Έχουμε σύμπραξη με Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο και Μη Κυβερνητική Οργάνωση για αυτό και οι συγχρηματοδοτούμενες δομές και δράσεις στο κομμάτι

σχετικά με το κομμάτι φτώχειας. Δηλαδή εκεί υπάρχει υπνωτήριο αστέγων, υπάρχει Κέντρο Ημέρας, Κοινωνικό Φαρμακείο και Κοινωνικό Παντοπωλείο. Υπάρχει μία συνεννόηση λόγω του Κοινωνικού Παντοπωλείου για να μην είναι οι ίδιοι ωφελούμενοι στις ίδιες περιόδους. Άρα, το κομμάτι αυτό θα λέγαμε ότι λόγω της σύμπραξης από εκεί εκτελείται πιο πολύ και εμείς έχουμε κρατήσει το επιδοματικό. Επίσης, ο Δήμος έχει την κοινωφελή επιχείρηση που είναι το Βοήθεια στο Σπίτι, όπου και εκεί απευθύνεται σε κόσμο που έχει σχέση με το κομμάτι φτώχειας. Στην Κοινωφελή Επιχείρηση επίσης υπάρχει και Ξενώνας βραχυχρόνιας φιλοξενίας αστέγων, μικρής δυναμικότητας.... αλλά έχουν προγράμματα που ενισχύουν με τρόφιμα, με κάποια οικονομικά βοηθήματα.»

Επιπρόσθετα, ο εργαζόμενος στο Κέντρο Κοινότητας του Νότιου Τομέα (ΚΚ05ΝΤ) αναφέρεται στα αντικείμενα- αρμοδιότητες των Κέντρων Κοινότητας με την παροχή υποστήριξης των πολιτών στη διαδικασία υποβολής των αιτήσεων που απαιτούνται για τα επιδόματα, αφενός για την ορθή συμπλήρωση αφετέρου για την προσκόμιση και παραλαβή των απαραίτητων δικαιολογητικών:

«Κύριος όγκος εργασίας στο Κέντρο Κοινότητας αυτή τη στιγμή είναι οι αιτήσεις, δηλαδή ΚΕΑ, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, το Επίδομα Στέγασης, τα Αναπηρικά Επίδομα που δίνει ο ΟΠΕΚΑ, τα προνοιακά ανασφάλιστων υπερηλίκων και οσονούπω θα μας έρθουνε και άλλα.»

Επίσης, συνεχίζει με τις αρμοδιότητες, όπως:

«Βέβαια είναι και η ενημέρωση των πολιτών, η υποστήριξη, παραπομπές σε δημόσιες υπηρεσίες ή οποιαδήποτε άλλη παροχή την οποία έπρεπε να έχει, κοινωνικές έρευνες.»

Αξίζει να σημειώσουμε, όπως εντοπίστηκε ερευνητικά, πως από τις Περιφερειακές Ενότητες, αυτή της Ανατολικής Αττικής, στο Δήμο που διενεργήθηκε η συνέντευξη δεν έχει συσταθεί ακόμη Κέντρο Κοινότητας, όπως αναφέρει η κοινωνική λειτουργός (ΚΥ03ΑΑ):

«Δεν έχουμε Κέντρο Κοινότητας, τώρα θα αποκτήσουμε, είναι μία εν δυνάμει κοινωνική δομή, η οποία θα ενσωματωθεί σε εμάς.»

Όπως αναφέρεται και από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας (2021) στην περίπτωση των Δήμων που δεν διαθέτουν Κέντρα Κοινότητας σχεδιάζεται η απευθείας σύσταση και λειτουργία τους.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας όπως αποτυπώθηκαν από τους/τις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες και αναφορικά με την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας (ΕΣΚΕ), 2021-2027. Η ΕΣΚΕ οργανώνεται σε τρεις Πυλώνες, οι οποίοι είναι:

- ✓ Πυλώνας 1: Καταπολέμηση της φτώχειας
- ✓ Πυλώνας 2: Πρόσβαση σε υπηρεσίες
- ✓ Πυλώνας 3: Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς

Οι Πυλώνες οριοθετούν τις κοινωνικές πολιτικές με βασικό σημείο διαμόρφωσης τον στόχο της ενεργητικής ένταξης. Οι επιμέρους στόχοι είναι οι εξής:

- ✓ Στήριξη του εισοδήματος ώστε να διασφαλίζεται ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων χωρίς επαρκείς πόρους για την κάλυψη αναγκών
- ✓ Σύνδεση με την αγορά εργασίας μέσω ενεργητικών μέτρων απασχόλησης
- ✓ Βελτίωση των συνθηκών πρόσβασης σε υπηρεσίες, ώστε να είναι δυνατή η παροχή συμβουλών, υγειονομικής περίθαλψης, ψυχολογικής και κοινωνικής αποκατάστασης σε ανθρώπους που έχουν ιδιαίτερη ανάγκη από τέτοιου είδους υπηρεσίες και δεν έχουν τα μέσα ή τη γνώση να ωφεληθούν από αυτές (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας, 2021).

Πίνακας 1. Πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας σε τοπικό επίπεδο. Πυλώνας 1: Καταπολέμηση της Φτώχειας

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	ΜΕΤΡΑ	ΔΡΑΣΕΙΣ-ΚΩΔΙΚΟΙ
Πυλώνας 1: Καταπολέμηση της φτώχειας		
Καταπολέμηση του κινδύνου της φτώχειας	Εγγύηση ελάχιστου εισοδήματος	Εφαρμογή ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος
		Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης ανασφάλιστων υπερηλίκων
	Οικονομικές διευκολύνσεις ατόμων εκτός αγοράς εργασίας	Επίδομα ανέργων
	Φορολογικές ευνοϊκές ρυθμίσεις	Ρυθμίσεις ως προς την φορολογία
	Πρόσβαση σε βασικά είδη	Κάλυψη βασικών υλικών στερήσεων

	διαβίωσης	Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους απόρους (TEBA)
	Δημοσιονομικές ευνοϊκές ρυθμίσεις	Πρόσβαση σε επαρκή θέρμανση
	Αντιμετώπιση ιδιωτικού χρέους	Διευκολύνσεις σε υπερχρεωμένα νοικοκυριά
	Πρόσβαση στη δημόσια υγεία- υγιεινή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	Πρόσβαση στα Κοινωνικά Ιατρεία
		Πρόγραμμα δωρεάν φαρμακευτικής φροντίδας
Καταπολέμηση του προβλήματος έλλειψης στέγης ή πρόσβασης σε προσιτή στέγη	Πρόσβαση σε στέγη	Δράσεις καταγραφής του πληθυσμού των αστέγων
		Δράσεις παρέμβασης στην κρίση μέσω λειτουργίας υπνωτηρίων, ανοικτών κέντρων ημέρας αστέγων & ξενώνων μεταβατικής φιλοξενίας
		Επίδομα στέγασης
		Επιδότηση ενοικίου
Ενίσχυση των μηχανισμών προστασίας της οικογένειας	Πρόσβαση στο επίδομα γέννησης	Επίδομα γέννησης
Καταπολέμηση των διακρίσεων και πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού	Επιδοματική πολιτική για ΑμεΑ	Διατροφικό επίδομα σε νεφροπαθείς, μεταμοσχευμένους καρδιάς, ήπατος κτλ
		Πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης ατόμων με βαριά αναπηρία

Πίνακας 2. Πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας σε τοπικό επίπεδο. Πυλώνας 2: Πρόσβαση σε υπηρεσίες

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	ΜΕΤΡΑ	ΔΡΑΣΕΙΣ-ΚΩΔΙΚΟΙ
Πυλώνας 2: Πρόσβαση σε υπηρεσίες		
Προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού μέσω της επέκτασης, διεύρυνσης, εκσυγχρονισμού και αναβάθμισης κοινωνικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών, πολυδιάστατων παρεμβάσεων και κοινωνικής	Πρόσβαση σε υπηρεσίες πρόληψης	Πρόγραμμα "Βοήθεια στο Σπίτι"
		Εντοπισμός προβλημάτων και διασύνδεσης με τις αντίστοιχες υπηρεσίες υγείας & πρόνοιας για την παροχή εντατικής ή εξειδικευμένης υποστήριξης

καινοτομίας	Υποστηρικτικές υπηρεσίες για την αντιμετώπιση έκτακτης κοινωνικής ανάγκης ή κινδύνου των γυναικών θυμάτων βίας & κακοποίησης που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις	Συμβουλευτικά Κέντρα γυναικών-θυμάτων βίας και πολλαπλών διακρίσεων- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
	Πρόσβαση σε υπηρεσίες σχολικής εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας)	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση
		Κοινωνική ένταξη στον Ψηφιακό Μετασχηματισμό της Εκπαίδευσης- Πρόγραμμα voucher "Ψηφιακή Μέρμνα"
		Ενίσχυση σχολικών μονάδων με Κοινωνικούς Λειτουργούς & Ψυχολόγους
Ενίσχυση των μηχανισμών προστασίας της οικογένειας	Πρόσβαση σε δομές ανοιχτής κοινωνικής φροντίδας	Παροχή θέσεων φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων και παιδιών σε δομές φροντίδας (βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί ολοκληρωμένης φροντίδας)
	Παροχή ποιοτικών υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης σε παιδιά	Δημιουργική απασχόληση παιδιών σε ΚΔΑΠ
		Επιμόρφωση εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης
Καταπολέμηση των διακρίσεων και πρόληψη κοινωνικού αποκλεισμού	Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες Ρομά	Υποστήριξη της κοινότητας Ρομά/ Ευαισθητοποίηση φορέων και σύνδεση τοπικής κοινότητας
	Εκπαίδευση μαθητών-τριών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	Πρόγραμμα εξειδικευμένης υποστήριξης μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
	Ενίσχυση της συμμετοχής των Ρομά μέσω της ενδυνάμωσης της ανάπτυξης σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας και την καταπολέμηση των διακρίσεων	Δράσεις ευαισθητοποίησης σε θέματα καταπολέμησης των διακρίσεων κατά των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων Ρομά, μέσω ενεργειών ενημέρωσης & ευαισθητοποίησης πολιτών, εργοδοτών, σχολικής κοινότητας και νέων
		Δράσεις ενίσχυσης της ενεργής συμμετοχής των Ρομά και ενδυνάμωσης κυρίως νέων και γυναικών

Ανάπτυξη υπηρεσιών φροντίδας που βασίζονται στην κοινότητα	Λειτουργία Ξενώνων/ Υπνωτηρίων	Λειτουργία Υπνωτηρίων, Ανοικτών Κέντρων Ημέρα Αστεγών & Ξενώνων Μεταβατικής Φιλοξενίας
--	--------------------------------	--

Πίνακας 3. Πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας σε τοπικό επίπεδο. Πυλώνας 3: Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	ΜΕΤΡΑ	ΔΡΑΣΕΙΣ-ΚΩΔΙΚΟΙ
Πυλώνας 3: Αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς		
Προώθηση της ενεργού ένταξης με σκοπό την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και της ενεργού συμμετοχής και βελτίωσης της απασχολησιμότητας	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τους αναζητούντες εργασία	Τοπικά προγράμματα συμβουλευτικής υποστήριξης και κατάρτισης
		Ατομική συμβουλευτικής σε ανέργους
		Σύνταξη Ατομικού Σχεδίου Δράσης

5.2.2 Οι απόψεις των κοινωνικών λειτουργών για τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας

Ο συγκεκριμένος ερευνητικός άξονας αναδεικνύει μέσα από τις απόψεις των κοινωνικών λειτουργών πως οι ίδιοι και οι ίδιες αντιλαμβάνονται και βιώνουν τη λειτουργία και κυρίως τις αδυναμίες των τοπικών κοινωνικών πολιτικών στα ζητήματα της φτώχειας μέσα από ένα εξαιρετικό ευρύ φάσμα θεματικών και προβληματικών σημείων. Οι οκτώ (8) από τις/τους έντεκα (11) συμμετέχοντες ανέδειξαν τα προβλήματα που προκύπτουν από τον κεντρικό κοινωνικό σχεδιασμό της Κοινωνικής Πολιτικής και την έλλειψη χρηματοδότησης του κράτους πρόνοιας που επηρεάζουν άμεσα και απόλυτα τις τοπικές εφαρμογές σε συνδυασμό με την απόσυρση της κρατικής ευθύνης στα ζητήματα της φτώχειας και της περιορισμένης κάλυψης των τοπικών κοινωνικών αναγκών. Στο ευρύτερο πλαίσιο της ανάλυσης τους οι κοινωνικοί λειτουργοί αποδίδουν στις εξηγήσεις τους ως πλαίσιο αναφοράς την ευθύνη του κράτους.

Χαρακτηριστικά, η κοινωνική λειτουργός του Νότιου Τομέα (KY09NT) αναφέρει:

«Δεν ενισχύεται σχεδόν ταυτόχρονα τίποτε άλλο που να οδηγεί στην ενδυναμωση. Είναι όλα στα χαρτιά. Εκφράσεις όπως κοινωνική επανένταξη, εργασιακή κατάρτιση, διασύνδεση με την αγορά εργασίας, όλοι αυτοί οι πυλώνες τελικά μένουν σε ένα θεωρητικό σκαρίφημα, το οποίο όμως επί της ουσίας δεν κατεβαίνει ποτέ στη βάση για να ενδυναμώσει και να βοηθήσει αυτούς τους ανθρώπους να βγουν από το τέλμα της φτώχειας και της ψευτο-συντήρησης που κάνουν χάρη στα ελάχιστα επιδόματα που λαμβάνουν.»

Συνδυαστικά με το παραπάνω, οι κοινωνικοί λειτουργοί αντιλαμβάνονται και αποτυπώνουν με ξεκάθαρο τρόπο την προβληματική λειτουργία του κεντρικού σχεδιασμού. Η κοινωνική λειτουργός του Κέντρου κοινότητας (ΚΚ08ΒΤ) τονίζει:

«Οι κανονισμοί από το υπουργείο είναι λάθος από τον σχεδιασμό τους, από την αρχή.»

Ενώ, η συμμετέχουσα από τον Δυτικό Τομέα (ΚΥ04ΔΤ) λέει ξεκάθαρα:

«Το Πρόγραμμα ΤΕΒΑ από μόνο του είναι προβληματικό.»

Οι διαδοχικές μεταρρυθμίσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο «Καλλικράτης» ενώ αύξησε κατακόρυφα τις αρμοδιότητες στους Δήμους δεν υπήρξε αντίστοιχη χρηματοδότηση για την στελέχωση των υπηρεσιών. Εργαζόμενος στην Περιφέρεια του Κεντρικού Τομέα Αθηνών (ΚΚ07ΚΤ) αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Χρειάζεται προσωπικό για να εφαρμοστούν όλα αυτά. Εφαρμόζονται στη θεωρία, όχι στην πράξη.»

Ενώ η κοινωνική λειτουργός των Νήσων Αττικής (ΚΥ011Ν) λέει:

«Έλλειψη χρημάτων, γιατί αυτοί που τα έχουν τα δίνουν αλλού και όχι στην τοπική κοινωνική πολιτική.»

Να αναφέρουμε πως οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες κοινωνικοί λειτουργοί προσπαθούν να απαντήσουν στις αυξημένες κοινωνικές ανάγκες σε συνθήκες υπερβολικού φόρτου εργασίας. Κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Πειραιά (ΚΚ02Π):

«Θα μπορούσαν να υπάρχουν δράσεις με βάση τις τοπικές ανάγκες αλλά αυτό δεν μπορεί να γίνει, δεν υπάρχουν τα περιθώρια.»

Ενώ η κριτική που ασκεί στις παραπάνω συνθήκες, ο εργαζόμενος στο Νότιο Τομέα (ΚΚ05ΝΤ) είναι:

«Δεν δίνουν την απαραίτητη βαρύτητα στις υπηρεσίες και αυτό έχει να κάνει με την πολιτική βούληση.»

Η αποσπασματικότητα των τοπικών πολιτικών χαρακτηρίζεται από τις περιστασιακές παρεμβάσεις που καθορίζονται σε κεντρικό επίπεδο χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την εκάστοτε κοινότητα και τις ανάγκες της. Η εργαζόμενη της κοινωνικής υπηρεσίας Νότιου Τομέα (ΚΥ09ΝΤ) τονίζει:

«Γιατί και τα επιδόματα που λαμβάνουν είναι οριακά αλλά παρόλα αυτά έχουμε ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού ακινητοποιημένο σε αυτή τη συνθήκη των επιδομάτων..... γιατί δεν ενισχύεται τίποτε άλλο ή δεν δουλεύεται ταυτόχρονα τίποτε άλλο. Τουλάχιστον με μία συνέχεια και με έναν συντονισμό. Γίνονται πράγματα δεν θέλω να είμαι τελείως ακυρωτική, γίνονται προσπάθειες, οι οποίες όμως συνήθως είναι αποσπασματικές και δεν έχουν συνέχεια.» και συνεχίζει παρακάτω αναφέροντας:

«Κοίταξε να δεις νομίζω ότι εδώ και πολλά χρόνια εφαρμόζεται κατά κόρον μία με ανεπάρκεια επιδοματική πολιτική, η οποία είναι αδιέξοδη.»

Να σημειώσουμε πως η εστίαση στην επιδοματική πολιτική αποτελεί από τις «αγαπημένες», όπως αναφέρει ο Φέρωνας (2018), παροχές όλων των κυβερνήσεων από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και των μνημονιακών υποχρεώσεων της χώρας, νομιμοποιώντας με αυτό τον τρόπο τις συνεχόμενες περικοπές μισθών, συντάξεων και κοινωνικών παροχών. Οι επαγγελματίες διακρίνουν αυτή την πάγια κεντρική πρακτική που οριοθετεί και το έργο των κοινωνικών υπηρεσιών. Η εργαζόμενη στο Κέντρο Κοινότητας (ΚΚ01ΔΤ) του Δυτικού Τομέα υποστηρίζει:

«Κατά κύριο λόγο ξεκινάμε και τελειώνουμε στο επίδομα που διεκδικεί ο πολίτης.»

Όπως αναφέρει και ο εργαζόμενος σε άλλο Κέντρο Κοινότητας (ΚΚ05ΝΤ):

«Ο κύριος όγκος εργασίας στο Κέντρο Κοινότητας αυτή τη στιγμή είναι οι αιτήσεις των επιδομάτων.»

Σύμφωνα με όσα αναδείχθηκαν, η συμμετοχή της αυτοδιοίκησης στην καταπολέμηση της φτώχειας εντοπίζεται κυρίως στην επιδοματική πολιτική, μέτρο που εστιάζει στην παροχή ενός ελάχιστου δικτύου ασφαλείας για άτομα και νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν συνθήκες ακραίας φτώχειας (Φερώνας, 2018). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η κοινωνική λειτουργός που εργάζεται στο Βόρειο Τομέα (ΚΥ010ΒΤ):

«Η γνώμη μου είναι ξεκάθαρη. Θεωρώ ότι αυτές είναι παθητικές πολιτικές. Σε καθηλώνουν στην κατάσταση αυτή, κατά τη γνώμη μου. Σίγουρα είναι βοηθητικές, προφανώς γιατί υπάρχουν άνθρωποι, εντάξει αν δεν έχεις να φας δεν μπορείς να κοιτάξεις τίποτε άλλο.»

Ενώ όπως αναφέρει η συμμετέχουσα από την Περιφέρεια Νήσων (KY011N):

«Τα προγράμματα βοηθάνε, εντός εισαγωγικών, να αντιμετωπιστεί στοιχειωδώς η φτώχεια».

Επιπλέον, από την έναρξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα μέχρι τις σημερινές επιπτώσεις της πανδημίας, η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης ολοένα και διευρυμένων τμημάτων του πληθυσμού οδηγούν τους κοινωνικούς λειτουργούς να διαθέτουν ελάχιστα μέσα υποστήριξης και ανταπόκρισης στις αυξημένες κοινωνικές ανάγκες των ανθρώπων (Teloni, 2020). Γεγονός βέβαια που αντιδιαστέλετε με την προ κρίσης παροχή κοινωνικής φροντίδας στη χώρα που βασίζονταν στην άτυπη φροντίδα που παρείχαν οι γυναίκες στην οικογένεια (Πετράκη, Μαρινούδη & Καμπούρη, 2020). Η εργαζόμενη στο Δυτικό Τομέα (KK01ΔΤ) μας αναφέρει:

«Αυτοί οι άνθρωποι πέρα από το χρηματικό κομμάτι έχουν ανάγκη και από άλλες συμβουλευτικές και ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες, πράγμα όμως που είτε δεν το ξέρουν είτε εμείς δεν λειτουργούμε τόσο υποστηρικτικά όσο θα έπρεπε.»

Ο κοινωνικός λειτουργός στον Κεντρικό Τομέα της Περιφέρειας (KK07ΚΤ) τονίζει αυτή την αδυναμία των υποστελεχωμένων κοινωνικών υπηρεσιών που συνδέεται με τα χαμηλά οφέλη προς τους εξυπηρετούμενους:

«Οι ανάγκες είναι υπερ-τετραπλάσιες. Γιατί όταν είναι σε μία δημοτική κοινότητα, ένα Βοήθεια στο Σπίτι που στελεχώνεται από, παράδειγμα, έναν κοινωνικό λειτουργό.... πώς θα εφαρμοστεί όλο αυτό;»

Στην τοποθέτηση του παραπάνω συμμετέχοντα θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και αυτή της εργαζόμενης στην Περιφέρεια Νήσων (KY011N):

«Είναι πολύπλευρα τα ζητήματα και δεν ξέρω σε ποιο βαθμό θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν όλα. Κυρίως, βοηθιούνται στο να ζήσουν στοιχειωδώς και αυτό θα σας έλεγα, όχι πάντα.»

Περαιτέρω, η αποσάθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών και οι διαθρωτικές επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού οδηγούν σε αυστηρές γραφειοκρατικές και διοικητικές υπηρεσίες με την τυποποιημένη παροχή υπηρεσιών που τονίζουν οι δύο συμμετέχουσες. Κοινωνική λειτουργός στην Περιφέρεια Ανατολικής Αττικής (KY03ΑΑ) μας παραθέτει:

«Είναι ντροπή να ζητάς 500 χαρτιά και πιστοποιητικά για να πιστοποιήσεις έναν άνθρωπο ότι είναι φτωχός.»

Και η κοινωνική λειτουργός στο Κέντρο Κοινότητας (KK06ΔΑ) αναφέρει:

«Πολλή γραφειοκρατία, δηλαδή είναι τόσα πολλά τα χαρτιά που πρέπει να ελέγξουμε, πάρα πολύ χαρτομάνι.»

Ακόμη, όπως υποστηρίχθηκε και βιβλιογραφικά η οργάνωση των κοινωνικών υπηρεσιών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί μία ξεκάθαρα διοικητική πρακτική που ακολουθεί τις αρχές της Νέας Δημόσιας Διοίκησης (New Public Management) που επικεντρώνεται στα ποσοτικά μέτρα αξιολόγησης της απόδοσης και των στόχων των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας, συνεπώς στην ποσοτικοποίηση της κοινωνικής πολιτικής. Επίσης, προτεραιότητα στη διοίκηση των κοινωνικών υπηρεσιών αποτελεί η μείωση των κοινωνικών δαπανών που επιτυγχάνεται με τη χρήση εξωτερικών προμηθευτών μέσω των διαδικασιών της αγοράς (market testing) και την αντικατάσταση των γραφειοκρατικών δομών από ημι-αυτόνομα τμήματα (Ferguson, 2012).

Οι αφηγήσεις των κοινωνικών λειτουργών αποδεικνύουν την υπερίσχυση του διοικητισμού στις κοινωνικές υπηρεσίες. Η εργαζόμενη στην Περιφερειακή ενότητα Δυτικής Αττικής αναφέρει (ΚΚ06ΔΑ):

«Έχουμε πάρα πολύ χαρτομάνι... αυτό σου τρώει έτσι κι αλλιώς χρόνο και κάθε μέρα να περάσεις στις πλατφόρμες, στο Social Attica. Να περάσεις στα Κέντρα Κοινότητας, γιατί εμάς αποτυπώνεται κάπως έτσι η εργασία μας.»

Η κοινωνική λειτουργός στη Περιφέρεια Πειραιώς (ΚΚ02Π) τονίζει:

«Γιατί από στατιστικά και από ποσοτικά χαρακτηριστικά μίας δομής τα ξέρουμε τώρα πια, δηλαδή τόσα χρόνια ασχολούμαστε με αυτά, και βγάζουμε και τα δικά μας στατιστικά.»

Μία ευρύτερη κριτική ανάλυση της μετατροπής των κοινωνικών υπηρεσιών σε τυποποιημένες υπηρεσίες που βασίζονται στη λειτουργία της αγοράς, αναδεικνύοντας το γεγονός πως στην καθημερινή τους πρακτική οι κοινωνικοί λειτουργοί νιώθουν απογοήτευση από τις διοικητικές και πολιτικές αποφάσεις που εφαρμόζονται (Rogowski, 2015), αναλύει η κοινωνική λειτουργός του Δυτικού Τομέα (ΚΥ04ΔΤ):

«Έχουν μετατραπεί κάπως οι κοινωνικές υπηρεσίες ως μπακάλικα, όχι ότι το υποτιμώ, αλλά καταλαβαίνεις. Θα προτιμούσα να γίνεται με έναν άλλο τρόπο.... Δηλαδή εμείς θέλουμε αυτά τα Προγράμματα να είναι εργαλεία. Να μην είναι στην ουσία ένα μαγαζί που δίνει το Συσσίτιο, ένα μαγαζί που δίνει ξέρω εγώ τα φάρμακα... Δεν θέλουμε δηλαδή, να ασχολούνται μόνο με την παροχή των ειδών αλλά να ασχολούνται γενικότερα με τις κοινωνικές ανάγκες του πληθυσμού. Δυστυχώς αυτό

ακόμα δεν το έχουμε καταφέρει γιατί είναι και θέματα διαχειριστικά των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων που δεν μας επιτρέπει να το κάνουμε. Δηλαδή, αυτή η πολιτική έχει αποφασίσει ότι ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας είναι ο φορέας που το διαχειρίζεται, δίνει το πρόγραμμα σε κάποιον προμηθευτή και αυτός ο προμηθευτής κάνει τη διανομή. Απλώς, όλοι μας είμαστε αντίθετοι στον τρόπο, όταν λέω όλοι μας, οι συνάδελφοι κοινωνικοί λειτουργοί που ασχολούνται, θα προτιμούσαμε να γίνεται κάπως αλλιώς, με έναν τρόπο που θα προστατεύει περισσότερο τους ανθρώπους.»

Η επιβολή του νεοφιλελευθερισμού και το καθεστώς λιτότητας που επικράτησε στην Ελλάδα από την οικονομική κρίση έως τις τρέχουσες συνθήκες της υγειονομικής πανδημίας πλήττουν ολοένα και περισσότερο τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί. Η μείωση των κρατικών παρεμβάσεων προς όφελος της ιδιωτικής αυτονομίας των ατόμων μετατόπισε το κέντρο βάρους προς την ατομική ευθύνη του ατόμου για την ευημερία του (Esping- Andersen, 2014) με βαθύτατες συνέπειες όπως ο στιγματισμός των εξυπηρετούμενων των κοινωνικών υπηρεσιών. Κοινωνική Λειτουργός του Δυτικού τομέα (ΚΥ04ΔΤ) αναφέρει:

«Η διανομή των ειδών γίνεται σε ένα χώρο που βλέπουν όλοι τους ανθρώπους.»

Γεγονός που συμπληρώνεται από τις εμπειρίες των ίδιων των εξυπηρετούμενων, όπως μας αφηγείται η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Νήσων (ΚΥ011Ν):

«Αυτοί οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα να βγουν να πιουν ένα καφέ. Είχα μία μαμά και της έλεγα, μα πρέπει να βγείτε λίγο να ξεδώσετε και μου λέει, δεν γίνεται γιατί φοβάμαι ότι αν μας δουν να καθίσουμε κάπου θα πουν ότι αυτοί έχουν λεφτά.»

Βέβαια, ο στιγματισμός των εξυπηρετούμενων, η δημιουργία ενόχων της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης δεν λειτουργεί σε κοινωνικό κενό αλλά κατασκευάζεται από τον κυρίαρχο λόγο στα πλαίσια της νομιμοποίησης της περικοπής των κοινωνικών δαπανών και της παρατεταμένης ύφεσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (Παπαθεοδώρου, 2008). Στο γεγονός αυτό συμβάλουν οι αντιλήψεις της εξάρτησης των εξυπηρετούμενων από τις κοινωνικές παροχές και τις κοινωνικές υπηρεσίες, όπως αναφέρει η κοινωνική λειτουργός του Κέντρου Κοινότητας του Βόρειου τομέα (ΚΚ08ΒΤ):

«Ο κόσμος έχει εκπαιδευτεί να ζητάει τα επιδόματα.»

Επίσης, η κοινωνική λειτουργός της κοινωνικής υπηρεσίας του Βόρειου τομέα (ΚΚ010ΒΤ) αναφέρει τις κοινωνικές υπηρεσίες ως:

«Δηλαδή όταν είσαι μία μόνιμη πατερίτσα.»

Και παρακάτω συνεχίζει λέγοντας:

«Βλέπεις ότι εκπαιδεύονται σε μία στρατηγική επιβίωσης... Αν είσαι 30 χρονών, γιατί στον καθένα όταν δίνεις ΚΕΑ, επίδομα ενοικίου, ΤΕΒΑ, ιματιοθήκες, φαρμακεία, δεν έχεις κανένα λόγο να προσπαθήσεις να πας παρακάτω.»

Το παραπάνω ακριβώς απόσπασμα βέβαια στηρίζεται στην ιστορία του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας που αναλύθηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τον διαχωρισμό των φτωχών ανθρώπων σε «άξιους» και «ανάξιους» φτωχούς (deserving and undeserving poor) για την παροχή ή όχι βοήθειας, αντικατοπτρίζοντας τις αξιολογικές κρίσεις των κοινωνικών λειτουργών και όχι τις διαρθρωτικές αναλύσεις των ζητημάτων των φτωχότερων στρωμάτων που οφείλονται στις υλικές ανισότητες.

Ακόμη, οι ατομοκεντρικές αντιλήψεις της κοινωνικής εργασίας που επικεντρώνονται στην προσωπική ευθύνη των ατόμων για τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν δημιουργούν ένα πειθαρχικό καθεστώς για τη διαχείριση των εξυπηρετούμενων των κοινωνικών υπηρεσιών (Schram, 2018). Κοινωνική λειτουργός του Βόρειου τομέα (ΚΚ08ΒΤ) αναφέρει:

«Αν ο άνθρωπος, ο οποίος έρχεται επί της ουσίας έρχεται κατά βάση για να πάρει το επίδομα και όχι τόσο να βοηθηθεί δεν έχεις πως να το δουλέψεις αυτό.»

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειώσουμε πως η ανάδυση του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας στηρίχθηκε σε μία τάση αυταρχισμού και συντηρητισμού, προβάλλοντας τις κυρίαρχες αντιλήψεις που αφορούσαν τα άτομα που αντιμετωπίζουν φτώχεια. Η κοινωνία, όπως αναφέρει η Γιάννου (2012), αναμένει από τους κοινωνικούς λειτουργούς να βοηθήσει τους φτωχούς που «αξίζουν» και να είναι τιμωρητικοί και αυστηροί με τους φτωχούς που δεν «προσπαθούν». Το γεγονός επίσης πως η κοινωνική εργασία είναι ένα «γυναικοκρατούμενο» επάγγελμα ενώ παράλληλα το μεγάλο ποσοστό των εξυπηρετούμενων είναι γυναίκες δεν αντικρούει το ιστορικό πλαίσιο πως η κοινωνική εργασία διατηρούσε πάντοτε μία καταπιεστική στάση στο γυναικείο φύλο και τους ρόλους που αναμένεται να επιτελέσει (Ιωακειμίδης, 2012γ). Οι αξιολογικές κρίσεις και οι προσωπικές προκαταλήψεις των κοινωνικών λειτουργών σε ζητήματα φτώχειας και ζητήματα φύλου είναι αρκετά προβληματικές.

Κοινωνικός λειτουργός της Περιφέρειας Νότιου Τομέα αναφέρει:

«Και εγώ βλέπω μια αίτηση μηδενική, η εικόνα σου όμως εμένα δεν μου δείχνει ότι είσαι ένας άνθρωπος ο οποίος δεν έχει να φάει.... Δηλαδή δεν είναι δυνατόν να μου λες «δεν έχω να φάω» και να μου έρχεσαι με τα δαχτυλίδια, με τα μανικιούρ και να μου λες «ε δεν έχω να φάω». Ωραία και το μανικιούρ σου πώς το έκανες.»

Ολοκληρώνοντας τον ερευνητικό άξονα που αφορά το τοπικό κοινωνικό κράτος αξίζει να αναφέρουμε την μοναδική επισήμανση ενός μονάχα συμμετέχοντα κοινωνικού λειτουργού που εργάζεται στον Κεντρικό τομέα (ΚΚ07ΚΤ) για τις μη προσβάσιμες/ μη συμπεριληπτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Ειδικότερα, όπως αναφέρει ο Ιωακειμίδης (2012α), οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι έτσι διαμορφωμένες ακόμα και αρχιτεκτονικά με τρόπο που αναδεικνύει τη δύναμη του κράτους, την υποτίμηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των ατόμων και την μη συμπερίληψη των ζητημάτων της αναπηρίας, όπως συγκεκριμένα εδώ αναφέρει ο συμμετέχοντας:

«Δεν υπάρχει πρόσβαση σε άτομα με ειδικές ανάγκες, όταν θέλει κάποιος να μπει με αμαξίδιο βάζουμε μία ράμπα, την οποία την κουβαλάμε εμείς εκείνη την ώρα.»

5.3 Ο ρόλος του/της κοινωνικού λειτουργού στα ζητήματα της φτώχειας

5.3.1 Οι αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και οι παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών

Ο συγκεκριμένος ερευνητικός άξονας εστιάζει σε ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η παρούσα διπλωματική εργασία. Στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν οι περισσότεροι κοινωνικοί λειτουργοί ανέφεραν πως τα καθήκοντα τους δεν είναι σαφώς διατυπωμένα καθώς τα αντικείμενα παρέμβασης τους είναι πολλαπλά, ενώ οι εργαζόμενοι απασχολούνται κυρίως με συμβάσεις ορισμένου χρόνου καλύπτοντας πάγιες ανάγκες της κοινότητας με αρκετό φόρτο εργασίας αναδεικνύοντας παράλληλα την επισφάλεια των εργασιακών συνθηκών στις κοινωνικές υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης (Μπιθυμήτρης, 2012; Teloni, 2011).

Ειδικότερα, η κοινωνική λειτουργός στο Κέντρο Κοινότητας του Δυτικού τομέα αναφέρει (ΚΚ01ΔΤ):

«Βασικά εγώ ανήκω σε ένα υποπρόγραμμα στην ουσία, που δεν πιστεύω ότι κάπου ξεκινάει και κάπου σταματάει....δεν είναι ξεκάθαρο και εγγράφως.»

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η εργαζόμενη στη Δυτική Αττική (ΚΚ06ΔΑ):

«Συντονίστρια του κέντρου και διοικητικά και όλα τα επιδόματα, όλα τα κάνουμε. Όλα.»

Επίσης, οι κοινωνικοί λειτουργοί που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των κοινωνικών υπηρεσιών αναγκάζονται εξαιτίας της υποστελέχωσης των κοινωνικών υπηρεσιών να ασκούν γενικά διοικητικά καθήκοντα έναντι της επαγγελματικής τους εξειδίκευσης, υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο το ρόλο της κοινωνικής εργασίας που θα εξετάσουμε παρακάτω. Κοινωνική λειτουργός του Νοτίου τομέα αναφέρει:

«Επιφορτιζόμαστε με κάποιες αρμοδιότητες τις οποίες θα έπρεπε να τις κάνει ένας διοικητικός, ας πούμε για παράδειγμα το ότι εγώ κάθε μήνα κάθομαι και κάνω την μηνιαία αναφορά του Κέντρου Κοινότητας, που αυτό είναι καθαρά διοικητικό κομμάτι, θα μπορούσε να το κάνει ένας διοικητικός και να μη μου τρώει εμένα χρόνο από την δουλειά μου.»

Ειδικότερα, οι κοινωνικοί λειτουργοί στα Κέντρα Κοινότητας μετατρέπονται σε διαχειριστές-συντονιστές, γεγονός που τους εμποδίζει να αναπτύσσουν σχέσεις με τους εξυπηρετούμενους, απομακρύνοντας τους από τις ανθρωπιστικές αξίες του επαγγέλματος. Κοινωνικός λειτουργός στο Κέντρο Κοινότητας του Νότιου τομέα μας αναφέρει:

«Αυτή τη στιγμή έχω το ρόλο του συντονιστή, ο ρόλος αυτός προσπαθεί να λειτουργεί το Κέντρο Κοινότητας εύρυθμα, χωρίς εντάσεις και από εκεί και πέρα είναι πολύ το διοικητικό κομμάτι, το να βγάζω την μηνιαία αναφορά, το να απαντάω σε έγγραφα που μπορεί να σταλούν από Υπουργεία συν τις αιτήσεις βέβαια.»

Όπως ακριβώς αναφέρει και η εργαζόμενη του Βόρειου τομέα:

«Τώρα προσωπικά εγώ είμαι και συντονίστρια του Κέντρου Κοινότητας, οπότε έχω και τον έλεγχο του προσωπικού, την τήρηση του ωραρίου, το αν τηρούνται τα πλαίσια του έργου βάση του πως προβλέπετε από το ΕΣΠΑ.»

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η τυποποιημένη παροχή υπηρεσιών που καλούνται να επιτελέσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί, όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφική επισκόπηση, εξαιτίας της επιβολής του νεοφιλελευθερισμού σε ένα σύστημα τυπικών κανόνων που λειτουργούν υπό το μανδύα ενός α-πολιτικού χαρακτήρα αποκρύπτοντας τον έντονα πολιτικό χαρακτήρα του συστήματος που παράγει ανισότητες (Morgan & Payne; Harlow et al., 2013).

Η φράση του κοινωνικού λειτουργού στον Κεντρικό τομέα (ΚΚ07ΚΤ) αποτυπώνει ιδιαίτερα την παραπάνω θέση:

«Οι αρμοδιότητες μας είναι να χειριζόμαστε τις πλατφόρμες των επιδομάτων.»

Και ο ίδιος ο συμμετέχοντας αναρωτιέται παρακάτω:

«...Πού μπαίνει το επάγγελμα σε όλο αυτό; Το επάγγελμα μπαίνει στο ότι χειριζόμαστε, μέσα σε εισαγωγικά, περιπτώσεις ανθρώπων.»

Κοινό τόπο αποτελούν οι κοινωνικές έρευνες που πραγματοποιούν οι κοινωνικοί λειτουργοί στο πλαίσιο εισαγγελικών εντολών κυρίως:

«για εισαγωγή σε κλινικές χρονίως παθήσεων και μονάδες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης είτε εισαγγελικά για ψυχικά ασθενείς, παραμέληση και κακοποίηση ανηλίκων.» όπως αναφέρει η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου Τομέα (ΚΥ010ΒΤ).

Μεγάλος μέρος όμως των κοινωνικών ερευνών αποτελεί η προϋπόθεση για την παροχή επιδομάτων. Κοινωνικός λειτουργός του Νότιου τομέα (ΚΚ05ΝΤ):

«Κάνουμε κοινωνικές έρευνες για τη διερεύνηση συνθηκών διαβίωσης όσον αφορά για άτομα, όσον αφορά το ΚΕΑ, όπου χρειαστεί βέβαια δεν είναι σε όλες. Δηλαδή ας πούμε για παράδειγμα όταν έχεις μια αίτηση με μη ηλεκτροδοτούμενο ρεύμα, το οποίο, δεν μπορεί με κάποιο δικαιολογητικό να διασταυρωθεί, γιατί κυρίως πατάς βάση των δικαιολογητικών στις αιτήσεις.»

Η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Πειραιώς αναφέρει:

«Συν του ότι εμείς οι κοινωνικοί λειτουργοί βέβαια κάνουμε κοινωνικές έρευνες στο πλαίσιο επιβεβαίωσης συνθηκών διαβίωσης, κυρίως, για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.... Επίσης, στο πλαίσιο πάλι του ΚΕΑ είναι απαραίτητη η κοινωνική έρευνα σε κατοικίες που είναι μη ηλεκτροδοτούμενες γιατί έτσι ορίζεται από τους όρους του προγράμματος και άρα πηγαίνουμε και σε αυτό γιατί πρέπει να διαπιστωθεί ότι είναι ένα υπαρκτό νοικοκυριό και διαβιεί κάποιος εκεί και δεν είναι απλά ένα σπίτι κλειστό, το οποίο το εκμεταλλευόμαστε, σε εισαγωγικά, για να έχουμε μία πρόσβαση στο επίδομα.»

Από τα παραπάνω προκύπτει πως το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας διατηρεί μία μοναδική θέση ισχύος και εξουσίας απέναντι στα φτωχότερα και πιο περιθωριοποιημένα τμήματα που πληθυσμού καθώς αποτελεί εκείνο το επάγγελμα που έχει εξουσιοδοτηθεί από την άρχουσα εξουσία να ελέγχει τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζεται (Payne, 1999).

Μία διερώτηση που προέκυψε στην ερευνήτρια κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων αποτελεί το γεγονός των απροειδοποίητων ή μη επισκέψεων που πραγματοποιούν οι κοινωνικοί λειτουργοί και τη διακριτική ευχέρεια που έχουν σε αυτό.

Η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου Τομέα (ΚΚ08ΒΤ) αναλύει παρακάτω:

«Το ξέρω ότι το συζητάνε άλλοι συνάδελφοι και το κάνουν. Έχουμε αυτή την δυνατότητα μάλλον να κάνουμε κάποιες κοινωνικές έρευνες, όμως αρχικά κοιτάμε τα δικαιολογητικά. Εάν δεν μπορεί να μας προσκομίσει κάτι με τίποτα ο ωφελούμενος τότε κοιτάμε όντως αν μπορούμε να το καλύψουμε με κάποια κοινωνική έρευνα. Αλλά επειδή είναι διφορούμενο το κομμάτι της κοινωνικής έρευνας... Δεν μπορείς να πας να ανοίξεις την ντουλάπα για να δεις αν υπάρχουν πράγματα...είναι στα πλαίσια της διαφύλαξης της ατομικής προσωπικότητας και του απόρρητου του πολίτη που έχεις απέναντι σου. Δεν μπορείς να εισβάλεις στον προσωπικό του χώρο, έχουμε όρια.»

Και συνεχίζει:

«Γιατί χρειάζεσαι εισαγγελική εντολή για να κάνεις συγκεκριμένες ενέργειες. Και ο εισαγγελέας δεν θα σου πει άνοιξε ντουλάπες, πρέπει να υπάρχει κάποιος άλλος, συγκεκριμένος σοβαρός λόγος, όχι για ένα επίδομα.»

Όπως επίσης η κοινωνική λειτουργός της Ανατολικής Αττικής (ΚΥ03ΑΑ) περιγράφει τη διαδικασία των εισαγγελικών ερευνών με σεβασμό απέναντι στους ανθρώπους με τους οποίους καλείται να συνεργαστεί:

«...Έχω ένα συγκεκριμένο τρόπο που δουλεύω, κάποιοι συνάδελφοι... που είναι της παλιάς σχολής κάνουνε ντου, έτσι όπως το λέω, θα πάνε θα χτυπήσουν το κουδούνι, θα ψάξουν, θα μιλήσουν με τη γειτονία, θα φέρουν το κόσμο ανάποδα.»

Και συνεχίζει μετά από την παρέμβαση της ερευνήτριας:

«Αστυνόμοι, εγώ επειδή ποτέ δεν τα πήγαινα καλά με τα μέτρα αστυνόμευσης σαν άνθρωπος, είμαι ένας άνθρωπος της συνεργασίας... άρα δεν βρίσκω τη διαδικασία του να μην επιζητήσω τη συνεργασία γιατί μέχρι τώρα αυτό δεν με έχει διαψεύσει, οι άνθρωποι οι οποίοι συνεργάζονται πάντοτε έχω πετύχει καλύτερα αποτελέσματα.»

Ζητώντας να αναλύσει περισσότερο την διαδικασία που ακολουθεί για τις κοινωνικές έρευνες, ύστερα από εισαγγελικές παραγγελίες, εξηγεί:

«Για αυτό πάντοτε το έχω σαν αρχή μου και επειδή μάλλον η εισαγγελία ανήλικων ξέρει την ιδιοτροπία μου, σε όσες εισαγγελικές που αφορούν εμάς και έρχονται εδώ πάντοτε έχει τηλέφωνο επικοινωνίας για τις οικογένειες και ότι πρέπει. Οπότε πάντοτε θα πάρω τηλέφωνο, θα γνωστοποιήσω στην οικογένεια ότι έχω ένα έγγραφο της εισαγγελίας και ότι για κάποιο λόγο χωρίς να ανησυχεί η οικογένεια, θα πρέπει να συνεργαστούμε. Θα γνωστοποιήσω ποια είμαι από που τηλεφωνώ.»

«Δεν μπαίνω λοιπόν σε μια οικογένεια να δημιουργήσω μια τέτοια φοβερή αναστάτωση...Εγώ λειτουργώ διαφορετικά θα ενημερώσω, θα κλείσω ραντεβού, με περιμένουνε. Πολλές φορές είναι αμήχανα, είναι δύσκολά, όμως τους δίνω πάντα το

περιθώριο να προετοιμαστούν και συνήθως, επειδή αυτό είναι μια τεχνική, το έχω δει πια με την εμπειρία μου στις εισαγγελικές κάνω πάντα την ενημέρωση τηλεφωνικά και τους δίνω το σαββατοκύριακο για να τους βοηθήσω, για να μην είναι μέσα στην εβδομάδα τους να προετοιμαστούν, ότι ξέρετε θα έρθουν άγνωστοι άνθρωποι.»

Όπως συζητήθηκε παραπάνω, οι κοινωνικές έρευνες αποτελούν μία βασική αρμοδιότητα των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Κατά συνέπεια, οι σχέσεις που αναπτύσσουν με τους εξυπηρετούμενους κατά τη διάρκεια των κοινωνικών ερευνών αλλά και από τις απόψεις και τις αντιλήψεις που προβάλλουν, αναδεικνύεται η εννοιολογική κατασκευή του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης των φτωχότερων ατόμων στην εργασιακή ηθική (Jones & Novak, 1999) αλλά και στη ρητορική του «όχι δικαιώματα χωρίς υποχρεώσεις», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Giddens (1998).

Ένα καίριο σημείο του ρόλου της κοινωνικής εργασίας που αναπαράγει την καταπίεση προς τους εξυπηρετούμενους των κοινωνικών υπηρεσιών είναι η εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών, ένα βασικό στοιχείο που αναδεικνύει μονάχα η κοινωνική λειτουργός της Περιφερειακής ενότητας Πειραιώς (ΚΚ02Π):

«Προβλέπεται και από τον κώδικα σου τον επαγγελματικό ότι η κοινωνική έρευνα αποτελεί μια από τις αρμοδιότητες σου, όταν σου προκύπτει στο πλαίσιο που εργάζεσαι. Το πως τη διενεργεί ο κάθε κοινωνικός λειτουργός, έχει να κάνει, σε σχέση, εγώ θα μιλήσω για μένα, με αυτά που έχει μάθει σε επίπεδο σπουδών, με ότι έχει αντιληφθεί από την επαγγελματική του εμπειρία, με τα χρόνια ενδεχομένως και να αλλάζει. Ας πούμε, εμάς μας έλεγαν συχνά στο επίπεδο το προπτυχιακό για απροεידοποίητες κοινωνικές έρευνες, που ακόμη και σήμερα είναι άκαμπτοι σε αυτό το σημείο. Θεωρούν ότι δεν υπάρχει περίπτωση να πάρουν τηλέφωνο, θα πάνε έτσι. Γι' αυτό θεωρώ ότι επειδή κάποιες καταστάσεις δεν θα πρέπει να δώσεις τόσο πολύ περιθώριο ώστε να τις ωραιοποιήσει.»

Η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου (ΚΥ010ΒΤ) τομέα παράλληλα αναφέρει:

«Ότι αν σου προτείνουμε 10 δουλειές και μας απορρίψεις και τις 10 γιατί η μία είναι μακριά, η άλλη είναι τα λεφτά, ήθελες πιο πολλά, για ένα διάστημα αποκλείεσαι και από τις παροχές. Μπορεί να ακούγεται αυστηρό αλλά νομίζω ότι αλλιώς δεν τον βοηθάς να πάει παρακάτω. Δηλαδή όταν είσαι μία μόνιμη πατερίτσα.»

Σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από ακραίες ανισότητες και φτώχεια, η κοινωνική εργασία καλείται πολλές φορές να διαδραματίσει έναν ελεγκτικό και καταπιεστικό ρόλο με αποτέλεσμα να είναι συνένοχος ενός συστήματος που αναπαράγει αυτές τις συστημικές ανισότητες που βιώνουν οι άνθρωποι με τους οποίους εργάζεται.

Η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Δυτικής Αττικής παραθέτει:

«Άλλαξε γιατί τώρα γίνονται πάρα πολλοί έλεγχοι. Δηλαδή πήρανε κάποιιο το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα που δεν το δικαιούνταν. Και πρέπει να γίνονται απλές διασταυρώσεις από εμάς.»

Επίσης, τα παρακάτω αποσπάσματα των συμμετεχόντων προβάλλουν ένα βασικό ερώτημα που έχει μέγιστη σημασία για το επάγγελμα: «ποιος επωφελείται τελικά από την άσκηση της κοινωνικής εργασίας;» (Γιάννου, 2012). Κοινωνική λειτουργός από την Περιφέρεια του Βόρειου Τομέα (ΚΚ08ΒΤ):

«Κοιτάζτε, στα επιδόματα που κάνουμε βλέπουμε... άτομα που λαμβάνουν το ΚΕΑ και εμείς υποπετυνόμαστε, αλλά δεν μπορούμε να το αποδείξουμε ότι έχουν έσοδα από ελεύθερα επαγγέλματα π.χ., τα οποία δεν δηλώνονται.»

Και η συμμετέχουσα στην κοινωνική υπηρεσία της Περιφέρειας Νήσων:

«Εγώ σκέφτομαι το ΚΕΑ, που υποτίθεται ότι δίνετε σε άνεργους. Το νιώθουμε αλλά δεν μπορούμε να το αποδείξουμε ότι κάποιιοι από αυτούς, μερικές φορές αλλοδαποί ή και Έλληνες αλλά δεν ξέρω σε τι βαθμό, δουλεύουν μαύρα και έρχονται και παίρνουν το ΚΕΑ. Δεν μπορείς να αποδείξεις ότι δουλεύει»

Τα λόγια των ίδιων των συμμετεχουσών αναδεικνύουν την ιδεολογική βάση του κράτους πρόνοιας και κατ' επέκταση της επιδοματικής πολιτικής που βασίζονται στην εξατομικευμένη βοήθεια μέσα από τους ελέγχους του εισοδήματος των αποδεκτών, τον περιορισμό του ύψους και της διάρκειας των επιδομάτων και την αυστηροποίηση των προϋποθέσεων (Esping- Andersen, 2014; Hemerijck, 2006). Βέβαια, βασικό ρόλο σε αυτό καλείται να διαδραματίσει το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας.

Αναμφισβήτητα όμως η πρακτική της κοινωνικής εργασίας περιλαμβάνει εναλλακτικούς τρόπους άσκησης, αμφισβήτησης των κυρίαρχων ατομοκεντρικών αντιλήψεων και του status quo του επαγγέλματος αναδεικνύοντας παράλληλα τις ανεπάρκειες των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και την περαιτέρω εξαθλίωση των ατόμων που αντιμετωπίζουν φτώχεια. Μία κεντρική παράμετρος που επηρεάζει

άμεσα τους κοινωνικούς λειτουργούς είναι η αναγνώριση των ηθικών και πολιτικών διλημμάτων που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους πρακτική.

Όπως εύστοχα παρατηρεί η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας του Νότιου τομέα (ΚΥ09ΝΤ):

*«Έχω χρόνια τώρα καταφέρει κάπως να αποδεχθώ το γεγονός ότι πολύ συχνά βρίσκομαι σε μία συνθήκη αμφιθυμική θα έλεγε κανείς, να αποτελώ και μέρος του συστήματος και να στέκομαι και απέναντι του. Δηλαδή εγώ δεν μπορώ να μην αναγνωρίσω σε έναν άστεγο όπου μιλώντας μαζί του μου λέει ξέρετε κάτι γιατί έρχεστε και με βλέπετε. Δεν έχετε κάνει τίποτα για εμένα. Και πράγματι θα του αναγνωρίσω ότι έχει πάρα πολύ δίκιο. Δεν μπορώ δηλαδή να υπερασπιστώ τι; Τον εαυτό μου ή το σύστημα; Θα του πω έχετε πάρα πολύ δίκιο... **Αλλά πολύ συχνά διαπιστώνουμε ότι αυτό δεν είναι αρκετό.** Αλλά είναι ότι μπορώ.»*

Και συνεχίζει παρακάτω, ύστερα από την παρέμβαση της ερευνήτριας:

*«Γιατί οι άνθρωποι αναγνωρίζουν την ανεπάρκεια και αναγνωρίζουν επίσης ότι δεν τους δουλεύεις. Δεν πας να τους πουλήσεις τίποτα. **Και επίσης δείχνεις ένα σεβασμό σε αυτό που καλείσαι να διαχειριστείς ως επαγγελματίας,** ότι κοίταξε φίλε μου θα μου πει ο εξυπηρετούμενος, εγώ είμαι έξω κάθε βράδυ.*

Παρακάτω, η συμμετέχουσα ξεκαθαρίζει και τον ρόλο της ως κοινωνική λειτουργός:

«Κοίταξε. Έχω διαχωρίσει το προσωπικό κομμάτι, δεν είμαι σωτήρας κανενός. Αξιοποιώ ότι διαθέτω και διεκδικώ κάτι καλύτερο, δηλαδή εγώ τουλάχιστον και σε ότι αφορά και τη διοίκηση την πολιτική με την οποία εκ των πραγμάτων έχουμε στενή σχέση θα μιλήσω ανοιχτά. Ακόμα και για να πω πράγματα που δεν είναι καθόλου ευχάριστα στο αυτί... Η δουλειά μας λοιπόν εν μέρει είναι να εκπροσωπούμε αυτούς τους ανθρώπους παρόλο ότι υπάρχει στον πυρήνα μία πολύ συγκρουσιακή συνθήκη. Του να αποτελούμε μέρος ενός συστήματος, ως υπάλληλοι, πόσο μάλλον ως μόνιμοι υπάλληλοι και ταυτόχρονα να υπερασπιζόμαστε τη φωνή αυτού που δεν έχει φωνή. Αυτή όμως είναι η δουλειά μας και αυτή αν θέλεις είναι και η έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης. Δηλαδή έννοιες πάρα πολύ σημαντικές, όπως είναι η κοινωνική δικαιοσύνη, η κοινωνική ευημερία στην οποία θα έπρεπε να έχουν δικαίωμα όλοι, η ισότητα, η πρόσβαση στις ίσες ευκαιρίες. Βασικά στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Που φαίνεται να αποτελούν πολυτέλειες στις μέρες μας.»

Στην ίδια κριτική διερώτηση με την παραπάνω συμμετέχουσα αναφορικά με την πρακτική της κοινωνικής εργασίας και το ρόλο που καλούνται να επιτελέσουν οι

κοινωνικοί λειτουργοί αναφέρεται η εργαζόμενη στην Περιφέρεια Ανατολικής Αττικής (KY03AA):

*«Και τις κοινωνικές έρευνες που γίνονται μέσω του εγγυημένου εισοδήματος για να επιβεβαιώσουμε ότι ο άνθρωπος τελεί σε κατάσταση αστεγίας, απόλυτης φτώχειας. Γενικότερα πρέπει να σφραγίζουμε τα πάντα να λέμε ότι όντως αυτός είναι τόσο φτωχός για να μπορέσει να πάρει το οτιδήποτε, σαν να είναι μια **κοινωνική χούντα**. Αν καθίσετε και το σκεφτείτε για εμάς, είμαστε φορείς που συναινούμε σε όλο αυτό και φυσικά «οφείλουμε» να συνεργαστούμε εφόσον δουλεύουμε για το κράτος.»*

5.4 Οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών

Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης η ακραία επιδείνωση της φτώχειας και της αποστέρησης δεν αποτελεί, όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου (2018), αποκλειστικά το μοναδικό αποτέλεσμα της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και της μη ανταπόκρισης του συστήματος κοινωνικής προστασίας να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα. Επακόλουθο του υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας που περιορίζεται στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας είναι η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης ολοένα και διευρυνόμενων τμημάτων του πληθυσμού. Οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών δεν γίνεται να μην επηρεάζονται από τις πολιτικές λιτότητας που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, στον συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα οι κοινωνικοί λειτουργοί κλήθηκαν να σκιαγραφήσουν το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων. Σημαντικό εύρημα της έρευνας που συνδέεται με την παραπάνω θεωρητική επισκόπηση αποτελεί το γεγονός πως η φτώχεια διευρύνεται σε τμήματα που πληθυσμού με μεσαίο ή/και υψηλό μορφωτικό επίπεδο στις παραγωγικές ηλικίες μέσα από τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που επηρέασαν σημαντικά την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, οι οποίες εντοπίζονται στη δραματική αύξηση της ανεργίας, της εργασιακής επισφάλειας και της μείωσης του συστήματος καθορισμού των μισθών.

Αρκετοί από τους συμμετέχοντες εντοπίζουν τα παραπάνω.

Η κοινωνική λειτουργός στην Περιφέρεια Πειραιώς (KK02Π) αναφέρει:

«Το νούμερο ένα θα παραμένει η ανεργία των προσερχόμενων. Αυτό είναι δεδομένο. Μετά θα έλεγα ότι είναι άτομα με αναπηρία, με τη συχνότητα που έρχονται

και μονογονεϊκές οικογένειες και οι μετανάστες. Έχουμε όμως και αρκετό κόσμο θα έλεγα που έχει ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο.»

Ιδιαίτερα, οι παρακάτω συμμετέχουσες επικεντρώνονται στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης που οδηγούν τους ανθρώπους να προσέρχονται στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Κοινωνική λειτουργός από την Ανατολική Αττική (KY03AA):

«Είναι άνθρωποι που έχουν εισοδήματα μηδενικά είτε κάτω των 3000€. Έχουμε ανθρώπους που είναι μακροχρόνια άνεργοι, είναι άνθρωποι που έχουν σοβαρά προβλήματα υγείας με πιστοποιημένο ΚΕΠΑ, όπου έχουμε πια πιστοποιήσεις αναπηρίας, άρα είναι τα σοβαρά προβλήματα υγείας, η μακροχρόνια ανεργία, τα χαμηλά οικονομικά εισοδήματα. Κάτι που μου έκανε εντύπωση τα τελευταία χρόνια είναι ότι παλαιότερα όλο αυτό συνοδευόταν από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι άνθρωποι που προσέρχονταν σε εμάς ήταν απόφοιτοι δημοτικού, γυμνασίου, ήταν ανθρες άνθρωποι της παλιάς εργατικής τάξης, όπου δεν είχαν συμπληρώσει τα ένσημα τους, δούλευαν οικοδομή, ήταν άνθρωποι με πολύ σκληρές συνθήκες εργασίας. Τα τελευταία χρόνια, αυτό έχει αλλάξει τελείως, είναι άνθρωποι με υψηλά μορφωτικά κριτήρια, είναι πάρα πολλοί καλλιτέχνες που μας έχει κάνει εντύπωση, άνθρωποι που είναι ζωγράφοι, συγγραφείς, άνθρωποι του θεάματος, που τα τελευταία χρόνια έχουν πληγεί πάρα πολύ. Άρα έχει αλλάξει πια το κοινωνικό προφίλ. Έχουμε και μονογονεϊκές οικογένειες και ηλικιωμένους και συνήθως είναι άτομα που δεν έχουν υποστηρικτικό περιβάλλον. Δεν μπορεί κιόλας να υποστηρίξει η ελληνική οικογένεια. Έχει αλλάξει το μοτίβο πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια.»

Εδώ, η συμμετέχουσα εμπεριέχει στην ανάλυση της την προ κρίσης παροχή άτυπης φροντίδας που προέκυπτε από τις γυναίκες της οικογένειας σε σύγκριση με το προ κρίσης υπολειμματικό κράτος πρόνοιας.

Όπως επίσης αναφέρει η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας του Δυτικού τομέα (KY04ΔΤ):

«Η αλήθεια είναι ότι μετά την κρίση, μετά το 2010, ήρθαν και άνθρωποι που ήταν μορφωμένοι, άλλαξε δηλαδή αρκετά το προφίλ των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν αυτό που λέμε φτώχεια.»

Όπως εντοπίστηκε και στην έρευνα της Teloni (2011), οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών αντιμετωπίζουν μία σειρά από επιτακτικές βιοποριστικές ανάγκες που τους αναγκάζουν να ζουν σε επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης αλλά και να χρειάζεται να καλύψουν επείγουσες υλικές ανάγκες.

Όπως αναφέρει λεπτομερώς η κοινωνική λειτουργός της Ανατολικής Αττικής (KY03AA):

«Η διαφορά που εντοπίζω είναι τα περισσότερα χρέη που δεν υπήρχαν τόσο παλιά δηλαδή αυτό που μου έχει κάνει φοβερή εντύπωση ότι πια φτάνουν σε εμάς όλο και περισσότεροι άνθρωποι με τεράστιες οφειλές. Δηλαδή παλιά ήταν κρατικοποιημένες οι μεγάλες διευθύνσεις που αφορούν τα βασικά αγαθά, ρεύμα, νερό, τώρα πια έχουν ιδιωτικοποιηθεί τα πάντα με αποτέλεσμα αυτή η ιδιωτικοποίηση να έχει συνέπεια και στην οικογενειακή ζωή, δηλαδή άνθρωποι φτάνουν πια με τεράστιες οφειλές στο ρεύμα. Παλιά δεν υπήρχαν επιτροπές στους δήμους για να κάνουν διακανονισμό για επανασύνδεση ρεύματος, τώρα βγήκε και νομοθεσία για αυτό. Παλιά δεν υπήρχε Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας Απόρων, το ΤΕΒΑ αυτό που είναι μια δομή αντιμετώπισης φτώχειας, ήρθαν και το κούμπωσαν πάνω στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα και ξανά πάλι πιστοποιούμε τη φτώχεια.»

Παρόμοια απάντηση δίνει και η επόμενη συμμετέχουσα (KY09NT):

«Αφορούν πολύπλευρες ανάγκες, από τα καθημερινά είδη διαβίωσης, το φαγητό δηλαδή το δικό τους και των παιδιών τους, την θέρμανσή τους που δεν είναι καθόλου δεδομένη, την πληρωμή των ΔΕΚΟ των λογαριασμών, έχουμε πολύ μεγάλο τέτοιο πρόβλημα. Οικογένειες που ζουν σε ακραία φτώχεια, που τους λείπουν τα βασικά πράγματα.»

Και οι κατηγορίες των εξυπηρετούμενων εντοπίζονται κυρίως σε:

«Είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι άστεγοι, άτομα χαμηλού εισοδήματος, άτομα με αναπηρία, οι ανασφάλιστοι υπερήλικες που οκ ούτως ή άλλως είναι ένας συνδυασμός όλων αυτών.» Κοινωνικός λειτουργός Νότιου Τομέα (KK05NT).

Και επίσης:

«Είναι άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας, κάποιας ηλικίας με μεγάλους γονείς, ας πούμε όταν έχουν ηλικιωμένους γονείς γύρω στα 70 με 80 και έρχεται ο γιος, ο οποίος είναι 50 με 60 με πρόβλημα υγείας, οι γονείς παίρνουν μία σύνταξη, έχουν στο σπίτι αυτό το γιο, ο οποίος παίρνει 313 ευρώ το προνοιακό επίδομα αναπηρίας και έχει ένα ψυχιατρικό εκεί υπάρχει πραγματικά, εκεί όντως εντοπίζεις δυσκολία και κάποιες μονογονεϊκές.»

Οι βασικές ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι, όπως αναφέρθηκαν από τους περισσότερους συμμετέχοντες, αφορούν την κάλυψη βασικών στοιχειωδών αναγκών επιβίωσης, γεγονός που

αντανακλάται από τους στόχους της κοινωνικής πολιτικής που περιορίζονται στην αντιμετώπιση της ακραίας αποστέρησης (Παπαθεοδώρου, 20018).

Η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας του Δυτικού Τομέα (KY04ΔΤ) εστιάζει:

«Για στοιχειώδη πράγματα, δηλαδή αυτοί που μένουν χωρίς ρεύμα, χωρίς νερό, που μάλιστα μέχρι πρόσφατα δεν ήταν και μεγάλο το ποσό που έπρεπε να δώσουν για νερό. Για παράδειγμα ένα ρολόι κάλυπτε 4 οικογένειες που είχαν συνέχεια πρόστιμα και να μένουν χωρίς νερό. Πολύ μεγάλο ποσοστό έχει αυτά τα προβλήματα. Δηλαδή τα βασικά είδη διαβίωσης και ότι αφορά τις ΔΕΚΟ είναι πραγματικά το ζητούμενο. Δεν μιλάω για πολυτέλειες, μιλάω για κάλυψη πολύ βασικών αναγκών.»

Αξίζει να σημειώσουμε πως οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών αντιλαμβάνονται πως δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τα σύνθετα και επιτακτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν με τις ελάχιστες κοινωνικές δομές και τα πενιχρά επιδόματα που λαμβάνουν, γεγονός που αναδεικνύεται από τις αφηγήσεις των κοινωνικών λειτουργών.

Εργαζόμενη στην κοινωνική υπηρεσία του Νότιου Τομέα (KY09ΝΤ):

«Σε πάρα πολλές περιπτώσεις ανθρώπων που εξυπηρετούμε για πάρα πολύ καιρό στο Κοινωνικό Παντοπωλείο ας πούμε, θα έλεγα ότι, εκείνο που λένε και το έχουν πει και ξεκάθαρα είναι ότι εγώ δεν θέλω τα τρόφιμα σας, θέλω μία δουλειά.»

Και η κοινωνική λειτουργός της περιφέρειας Δυτικής Αττικής (KK06ΔΑ):

«Κάποιοι ζητάνε δουλειά, εργασία. Επομένως, γίνεται παραπομπή ΟΑΕΔ. Εμείς, εδώ παλιότερα είχαμε και το γραφείο Εργασιακής Μέριμνας, το οποίο καταργήθηκε. Και τους παραπέμπαμε, ήταν πολύ εύκολο. Κι είχαμε κι ένα... Τους βλέπαμε, βλέπαμε ποιοι πήγαιναν και ποιοι όχι και ήταν βοηθητικό που ήταν εδώ. Εε...αλλά αυτά. Νομίζω, ότι η ανεργία είναι αυτή που τους τσακίζει εδώ στην περιοχή μας.»

Ολοκληρώνοντας τον συγκεκριμένο ερευνητικό άξονα να προσθέσουμε πως στις Περιφέρειες του Νότιου και Βόρειου κυρίως τομέα εντοπίζονται θύλακες φτώχειας καθώς όπως εύστοχα αναφέρει η κοινωνική λειτουργός του Νότιου τομέα (KY09ΝΤ):

«Υπάρχουν ζητήματα φτώχειας στο Δήμο με την έννοια ότι ακόμα και οι Δήμοι που έχουν ένα προφίλ, εντάζει όχι πάρα πολύ υψηλό αλλά δεν περιμένεις την εικόνα της απόλυτης υποβάθμισης, έχουμε στοιχεία που νομίζω ότι συνδέονται με τη γενικότερη εικόνα όλης της ελληνικής κοινωνίας. Δηλαδή είναι αντιπροσωπευτικά. Εκείνο που δεν

διαθέτουμε είναι έρευνες επιστημονικά τεκμηριωμένες, δηλαδή σε επίπεδο κοινωνικής έρευνας, κοινωνιολογικής μελέτης, που να σκιαγραφεί το προφίλ των αναγκών και του επιπέδου της φτώχειας σε τοπικό επίπεδο. Δυστυχώς, τέτοια εργαλεία παρόλο που είναι πάρα πολύ χρήσιμα δεν τα έχει κανένας Δήμος. Οι γνώσεις μας και όλα τα στοιχεία μας προέρχονται από την εμπειρική μας ενασχόληση. Αλλά υπάρχουν και περιστατικά που δεν φτάνουν ποτέ στην κοινωνική υπηρεσία του Δήμου και τα οποία δεν καταγράφονται ποτέ.»

5.5 Ο προσδιορισμός του φαινομένου της φτώχειας από τους κοινωνικούς λειτουργούς

Η ιστορική εξέλιξη της κοινωνικής εργασίας αναδεικνύει πως η πλειονότητα των εξυπηρετούμενων των κοινωνικών υπηρεσιών αντιμετωπίζουν φτώχεια (Krumer-Nevo, 2017; Teloni, 2011), γεγονός που διακρίνεται από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας και το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων που σκιαγραφήθηκε παραπάνω από τους ίδιους τους κοινωνικούς λειτουργούς. Οι αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών για τη φτώχεια και οι απόψεις για τους ρόλους τους που καλούνται να διαδραματίσουν στο πλαίσιο της καθημερινής πρακτικής τους αντικατοπτρίζονται στην πολιτική των κοινωνικών υπηρεσιών (Teloni, 2011). Συνεπώς, η γνώση και η κατανόηση των κοινωνικών προβλημάτων των εξυπηρετούμενων βοηθά στην ευρύτερη διερεύνηση του πολιτικού πλαισίου που καθορίζει την κοινωνική εργασία.

Αξίζει να σημειώσουμε πως το ερευνητικό ερώτημα που αφορούσε τον προσδιορισμό της φτώχειας από τους ίδιους τους συμμετέχοντες έφερε αρκετούς και αρκετές σε αμηχανία καθώς η ερευνήτρια εντόπισε πως οι κοινωνικοί λειτουργοί ενώ αντιλαμβάνονται τις διαρθρωτικές ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι παρόλα αυτά οι παρεμβάσεις τους επικεντρώνονται σε ατομικό ή οικογενειακό επίπεδο.

Αρκετοί από τους συμμετέχοντες προσδιορίζουν τη φτώχεια όχι μονάχα επικεντρωμένοι στην έλλειψη εισοδήματος αλλά στη μη ικανότητα των ατόμων να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία.

Η κοινωνική λειτουργός του Δυτικού τομέα (ΚΚ01ΔΤ) αναφέρει:

"Φτώχεια είναι όταν αδυνατεί ο άνθρωπος να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, τροφή, ένδυση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Συνεπάγεται στέρηση του ανθρώπου από πολλά πράγματα, τελικά δεν είναι και δεν αισθάνεται λειτουργικός και προκύπτει και δυσλειτουργία στη καθημερινότητα του.»

Παρόμοια τοποθέτηση έχει και η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Ανατολικής Αττικής (KY03AA):

«Αν και εγώ θα έλεγα ότι προσδιορίζοντας την έννοια της φτώχειας, είναι άνθρωποι όπου τελούν σε συνθήκες μη αξιοπρεπούς διαβίωσης, που δεν καλύπτεται η ιατροφαρμακευτική τους κάλυψη έτσι; Πάρα πολύ σημαντικό, άνθρωποι που δεν έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εργασία, στην υγεία, άνθρωποι που είναι κοινωνικά απομονωμένοι και αποκλεισμένοι, νομίζω ότι αυτά για μένα χαρτογραφούν την έννοια της φτώχειας.»

Κοινωνική λειτουργός του Βόρειου Τομέα (KY010BT):

«Ορίζω την φτώχεια ως την κατάσταση στην οποία κάποιος δεν έχει σε σχέση με κάποιον άλλο ισότιμη πρόσβαση σε όλα τα αγαθά, όχι στα βασικά διαβίωσης. Σε όλα τα αγαθά. Ψυχαγωγία, πολιτισμό, αθλητισμό, ότι μπορεί να είναι αυτό.»

Εύστοχη επίσης είναι και η παρατήρηση δύο συμμετεχόντων που αναδεικνύουν τη διάσταση της φτώχειας των εργαζομένων. Όπως αναφέρουν οι Ιωαννίδης, Παπαθεοδώρου, Σουφτάς (2012), η ατομοκεντρική αντίληψη που προσδιορίζει τη φτώχεια βασίζεται στο οικονομικό μέγεθος που θεωρείται και βασική αιτία, την ανεργία. Όμως, όπως αποδεικνύεται ένα μεγάλο τμήμα των εργαζόμενων βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας, γεγονός που βασίζεται στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και στο σύστημα κοινωνικής προστασίας που υιοθετείται.

Κοινωνικός λειτουργός του Νότιου τομέα (KK05NT):

«Πολύ σωστά. Και υπάρχουν και φτωχοί εργαζόμενοι επίσης. Σκέψου και εμένα που υποτίθεται ότι παίρνω έναν μισθό νορμάλ. Όταν εγώ δίνω 300 ευρώ ενοίκιο και θέλω άλλα 150 ευρώ τον μήνα για τα πάγια, για τους λογαριασμούς και εννοώ ρεύμα, νερό, τηλέφωνο, τελειώσεις.»

Και η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Νήσων αναφέρει (KY011N):

«Κατά πόσο ένα άτομο που εργάζεται, μπορεί να ζήσει αξιοπρεπώς ακόμα και όταν έχει εργασία;»

Αντιθέτως, η κοινωνική λειτουργός του Κέντρου Κοινότητας του Βόρειου τομέα (KK08BT) προσδιορίζει ξεκάθαρα τη φτώχεια με οικονομικούς όρους και

κυρίως όπως καθορίζεται από τις νομοθετικές ρυθμίσεις παροχής κοινωνικών παροχών:

«Αρχικά, τη φτώχεια την ορίζω ως ε... πολύ χαμηλό εισόδημα στο άτομο κάτω από 6000 ευρώ, θεωρώ ότι όντως δεν μπορεί να ανταποκριθεί ένας άνθρωπος στις καθημερινές του υποχρεώσεις κάτω από 6000 ευρώ. Ε... και σε ενοίκιο, αν προκύψει, και λογαριασμοί και κτλ. Κάτω από το όριο της φτώχειας, το οικονομικό. Αυτός είναι ο ορισμός για εμένα της φτώχειας. Που συνδέεται με το οικονομικό.»

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η φτώχεια αποτελεί μία έκφανση της οικονομικής ανισότητας που επιδέχεται διαφόρων αξιολογικών κρίσεων αναφορικά με την άνιση κατανομή των πόρων μιας κοινωνίας (Παπαθεοδώρου, 2018α). Όπως αναφέρει ο κοινωνικός λειτουργός από τον Κεντρικό τομέα (ΚΚ07ΚΤ), τα δομικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών, όπως η καπιταλιστική οργάνωση και η αγορά εργασίας είναι που καθορίζουν άμεσα τη φτώχεια και την ανισότητα (Παπαθεοδώρου, 2018α).

«Έχω καταλήξει πως η φτώχεια είναι η άνιση κατανομή του πλούτου. Δηλαδή αδυναμία της κυβέρνησης, του υπουργείου, των οργανισμών που είναι υπεύθυνα να παράσχουν εργασία στους ανθρώπους, που να κάνουν μία πιο οργανωμένη δουλειά πάνω σε αυτό. Δυστυχώς δεν υπάρχει ένα συντονισμένο σχέδιο Εθνικής Στρατηγικής πάνω στη φτώχεια.»

Θα ολοκληρώσουμε τον προσδιορισμό της φτώχειας από τους ίδιους τους κοινωνικούς λειτουργούς με μία γλαφυρή απεικόνιση της πραγματικότητας της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών μέσα από τη φωνή της κοινωνικής λειτουργού του Νότιου τομέα (ΚΥ09ΝΤ):

«Την φτώχεια την ταυτίζω με την αποστέρηση. Αποστέρηση υλικών αγαθών, αποστέρηση ευκαιριών, αποστέρηση ελπίδας. Η φτώχεια γενικώς σε στεγνώνει, η παρατεταμένη φτώχεια τους ανθρώπους τους βυθίζει. Είναι ένας παράγοντας που πραγματικά δυσκολεύει πάρα πολύ τη δουλειά μας και νομίζω ότι είναι ίσως και το υπόβαθρο για πάρα πολλά προβλήματα. Αυτό. Η φτώχεια πραγματικά πιστεύω ότι συνδέεται με τη λέξη στέρηση. Άνθρωποι που στερούνται πράγματα, άνθρωποι που αργά ή γρήγορα μπαίνουν στο περιθώριο, παραμένουν απέξω, τα καταφέρνουν μόλις και μετά βίας. Δεν μπορούν να ονειρευτούν, δεν μπορούν να επενδύσουν, ακινητοποιούνται... ιδιαίτερα αν είναι παρατεταμένη. Βυθίζει και εκεί και ο εξυπηρετούμενος και ο επαγγελματίας αισθάνονται πάρα πολύ ανήμποροι. Οι λογαριασμοί θα παραμείνουν απλήρωτοι για μήνες, το σπίτι κινδυνεύει να χαθεί, το

ρεύμα κόβεται, δεν έχω γάλα αύριο για το παιδί, δηλαδή πράγματα που θα θεωρούσες δεδομένα στην εποχή που ζούμε έχουν επανέλθει δριμύτερα.»

Και η ίδια η συμμετέχουσα ολοκληρώνει την τοποθέτηση της:

«Η φτώχεια είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συντηρείται και στην εποχή μας θα έλεγα ότι επιδεινώνεται και εξυπηρετεί. Εξυπηρετεί η ύπαρξη των φτωχών.»

Οι συμμετέχοντες επίσης παρακάτω κλήθηκαν να αναλύσουν τα βασικά αίτια της φτώχειας. Μέσα από τις ερμηνείες τους αναδείχθηκαν θεωρητικά σχήματα που εστιάζουν σε ατομικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά αλλά και επιλογές των ίδιων των ατόμων, προβάλλοντας τις ατομοκεντρικές προσεγγίσεις και παραγνωρίζοντας τις ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Πειραιώς αναφέρει:

«Είναι η έλλειψη εργασίας σε συνδυασμό θα έλεγα σε κάποιες περιπτώσεις και με την έννοια οικογενειακού υποστηρικτικού περιβάλλοντος ενός ατόμου, δηλαδή, στο κομμάτι των αστέγων είναι κάτι που το συναντάμε πάρα πολύ συχνά, δεν ξέρω κατά πόσο θα ήταν τόσο σε εισαγωγικά φτωχοί εάν δεν είχαν αποκόψει τους δεσμούς τους με το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον. Είναι κάτι που παρατηρώ στους αστέγους. Οι πιο πολλοί εκτός του ότι θα σου πουν ότι είμαι πολλά χρόνια στο δρόμο, έχω πάει σε ξενώνες, έχω πάει και σε υπνωτήριο, άρα είναι μια κατάσταση που ανακυκλώνεται και αλλάζουν δομές και περιοχές, οι περισσότεροι από αυτούς διαπιστώνουμε ότι έχουν μια σοβαρή διάσπαση του δεσμού με τις οικογένειες τους. Οι παράγοντες που ξεκίνησαν τη διάσπαση αυτού του δεσμού, τους έφεραν ίσως και σε μεγαλύτερη φτώχεια, γιατί θα μπορούσαν να παραμείνουν στις οικείες των γονιών τους άρα να μην είναι τόσο ορατά φτωχοί στους δρόμους άρα άστεγοι αν ήταν στο σπίτι των γονιών τους, για παράδειγμα ένα άνεργο παιδί το οποίο όμως έμενε στους γονείς τους.»

Η παραπάνω προσέγγιση προβάλλει επίσης την αναγκαιότητα της ύπαρξης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας από τις άρχουσες τάξεις. Η γέννηση της κοινωνικής εργασίας εντοπίζεται στον έλεγχο της «δυσπροσαρμοστικότητας» της οικογένειας της εργατικής τάξης του 18ου και 19ου αιώνα από την οργανωμένη φιλανθρωπία της Charity Organization Society (COS). Στόχος της κρατικά οργανωμένης παροχής προνοιακών δραστηριοτήτων υπήρξε η ενίσχυση του ρόλου της οικογένειας στην παραγωγή και αναπαραγωγή ενός υγιούς εργατικού δυναμικού (Gough, 2008).

Επιπλέον, η απάντηση της κοινωνικής λειτουργού της Περιφέρειας της Δυτικής Αττικής (ΚΚ06ΔΑ):

«Εδώ στην περιοχή μας, θα σου πω ότι είναι ξεκάθαρα θέμα ανεργίας. Ξεκάθαρα. Από εκεί έχουνε ξεκινήσει πολλά προβλήματα. Μετά είναι, η κατ' επιλογήν. Υπάρχει βέβαια, η επιλογή κάποιων ανθρώπων που ζουν αποκλειστικά από επιδόματα και δεν έχουν διάθεση να δουλέψουνε.»

Η τοποθέτηση αναδεικνύει την ευημερία υπό όρους που προσανατολίζεται στην ανάληψη της ευθύνης από τα ίδια τα άτομα μέσω των μηχανισμών της αγοράς εργασίας, όπου μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στα κοινωνικά δικαιώματα και στις δημόσιες παροχές και υπηρεσίες μέσα από ένα μείγμα υπεύθυνης συμπεριφοράς, σκληρής δουλειάς και προσωπικής υπευθυνότητας, μία συγκεκριμένη μορφή ηθικής (Dwyer, 2004) που προβάλλεται από τις αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών.

Ένα ακόμη στοιχείο που προκύπτει από τις αφηγήσεις των κοινωνικών λειτουργών είναι η αίσθηση υποχρέωσης που νιώθουν να ενεργοποιήσουν και να κινητοποιήσουν, τα ανενεργά, κατά την άποψη τους άτομα, ώστε να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας, χωρίς όμως να αξιολογούν τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Με αυτό τον τρόπο οι κοινωνικοί λειτουργοί μετατρέπονται σε «αυθεντίες» με την «υποτιθέμενη υπεροχή, όπως εύστοχα παρατηρεί η Teloni (2011), του εργαζόμενου έναντι του φτωχού που θεωρείται αντιπαραγωγικός. Βέβαια, ας μην ξεχνάμε πως το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας και οι προαναφερθείσες πρακτικές συνδέονται με την έλλειψη σεβασμού προς τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζονται, οι οποίοι ιστορικά έχουν χαρακτηριστεί ως ένοχοι, παρείσακτοι και underclass (Jones, 2001).

Η κοινωνική λειτουργός του Κέντρου Κοινότητας Βόρειου Τομέα (ΚΚ08ΒΤ) αναφέρει:

«Αυτό το άτομο κάποια στιγμή πρέπει να το δεις από κοντά, να δεις τις ανάγκες του, να του φτιάξεις ένα σχέδιο δράσης, όχι να το φτιάξει μόνος του, να του το φτιάξεις εσύ γιατί έτσι θα το κάνει και πιο τυπικά. Και να τον κατευθύνεις. Πού είναι η κατεύθυνση που πρέπει να κάνει ένας εργασιακός σύμβουλος στο άτομο αυτό;»

Πιο αναλυτικά περιγράφοντας το κομμάτι της ενεργοποίησης των ανέργων, η κοινωνική λειτουργός της Περιφέρειας Πειραιώς (ΚΚ02Π) περιγράφει:

«Ο τρίτος πυλώνας είναι σε σχέση με το κομμάτι της επανεργοποίησης στο κομμάτι της εργασίας, πως έχει γίνει τώρα αυτό; Κεντρικά, από το υπουργείο εργασίας που έχει και την ευθύνη του προγράμματος, βγάζει κάθε μήνα σε όλους τους δήμους

κάποια συγκεκριμένα άτομα, τα οποία παρατηρείται ότι παίρνουν πολλά χρόνια το Κ.Ε.Α, νομίζω πάνω από ένα πρέπει να είναι στα κριτήρια, είναι εγγεγραμμένοι στον ΟΑΕΔ και συνεχίζουν να παίρνουν το Κ.Ε.Α. Τους καλεί να κάνουν ατομικό σχέδιο δράσης με εργασιακό σύμβουλο του ΟΑΕΔ και ως εκεί προς το παρόν. Ανησυχούν βέβαια όταν το ακούνε γιατί λέει θα με στείλετε για δουλειά, θα χάσω το Κ.Ε.Α., δηλαδή ζούμε και αυτό γιατί ο άλλος πια το έχει δεδομένο το Κ.Ε.Α αντί να κοιτάει μήπως προκύψει κάτι παραπάνω, έχει πιαστεί όμως πολύ λίγο και αυτό, δεν είναι κάτι τόσο σημαντικό. Είναι μια αρχή μεν αλλά θα μπορούσαμε να το δούμε λίγο πιο ποιοτικά έστω για αυτές τις περιπτώσεις.»

Και ολοκληρώνοντας, η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου Τομέα (ΚΥ010ΒΤ):

«Εγώ νομίζω ότι αν θέλεις, και το έχουμε δει από ανθρώπους από εδώ, δεν είναι μία ιδέα που μου ήρθε εμένα έτσι ξαφνικά, ότι αυτοί που πραγματικά θέλουν να βγουν από το φαύλο κύκλο της φτώχειας, έτσι αυτοί που θέλουν να βγουν από το φαύλο κύκλο θα βρουν τον τρόπο να το κάνουν και μόνοι τους μπορεί να μην μπορούν και είμαστε εδώ λοιπόν για να τους βοηθήσουμε στο πως θα βγουν από αυτό.»

5.6 Η πραγματικότητα της κοινωνικής εργασίας

Το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας έχει επηρεαστεί βαθιά από την έναρξη της οικονομικής κρίσης αντιμετωπίζοντας τις τραγικές συνέπειες του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού συστήματος, την άνιση κατανομή των πόρων και των συστημικών ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών (Lavalette, 2012). Το πλαίσιο αυτό οδηγεί τους κοινωνικούς λειτουργούς σε ηθικά διλήμματα αλλά και θυμό που προκύπτουν από την καθημερινή πρακτική τους.

Ειδικότερα, οι ελλείψεις στην χρηματοδότηση οδηγούν σε μία σειρά καθημερινών πρακτικών προβλημάτων που δυσχεραίνουν την εργασία των κοινωνικών λειτουργών. Η κοινωνική λειτουργός της Ανατολικής Αττικής (ΚΥ03ΑΑ) σημειώνει:

«Δυστυχώς έχουμε τρομερές ελλείψεις στην υλικοτεχνική υποδομή, δεν υπάρχουν αυτοκίνητα. Εμείς λοιπόν καλούμαστε να χρησιμοποιήσουμε πια αυτοκίνητο που διαθέτει ο δήμος, πράγμα όμως το οποίο που σημαίνει, ότι αυτοκίνητα δεν

υπάρχουν ποτέ, μπορεί ένα ραντεβού μας να καθυστερήσει και δυο εβδομάδες, μπορεί να ψάχνουμε να βρούμε τρόπους με χίλιους δυο τρόπους γιατί πια πρέπει να χρησιμοποιούμε το αυτοκίνητο του δήμου, εφόσον πια δεν πληρωνόμαστε το επίδομα μετακίνησης.»

Επιπλέον, οι κοινωνικές υπηρεσίες αντιμετωπίζουν βασικότερες ελλείψεις, όπως αναφέρει ο κοινωνικός λειτουργός του Κεντρικού τομέα (ΚΚ07ΚΤ):

«Δεν συζητάμε για γραφική ύλη που την αγοράζουμε μόνοι μας, χαρτιά υγείας, κουζίνας.»

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες ανέφεραν την υπονόμηση του ρόλου της κοινωνικής εργασίας σε μία γραφειοκρατική- διοικητική εργασία που δεν τους επιτρέπει να ασκήσουν το ρόλο τους ως κοινωνικοί λειτουργοί. Αναγκάζονται να εργάζονται με τυποποιημένα καθήκοντα που μειώνει την επαγγελματική τους διακριτική ευχέρεια και την ικανότητα τους να ενεργούν με τρόπο που να αντανάκλα τις αξίες της κοινωνικής εργασίας (Ioakimidis, 2013).

Παρακάτω, θα να αναφέρουμε κάποια αποσπάσματα που το αναδεικνύουν. Η κοινωνική λειτουργός της Ανατολικής Αττικής (ΚΥ03ΑΑ) αναφέρει:

«Εγώ χρόνια το φωνάζω και αυτό που θέλω πάντοτε ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε είναι ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί δυστυχώς τα τελευταία χρόνια πρέπει να κάνουν τους διοικητικούς υπαλλήλους και αυτό δείχνει την ανεπάρκεια και την υποστελέχωση του κράτους.»

Και παρακάτω τονίζει:

«Τα παιδιά που είναι εκεί στα Κέντρα Κοινότητας μισούν την δουλειά τους δεν μπορούν να κάνουν τίποτα άλλο, όλη την ημέρα περνάνε επιδόματα.»

Η εργαζόμενη στο Κέντρο Κοινότητας του Δυτικού Τομέα (ΚΚ01ΔΤ) χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Ένα πρόβλημα είναι πως δεν είναι ξεκάθαρος ο εκάστοτε ρόλος, το τι πρέπει να κάνει ο διοικητικός και τι πρέπει να κάνει κοινωνικός λειτουργός αλλά ξεκάθαρα. Είναι χαοτικό το πλαίσιο και οι ουσιαστικές κατευθυντήριες γραμμές έτσι ώστε να λειτουργεί και ο εργαζόμενος πιο αποτελεσματικά και να μπορούμε πιο ολιστικά να καλυφθεί ο πολίτης.»

Τις επιπτώσεις που έχει η υπονόμηση του ρόλου της κοινωνικής εργασίας στους εξυπηρετούμενους αναλύει η κοινωνική λειτουργός της Ανατολικής Αττικής (ΚΥ03ΑΑ):

«Δεν μπορούν να κάνουν κάτι άλλο γιατί τα κέντρα κοινότητας δεν έχουν μόνο το ελάχιστο εγγυημένο και το επίδομα στέγασης έχουν και όλη τη πρόνοια των παλιών νομαρχιών μιλάμε για επιδόματα.. Άπειρες δουλείες και ένα απλό επίδομα ας πούμε νεογνού εγκυμοσύνης το περνάνε εκεί τώρα πια. Αν έχεις εκπαιδεύσει ένα άνθρωπο, έχει μια ειδικότητα, τον έχει εκπαιδεύσει ένας κοινωνικός επιστήμων που πρέπει να κάνει focus στις κοινωνικές δράσεις ή στη πρόληψη αυτή είναι η δουλειά μας. Αλλά όταν παίρνεις τους κοινωνικούς επιστήμονες και τους βάζεις όλη την ημέρα και μετράνε χαρτιά και κάνουνε αρχειοθέτηση, άρα τι έκανες; Μια τρύπα στο νερό.»

Παρόμοια τοποθέτηση κάνει και η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου τομέα (KY010BT):

«Σε αυτό που σου είπα στην αρχή ότι μία κοινωνική υπηρεσία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και μία υπηρεσία που είναι ενεργή και δραστήρια έχει πολλά αντικείμενα, το προσωπικό είναι λίγο, διοικητικό προσωπικό δεν έχουμε. Οπότε επωμίζεσαι αναγκαστικά και δουλειά που εκεί θα μπορούσες να έχεις ένα διοικητικό να μας τα κάνει όλα αυτά, να μην ασχολείσαι. Ότι χτυπάνε τα τηλέφωνα εκεί που γράφεις και πρέπει να απαντήσεις, ότι θα έρθει ο πολίτης χωρίς ραντεβού, άντε λες μην τον διώξω αφού ήρθε. Αυτό υπάρχει μία πολυδιάσπαση.»

Ακόμη, ένα αρκετά βασικό ζήτημα που εντοπίζει η κοινωνική λειτουργός του Βόρειου Τομέα (KY010BT) είναι τα προβλήματα με τους αιρετούς στην Τοπική Αυτοδιοίκηση:

«Πρέπει κάθε φορά να δίνεις μία μάχη να εξηγείς τι σημαίνει κοινωνική πολιτική, κοινωνική υπηρεσία.... Εντάξει είναι δύσκολο, τα πολιτικά παιχνίδια που παίζονται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση... είναι πολύ ψυχοφθόρο να το χειριστείς αυτό.... Πρέπει να μπορείς να μην καταπατάς αυτά που πιστεύεις από τη μία, τις αξίες σου και αυτά που πιστεύεις στη δουλειά σου και σαν άνθρωπος και τους ανθρώπους τους υπόλοιπους και από την άλλη πρέπει όμως να διαχειριστείς μία διπλωματία γιατί χρειάζεται να το κάνεις για να βοηθήσεις, να δώσεις, να πας παρακάτω.»

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Whose side are we on? Να έχουμε αξίες ή όχι; Το ερώτημα είναι πάντα μαζί μας. Όταν οι κοινωνικοί λειτουργοί (παραφράζοντας τον Howard Becker, 1967) «επιχειρούν να μελετήσουν προβλήματα που έχουν σημασία για τον κόσμο που ζούμε, βρίσκονται μπροστά σε ένα σταυροδρόμι.» Υπάρχουν προσεγγίσεις που μας δίνουν τη δυνατότητα να μην παίρνουμε θέση, να είμαστε ουδέτεροι και να εργαζόμαστε χωρίς την εμπλοκή προσωπικών και πολιτικών αρχών και αξιών. Από την άλλη πλευρά, η εργασία μας μπορεί να προωθεί την εστίαση σε αξιακές θέσεις εφόσον επικεντρωθεί στην ανάλυση, την ερμηνεία και την ανάδειξη των ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δομών που διαμορφώνουν τις συνθήκες καταπίεσης και ανισότητας των ανθρώπων με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί. Το παραπάνω ερώτημα συνεπώς δεν αποτελεί δίλημμα, δεδομένου ότι αναπόφευκτα παίρνουμε θέση. Το ερώτημα όμως μπορεί να είναι, με ποιανού το μέρος είμαστε;

Τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών, τα οποία τους αναγκάζουν να συνεργαστούν με τους κοινωνικούς λειτουργούς προκαλούνται, συνδέονται ή επιδεινώνονται από τη φτώχεια που αντιμετωπίζουν. Παρόλα αυτά, η ιστορική εξέλιξη του επαγγέλματος αναδεικνύει πως η πρακτική της κοινωνικής εργασίας συνδέεται άμεσα με τους αντικρουόμενους στόχους του κοινωνικού κράτους, την αναπαραγωγή του εργατικού πληθυσμού και την συντήρηση του πληθυσμού που δεν εργάζεται (Gough, 2008). Η ιδεολογική προέκταση συνεπώς της κοινωνικής εργασίας συνδέεται με ζητήματα ανάλυσης και κριτικής του εκάστοτε κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού πλαισίου εντός του οποίου διαδραματίζεται. Η κατανόηση επομένως της ιστορικής καταβολής του επαγγέλματος, από τους Νόμους περί Φτωχών (English Poor Laws) έως τις φιλικές επισκέπτριες και τις φιλανθρωπικές οργανώσεις, και του αντιφατικού ρόλου ως φορέας κοινωνικού έλεγχου και φροντίδας συνδέεται με τις σύγχρονες προεκτάσεις του ρόλου της κοινωνικής εργασίας στο νεοφιλελεύθερο περιβάλλον της οικονομικής κρίσης.

Ειδικότερα, η νεοφιλελεύθερη κυριαρχία που επικράτησε από τη δεκαετία του 1970 προάγει τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, την απομάκρυνση από την υποτιθέμενη παθητική υποστήριξη των ατόμων και την περιστολή των δαπανών για

κοινωνικά δικαιώματα, παροχές και υπηρεσίες. Τα παραπάνω εφαρμόζονται πάνω στη ρητορική της ενοχοποίησης του κράτους πρόνοιας και τις σχετικές δαπάνες που προκύπτουν από αυτό (Παπαθεοδώρου, 2018) με αποτέλεσμα τον στιγματισμό και την ενοχοποίηση των ατόμων που προσφεύγουν στις κοινωνικές υπηρεσίες. Παράλληλα, η πραγματικότητα της κοινωνικής εργασίας συνδέεται άμεσα με τις εκάστοτε κυβερνητικές πολιτικές λιτότητας που εφαρμόζονται τις τελευταίες δεκαετίες με τραγικές επιπτώσεις στο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα, την άνιση κατανομή των πόρων και των συστημικών ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα.

Η εστίαση της σύνδεσης του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας με το φαινόμενο της φτώχειας αξιώνει ερωτήματα αναφορικά με τον ρόλο της κοινωνικής εργασίας και την αναπαραγωγή κυρίαρχων λόγων που σχετίζονται με την αιτιολόγηση της φτώχειας και τη νομιμοποίηση των άνισων πολιτικών που εφαρμόζονται. Η υιοθέτηση ατομοκεντρικών προσεγγίσεων στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας που υποστηρίζουν τη θεωρία της «εκούσιας φτώχειας» συνδέεται με την έλλειψη έρευνας στην κοινωνική εργασία, την εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών αλλά και την ευρύτερη πολιτική του κράτους πρόνοιας (Teloni, 2011).

Τα ερευνητικά ερωτήματα που αποτέλεσαν την ουσία της ερευνητικής διαδικασίας προσπάθησαν να αναδείξουν τα σύνθετα ζητήματα των πολιτικών κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο στις κοινωνικές υπηρεσίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού και στα Κέντρα Κοινότητας, τις ευρύτερες πολιτικές που επηρεάζουν το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας, το ρόλο και τις παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών στα ζητήματα της φτώχειας, που αντικατοπτρίζουν επιπλέον τις ερμηνείες και τις αντιλήψεις των επαγγελματιών για τους φτωχούς αλλά και το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων και την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που βρίσκονται σε συνθήκες ανισότητας και φτώχειας.

Αναλυτικότερα, τα ευρήματα της έρευνας σε συνδυασμό με την βιβλιογραφική επισκόπηση αναδεικνύουν μία σειρά στοιχείων που αφορούν πρωτίστως τις συνέπειες των πολιτικών λιτότητας και της νεοφιλελεύθερης κυριαρχίας που αντικατοπτρίζονται στους στόχους της κοινωνικής πολιτικής και των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας που εστιάζουν στην αντιμετώπιση των ακραίων μορφών αποστέρησης με την επιδοματική πολιτική και την εφαρμογή του

ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και τις ελάχιστες συνοδευτικές υπηρεσίες που εφαρμόζονται ύστερα από αυστηρό έλεγχο των πόρων των δικαιούχων σε μία προσπάθεια κοινωνικού ελέγχου των φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού, ρόλου που καλούνται να διαδραματίσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί. Βέβαια, αξίζει να σημειώσουμε πως η ελάχιστη οικονομική ενίσχυση και οι αποσπασματικές υπηρεσίες δεν αρκούν για να αποτελέσουν ένα ισχυρό δίκτυ κοινωνικής προστασίας (Σκαμνάκης, 2018).

Επίσης, να σημειώσουμε πως οι συμμετέχοντες της έρευνας ανέδειξαν τα βασικά προβλήματα των τοπικών πολιτικών κοινωνικής προστασίας, τα οποία εντοπίζονται στην αποσπασματικότητα και την έλλειψη οργανωμένου κεντρικού σχεδιασμού των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, την απόσυρση του κράτους από τους στόχους της κοινωνικής προστασίας αλλά και τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών που καλούνται να δρουν ως ενεργά, υπεύθυνα άτομα ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση σε παροχές και υπηρεσίες. Ένα αρκετά σημαντικό εύρημα αποτελεί πως η υποστελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών, τα ελάχιστα μέσα υποστήριξης που διαθέτουν οι κοινωνικοί λειτουργοί απέναντι στις αυξημένες βασικές ανάγκες που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι σε συνδυασμό με τις ευέλικτες συνθήκες απασχόλησης των κοινωνικών λειτουργών αναδεικνύουν τις στοχεύσεις της κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι συνθήκες εργασίας των κοινωνικών λειτουργών όπως η πίεση, ο εργασιακός φόρτος, η εγκατάλειψη των κοινωνικών υπηρεσιών αλλά και οι διοικητικές και πολιτικές αποφάσεις που εφαρμόζονται οδηγούν τους κοινωνικούς λειτουργούς σε ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την πρακτική καθώς αναγκάζονται να εργάζονται ως «διαχειριστές» της ηλεκτρονικής πλατφόρμας των επιδομάτων, ως διοικητικοί υπάλληλοι, αποκομμένοι από την επαγγελματική τους κατάρτιση και εκπαίδευση αλλά και από τον ίδιο το ρόλο του επαγγέλματος ως ανθρωπιστικό που προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ιδιαίτερα, οι κοινωνικοί λειτουργοί που απασχολούνται στα Κέντρα Κοινότητας έρχονται αντιμέτωποι με τη μείωση της διακριτικής επαγγελματικής τους ευχέρειας ενώ επί της ουσίας καλούνται να εργαστούν ως διαχειριστές- συντονιστές της οργάνωσης των υπηρεσιών με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η οποιαδήποτε περαιτέρω επαφή τους με τους εξυπηρετούμενους των υπηρεσιών αλλά και τα ευρύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αντικρουόμενες αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών αναφορικά με τον προσδιορισμό του φαινομένου της φτώχειας και τα αίτια της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι. Από την μία πλευρά, όταν οι συμμετέχουσες/ συμμετέχοντες κλήθηκαν να οριοθετήσουν το φαινόμενο της φτώχειας, η ανάλυση τους δεν βασίστηκε αποκλειστικά στην έλλειψη εισοδήματος αλλά και στη μη ικανότητα των ατόμων να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, οι αντιλήψεις αναφορικά με τα αίτια της φτώχειας επικεντρώθηκαν σε ατομικά χαρακτηριστικά και επιλογές. Ιδιαίτερη θέση προς αυτή την άποψη είχαν οι αξιολογικές κρίσεις των κοινωνικών λειτουργών μέσα από προσωπικές προκαταλήψεις και ερμηνείες που ίδιοι αποδίδουν στα άτομα και στην προσωπική ευθύνη που τους αποδίδουν για τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, παραβλέποντας τις διαρθρωτικές ανισότητες του κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

Παράλληλα, ο έλεγχος και οι εξουσιαστικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους κοινωνικούς λειτουργούς και τους εξυπηρετούμενους προκύπτουν από τις παραπάνω ατομοκεντρικές αντιλήψεις των επαγγελματιών, οι οποίοι ως «ειδικοί-επαγγελματίες» είναι οι πλέον κατάλληλοι να αξιολογήσουν και να ενεργοποιήσουν τους «ανενεργούς» εξυπηρετούμενους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα, μία από τις βασικές αρμοδιότητες των κοινωνικών λειτουργών στις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων αποτελούν οι κοινωνικές έρευνες που πραγματοποιούνται στα σπίτια των εξυπηρετούμενων, αναδεικνύοντας τη θέση ισχύος και εξουσίας που διατηρεί το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας στους φτωχότερους ανθρώπους, γεγονός που συνδέεται με την ιστορική εξέλιξη του επαγγέλματος που αναλύθηκε στο θεωρητικό μέρος και τις καταπιεστικές πρακτικές των κοινωνικών λειτουργών. Πρακτικές που συνδέονται με την έλλειψη σεβασμού προς τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί αλλά και της ευρύτερης κυρίαρχης αντίληψης που καλλιεργείται από την κυρίαρχη πολιτική εξουσία.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, εντοπίστηκαν οι απόψεις των κοινωνικών λειτουργών που στοχάζονται κριτικά και υιοθετούν ριζοσπαστικές θεωρητικές προσεγγίσεις που θέτουν στο επίκεντρο τις ανισότητες που βιώνουν οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών, την ανεπάρκεια των νεοφιλελεύθερων πολιτικών να αντιμετωπίσουν τα διαρθρωτικά προβλήματα αλλά και τον πολιτικό χαρακτήρα της κοινωνικής εργασίας, αναγνωρίζοντας τον ρόλο της αστυνόμευσης

που καλούνται να επιτελέσουν οι κοινωνικοί λειτουργοί στις σχέσεις τους με τους εξυπηρετούμενους.

Ολοκληρώνοντας, να αναφέρουμε πως οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας και τα κοινωνικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν προσδιορίζουν το ρόλο και τη σχέση του επαγγέλματος με τα ζητήματα της φτώχειας. Η ταξική αυτή ιδιαιτερότητα του επαγγέλματος διαφαίνεται από το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων, οι οποίοι, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, αντιμετωπίζουν κυρίως ζητήματα ακραίας φτώχειας και αδυναμίας κάλυψης βασικών στοιχειωδών αναγκών, επισιτιστικά προβλήματα, επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης και στέγασης και παράλληλα ζητήματα που αφορούν σωματικά και ψυχικά προβλήματα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξίου, Θ. (1999). *Περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση. Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Άμεση Καταβολή Δεδουλευμένων- Απλήρωτοι οι Εργαζόμενες/οι για τρεις μήνες στην Ε.Κ.Πο.Σ.Π.Ο. ΝΟΣΤΟΣ. (2021) Ανακτήθηκε από <https://svemko.espinblogs.net/?p=1576>
- Βαξεβάνογλου, Α. (2021). *Οι φτωχοί και ο κοινωνικός δεσμός στον Δυτικό Μεσαίωνα*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Βαρουφάκης, Γ., Πατώκος, Τ., Τσερκέζης, Λ. & Κουτσοπέτρος, Χ. (2011). *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*, Μελέτη 17, Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΣΕ.
- Βενιέρης, Δ. (2013). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα. Το τέλος των ύμνων*. Αθήνα: Τόπος.
- Βαρουφάκης, Γ. & Μισσός, Β. (2012). *Παγκόσμια Οικονομική Κρίση. Οι ρίζες της σημερινής κρίσης στο μεταπολεμικό σχεδιασμό της παγκόσμιας οικονομίας*. Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Braudel, F. (1998). *Υλικός Πολιτισμός, Οικονομία και Καπιταλισμός (15ος-18ος αιώνας). Τα παιχνίδια της συναλλαγής*. Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Γαγανάκης, Κ. (1999). *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Γιάννου, Δ. (2012). Βιώνοντας και αναβιώνοντας την ηθική της κοινωνικής εργασίας: Η πρόκληση του ηθικού ακτιβισμού. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 211-224). Αθήνα: Ίων
- Γράβαρης, Δ. (1018). Δύο ιστορικές μορφές κοινωνικού κράτους. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.), *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής* (σσ. 79-90). Αθήνα: Διόνικος.
- Δημοπούλου- Λαγωνίκα, Μ. (2011). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας. Μοντέλα Παρέμβασης. Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση*. Αθήνα: Τόπος.

- Esping- Andersen, G. (2014). *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ενημερίας*. Αθήνα: Τόπος.
- Ferguson, I. (2012). «Μία Άλλη Κοινωνική Εργασία είναι Εφικτή!» Επανακτώντας τη Ριζοσπαστική Παράδοση. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 225-242). Αθήνα: Ίων
- Gough, I. (2008). *Η πολιτική οικονομία του κοινωνικού κράτους*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Heilbroner, R. L. (2000). *Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου. Η ζωή και οι ιδέες τους*. Αθήνα: Κριτική.
- Hemerijck, A. (2006). Αυτο-μετασχηματισμός του/των Ευρωπαϊκού/ων Κοινωνικού/ων Μοντέλου/ων. Στο G. Esping- Andersen, D. Gallies, A. Hemerijck & J. Myles (επιμ.), *Γιατί χρειαζόμαστε ένα Νέο Κοινωνικό Κράτος* (σσ. 255-306). Αθήνα: Διόνικος.
- Ιωακειμίδης, Β. (2012α). Αντί Επιλόγου: Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 243-257). Αθήνα: Ίων.
- Ιωακειμίδης, Β. (2012β). «ΚΕΑ, Κοινωνική Εργασία της Αντίστασης: Ένα κάλεσμα για τον Επαναπροσδιορισμό της Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 261-265). Αθήνα: Ίων.
- Ιωακειμίδης, Β. (2012γ). Η «Σκοτεινή Πλευρά της Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα. Μία κριτική Αποτίμηση της Πρώιμης Ιστορίας του Επαγγέλματος (1945-1967). . Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 23-52). Αθήνα: Ίων.
- Ιωαννίδης, Α., Παπαθεοδώρου, Χ. & Σουφτάς, Δ. (2012). Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί: Διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2017). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας και Επιστημολογία των Κοινωνικών Επιστημών*. Αθήνα: Τζιόλα.
- Jones, C. (2012). Η Μετάλλαξη της Κοινωνικής Εργασίας: Το Βρετανικό Μοντέλο. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 105-117). Αθήνα: Ίων.
- Καλλινικάκη, Θ. (2011). *Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Τόπος.

- Καλλινικάκη, Θ. (2008). *Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραγκούνης, Β. (2008). *Κοινοτική Εργασία και Τοπική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Τόπος.
- Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Kaufman, F. X. (2013). *Τα κράτη πρόνοιας*. Στο F. X. Merrien (επιμ.), *Αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα* (σ. 289-316). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Lavalette, M. (2012). *Κοινωνική Εργασία και Νεοφιλελευθερισμός*. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σ. 53-69). Αθήνα: Ίων
- Le Goff, J. (1993). *Ο Πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Μανιάτης, Θ. (2014). *Η πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας και ο καθαρός κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα*, Μελέτη 29, Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Μαρκαντωνάτου, Μ. (2011). *Κράτος και νέο δημόσιο μανάτζμεντ*. *Θέσεις*, 116, 1-14. Ανακτήθηκε από http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1152&Itemid=29
- Μιχοπούλου, Σ. (2012). *Αναπτυξιακές και κοινωνικές επιπτώσεις των πολιτικών σταθερότητας του ΔΝΤ*, Μελέτη 21, Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Μπιθυμήτρης, Γ. (2021). *Προστασία από την Επισφάλεια ή Επισφάλεια στην Προστασία; Αποκέντρωση και Εργασιακές Σχέσεις στις Κοινωνικές Υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Εποχή της Κρίσης*. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σ. 91-103). Αθήνα: Ίων.
- Μπιθυμήτρης, Γ. (2012). *Προστασία από την Επισφάλεια ή Επισφάλεια στην Προστασία; Αποκέντρωση και Εργασιακές Σχέσεις στις Κοινωνικές Υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Εποχή της Κρίσης*. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σ. 91-103). Αθήνα: Ίων.
- Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Πεδίο.

- Merrien, F. X. (2013). *Αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Merrien, F. X. (2013a). Γαλλοβρετανικές διαφορές. Στο F. X. Merrien (επιμ.), *Αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Mills, C. W. (1985). *Η κοινωνιολογική Φαντασία*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2018α). Μετρώντας την οικονομική ανισότητα και Φτώχεια. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης & Μ. Αγγελάκη (επιμ.), *Κοινωνική Πολιτική* (σσ. 625-650). Αθήνα: Διόνικος.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2018β). Φτώχεια και λιτότητα στην Ελλάδα της κρίσης: Η ενδυνάμωση του νεοφιλελευθερισμού και η συρρίκνωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Στο Κ. Δημουλάς & Γ. Κουζής (επιμ.), *Κρίση και Κοινωνική Πολιτική. Αδιέξοδα και Λύσεις* (σσ. 45-65). Αθήνα: Τόπος.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2008). Ο δημόσιος διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα και η νομιμοποίηση των κυρίαρχων εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών. Στο Μ. Αγγελίδης, Δ. Γράβαρης & Δ. Σακκάς (επιμ.), *Κοινωνική θεωρία και πολιτική ευθύνη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Μισσός, Β. & Παπαναστασίου, Σ. (2020). *Κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και των πολιτικών λιτότητας στην Ελλάδα*, Επιστημονική Έκθεση 13, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΣΕ.
- Πετράκη, Γ., Μαρινούδη, Σ. & Καμπούρη, Ν. (2020). Δομές του κοινωνικού κράτους. Στο Γ. Πετράκη (επιμ.), *Φύλο, κράτος πρόνοιας και ανθεκτικότητα στην κρίση* (σ. 39-84). Αθήνα: Νήσος.
- Πουλόπουλος, Χ. (2014). *Κρίση, φόβος και διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής*. Αθήνα: Τόπος.
- Πουλόπουλος, Χ. (2012). Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας. *Κοινωνική Εργασία*, 107, 153-165.
- Rolanyi, K. (2007). *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*. Αθήνα: Νησίδες.
- Procacci, G. (2013). Από την επαιτεία στο κοινωνικό ζήτημα. Στο F. X. Merrien (επιμ.), *Αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

- Σακελλαρόπουλος, Θ. (2018). Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική σε Ιστορική Προοπτική. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης & Μ. Αγγελάκη (επιμ.), *Κοινωνική Πολιτική* (σσ. 21-58). Αθήνα: Διόνικος.
- Σακελλαρόπουλος, Θ. (2011). Αναζητώντας το Νέο Κοινωνικό Κράτος. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.), *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής* (σσ. 25-74). Αθήνα: Διόνικος.
- Σκαμνάκης, Χ. (2018). Περιφερειακές και Τοπικές Κοινωνικές Πολιτικές. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης & Μ. Αγγελάκη (επιμ.), *Κοινωνική Πολιτική* (σ. 439-459). Αθήνα: Διόνικος.
- Σπυριδάκης, Μ. (2018). Ο μεταβαλλόμενος κόσμος της εργασίας στο μεταφορντικό καπιταλιστικό μοντέλο. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.), *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής* (σσ. 149-172). Αθήνα: Διόνικος.
- Σταθόπουλος, Π. Α. (2015). *Κοινωνική Προστασία. Κοινωνική Πρόνοια. Πολιτικές και Προγράμματα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Στασινοπούλου, Ο.Β. (2006). *Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη- Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τελώνη, Δ. Δ. (2012). Κοινωνική δράση και κοινωνική εργασία στην κοινότητα με μετανάστες/πρόσφυγες: Η περίπτωση της Πάτρας ως ένα εναλλακτικό μοντέλο δράσης. Στο Β. Ιωακειμίδης (επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σσ. 137-153). Αθήνα: Ίων
- Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης* (σ. 97-125). Κρήτη: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.
- Τσιώλης, Γ. (2014). Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης στην Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα. Αθήνα: Κριτική.
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης. (2016α). Οδηγός Εφαρμογής & Λειτουργίας Δομών Παροχής Βασικών Αγαθών. Δομές Σίτισης και Βασικών Αγαθών. Κοινωνικά Παντοπωλεία. Ανακτήθηκε από https://www.eetaa.gr/kkoinotitas/odhgoi/odhgos_domes-sithshs_koinwnika-farmakeia.pdf
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης. (2016β). Οδηγός Εφαρμογής & Λειτουργίας Κέντρων Κοινότητας. Ανακτήθηκε από https://www.eetaa.gr/kkoinotitas/odhgoi/odhgos_kentra-koinothtas.pdf

- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας. (2021). Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας. Ανακτήθηκε από <https://bit.ly/361YIWY>
- Φερόνας, Α. (2018). Η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα της κρίσης: Ο «φτωχός συγγενής» στη δίνη της νεοφιλελεύθερης λιτότητας. Στο Κ. Δημουλάς & Γ. Κουζής (επιμ.), Κρίση και Κοινωνική Πολιτική. Αδιέξοδα και Λύσεις (σ. 193-213). Αθήνα: Τόπος.
- Φραγκιαδάκη, Ε. (2010). Θεμελιωμένη θεωρία: Ανασκόπηση των σύγχρονων προσεγγίσεων και μεθοδολογικά ζητήματα. Στο Μ. Α. Πουρκός & Μ. Δαφέρμος (επιμ.), Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες (σ. 413-433). Αθήνα: Τόπος.
- Ψημμένος, Ι. (2020). Κοινωνική στρωμάτωση και μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό. Στο Ι. Ψημμένος (επιμ.), *Το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό: σχέσεις, αντιλήψεις, δράσεις* (σσ. 49-78). Αθήνα: Παπαζήσης.

Ξενόγλωσση

- Bailey, R. & Brake, M. (1975). *Radical Social Work*. New York: Pantheon Books.
- Bernstein, A. & Gray, M. (1996). *Social Work: A beginner's text*. Pretoria: Juta.
- Bloemen, H. (2015). *Radical Social Work*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/304183387_Radical_Social_Work
- Brieland, D. (1990). The Hull-House Tradition and the Contemporary Social Worker: Was Jane Addams really a Social Worker? *Social Work*, 35(2), 134-138. doi:10.1093/sw/35.2.134
- Brodman, J. W. (2009). *Charity & Religion in Medieval Europe*. Washington: The Catholic University of America Press.
- Boyer, G. (1990). *An Economic History of the English Poor Law, 1750-1850*. New York: Cambridge University Press.
- Butler-Warke, A., Yuill, C. Bolger, J. (2020). The changing face of social work social: worker perceptions of a neoliberalism profession. *Critical and Radical Social Work*, 8(1), 59-75. doi:10.1332/204986019X15633629305936
- Clasen, J. & Clegg, D. (2007) Levels and levels of conditionality: measuring change within welfare state. In J. Clasen & N.A. Siegel (eds.), *Investigating Welfare State Change* (pp. 166-197). United Kingdom: Edward Elgar.

- Cohen, M. R. (2005). Poverty and Charity: Judaism, Christianity, and Islam. *The Journal of Interdisciplinary History*, 35(3)347-360.
- Cohen, S. (1975). It's All Right for You to Talk: A Political and Sociological Manifesto for Social Work Action. In R. Bailey & M. Brake (eds.), *Radical Social Work* (pp.79-95). New York: Pantheon Books.
- De Maria, W. (1992). On the Trail of a Radical Pedagogy for Social Work Education. *British Journal of Social Work*, 22(3), 321-252. doi: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a
- Dominelli, L. (2000). *Introducing Social Work*. Policy Press: Cambridge.
- Dorey, P. (2015). Charity Organization Society. In M. Odekon (eds.), *The SAGE Encyclopedia of World Poverty* (pp. 196-198). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Donnison, D. V. (1969). The Seebohm Report and Its Implications. *International Social Work*, 1(2), 11-17. doi:10.1177/002087286901200203
- Dressel, P. (1987). Patriarchy and Social Welfare Work. *Social Problems*, 34(3), 294-309. doi:10.2307/800768
- Durkheim, E. (1984). *The Division of Labour in Society*. London: Palgrave Macmillan.
- Dyer, C. (2012). Poverty and its relief in Late Medieval England. *Past and Present*, 216(1), 41-78. doi:10.1093/pastj/gts016
- Dyer, C. (2009). *Making a living in the Middle Ages. The people of Britain 850-1520*. London: Yale University Press.
- Dwyer, P. (2004). Creeping Conditionality in the UK: From welfare rights to conditional entitlements? *The Canadian Journal of Sociology*, 29(2), 265-287. doi:10.1353/cjs.2004.0022.
- Ferguson, I. (2009). "Another Social Work is Possible!" Reclaiming the Radical Tradition. In V. Leskošek (eds.), *Theories and Methods of Social Work: Exploring Different Perspectives* (pp. 81-98). Ljubljana: Faculty of Social Work, University of Ljubljana.
- Ferguson, I. (2008). *Reclaiming Social Work. Challenging Neo-liberalism and Promoting Social Justice*. London: Sage.
- Ferguson, I., Lavalette, M., & Mooney, G. (2002). *Rethinking Welfare: A Critical Perspective*. London: Sage.

- Ferguson, I. & Woodward, R. (2009). *Radical social work in practice. Making a difference*. Bristol Policy: Press.
- Fourcade, M. & Babb, S. (2002). The Rebirth of the Liberal Creed: Paths to Neoliberalism in Four Countries. *American Journal of Sociology*, 108(3), 533-579.
- Galper, J. (1976). Introduction of Radical Theory and Practice in Social Work Education. *Journal of Education for Social Work*, 12(2), 3-9. doi:10.1080/00220612.1976.1077872
- Geremek, B. (1997). *Poverty. A History*. Oxford: Blackwell.
- Giddens, A. (1988). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity.
- Global Institute of Social Work (xx). 1860-1900. *The Friendly Visitor*. Retrieved from <https://www.thegisw.org/copy-of-charity-organization-societ>
- Gray, M. & Donald, K. (2006). Pursuing Good Practice? The Limits of Evidence-based Practice. *Journal of Social Work*, 6(1), 7-20. doi:10.1177/1468017306062209
- Greif, A. & Lyigun, M. (2013). What did the Old Poor Law Really Accomplish? A Redux. *IZA. Discussion Paper*, 7398. Retrieved from: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/80535/1/745868568.pdf>
- Harris, J. (2014). (Against) Neoliberal social work. *Critical and Radical Social Work*, 2(1), 7-22. doi:10.1332/204986014x13912564145528
- Harlow, E., Berg, E., Barry, J. & Chandler, J. (2013). Neoliberalism, managerialism, and the reconfiguring of social work in Sweden and the United Kingdom. *Organization*, 20(4), 534-550. doi:10.1177/1350508412448222
- Harris, J. (2008). State Social Work: Constructing the Present from Moments in the Past. *British Journal of Social Work*, 38, 662-679. doi:10.1093/bjsw/bcn024
- Harris, J. (2005). Globalization, neo-liberal managerialism, and UK social work. In I. Ferguson, M. Lavalette & E. Whitmore (eds.), *Globalization, Global Justice, and Social Work* (pp. 80-93). United Kingdom: Taylor & Francis.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hegar, R.L. (2008). Transatlantic Transfers in Social Work: Contributions of Three Pioneers. *British Journal of Social Work*, 38, 716-733.

- Hill, D., Agu, L. & Mercer, D. (2019). *Exploring and Locating Social Work. A foundation for Practice*. London: Red Globe Press.
- Hill, D. & Laredo, E. (2020). The personal is political: reframing individual acts of kindness as social solidarity in social work in social work practice. *European Journal of Social Work*, 23(4), 1-11. doi:10.1080/13691457.2020.1805587
- International Federation of Social Workers (2014). *Global definition of social work*. Retrieved from <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Ioakimidis, V. (2013). Beyond the dichotomies of cultural and political relativism: arguing the case for a social justice based "global social work" definition. *Critical and Radical Social Work*, 1(2), 183-199. doi:10.1332/204986013X673254
- Ioakimidis, V. (2011). Expanding imperialism, exporting expertise: International social work and the Greek project, 1946-47. *International Social Work*, 54(4), 505-519. doi:10.1177/0020872810385832
- Ioakimidis, V. (2005). *Back to the future exploring the political construction of social work in Greece*. University of Liverpool.
- Ioakimidis, V. Teloni, D. D. (2013). Greek social work and the never-ending crisis of the welfare state. *Critical and Radical Social Work*, 1(1), 31-49. doi:10.1332/204986013X665965
- Ioakimidis, V., Cruz Santos, C. & Martinez Herrero, I. (2014). Reconceptualizing social work in time of crisis: An examination of the cases of Greece, Spain and Portugal. *International Social Work*, 57(4), 285-300. doi:10.1177/0020872814524967
- Ioakimidis, V., Yanardag, U., Farrugia Bennett, C. & Teloni, D. D. (2013). Austerity and social work in Europe: listening to the voices of resistance. *Critical and Radical Social Work*, 1(2), 253-261. doi:10.1332/204986013x673317
- Jones, C. (2010). The best and worst of times: reflections of the impact of radicalism on British social work education in the 1970s. In M. Lavalette (eds.), *Radical Social Work Today: Social work at the crossroads*. UK: Policy Press.
- Jones, C. (2001). Voices from the Front Line: State Social Workers and New Labour. *British Journal of Social Work*, 31(4), 547-562. doi:10.1093/bjsw/31.4.547
- Jones, C. (1998). Social work and society. In R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (eds.), *Social Work. Themes, Issues and Critical Debates*. London: Macmillan.

- Jones, C., Ferguson, I., Lavalette, M. & Penketh, L. (2005). Manifesto 2004: The Foundations of Swan. Retrieved from <https://socialworkfuture.org/manifesto-2004-the-foundations-of-swan/>
- Jones, C. & Novak, T. (1999). *Poverty, Welfare, and the Disciplinary State*. London: Routledge.
- Jones, C. & Novak, T. (1980). The State and Social Policy. In P. Corrigan (eds.), *Capitalism, State Formation and Marxist Theory. Historical Investigations*. London: Quarter Books.
- Karagkounis, V. (2016). Social work in Greece in the time of austerity: challenges and prospects. *European Journal of Social Work*, 20(5), 651-665. doi:10.1080/13691457.2016.1255593
- Katrougalos, G. & Lazaridis, G. (2003). *Southern European Welfare Problems, Challenges and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kendall, K. A. (1994). The Challenges of Internationalism in Social Work: Past, present, and future. *Center for International Social Work: Inaugural Conference*. Retrieved from https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=sw_intlconf
- Kourachanis, N. (2020). *Citizenship and Social Policy. From Post- War Development to Permanent Crisis*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Krumer- Nevo, M. (2017). Poverty and the political: wresting the political out of and into social work theory, research and practice. *European Journal of Social Work*, 20, 811-822. doi:10.1080/13691457.2017.1318264
- Krumer- Nevo, M. (2016). Poverty-Aware Social Work: A Paradigm for Social Work Practice with People in Poverty. *British Journal of Social Work*, 46, 1793-1808. doi:10.1093/bjsw/bcv118
- Lymbery, M. (2001). Social Work at the Crossroads. *British Journal of Social Work*, 31, 369-384. doi:10.1093/bjsw/31.3.369
- Mandeville, B. (1989). *The fable of the bees*. London: Penguin Group.
- Mantle, G. & Backwith, D. (2010). Poverty and Social Work. *British Journal of Social Work*, 40, 2380-2397. doi:10.1093/bjsw/bcq068
- Manthorpe, J. (2002). Settlements and social work education: absorption and accommodation. *Social Work Education*, 21(4), 409-419. doi:10.1080/02615470220150375

- Mayo, M. (1975). Community development: A Radical Alternative? In R. Bailey & M. Brake (eds.), *Radical Social Work* (pp. 129-143). New York: Pantheon Books.
- McDonald, C. & Marston, G. (2005). Workfare as welfare: governing unemployment in the advanced liberal state. *Critical Social Policy*, 25(3), 374-401. doi:10.1177/0261018305054077
- Morgan, S. & Payne, M. (2002). Managerialism and State Social Work in Britain. *Hong Kong Journal of Social Work*, 36(1), 27-43. doi: 10.1142/S021924620200003
- Papouli, E. (2016). Development of Social Work Values and Ethics in a Greek Field Placement. *Ethics and Social Welfare*, 10(4), 378-389. doi:10.1080/17496535.2016.1225688
- Payne, M. (1999). The moral bases of social work. *European Journal of Social Work*, 2(3), 247-258. doi:10.1080/13691459908412193
- Quigley, W. P. (1996). Five Hundred Years of English Poor Laws, 1349-1834: Regulating the Working and Nonworking Poor. New Orleans: Loyola University, College of Law Research Paper.
- Rauch, J. (1975). Women in Social Work: Friendly Visitors in Philadelphia, 1880. *Social Service Review*, 49(2), 241-259. doi:10.1086/643238
- Reisch, M. (2013). What is the future of social work? *Critical and Radical Social Work*, 1(1), 67-85. doi:10.11157/anzswj-vol32iss1id711
- Rogowski, S. (2015). Margaret Thatcher's legacy for social work with children and families: critical possibilities? *Critical and Radical Social Work*, 3(1), 53-65. doi:10.1332/204986015x14231253143844
- Scheuer, J. (1985). Legacy of light: University Settlement's first century. Retrieved from <https://socialwelfare.library.vcu.edu/settlement-houses/origins-of-the-settlement-house-movement/>
- Schram, S.F. (2018). Neoliberalizing the Welfare State: Marketizing Social Policy/ Discipling Clients. In D. Cahill, M. Cooper, M. Konings & D. Primrose (eds.), *The Sage Handbook of neoliberalism*. Los Angeles: Sage.
- Singh, G. & Cowden, S. (2015). The intensification of neoliberalism and the commodification of human need- a social work perspective. *Critical and Radical Social Work*, 3(3), 375-387. doi:10.1332/204986015x14417170590709

- Spicker, P. (2005). Targeting, residual welfare and related concepts: Models of operation in public policy. *Public Administration*, 83(2), 345-365. doi: 10.1111/j.0033-3298.2005.00453.x
- Spolander, G., Engelbrecht, L., Martin, L., Strydom, M., Pervona, I., Marjanen, P., Tani, P., Siroca, A. & Adaikalam, F. (2014). The implications of neoliberalism for social work: Reflections from a six-country international research collaboration. *International Social Work*, 57(4), 301-312. doi:10.1177/0020872814524964
- Teloni, D. D. (2020). Greek social work in the context of the “double crisis”. *Social Dialogue*, 22, 29-30.
- Teloni, D. D. (2017). Let us try to make another social work possible...: a repost on the Greek Social Work Action Network, 2008-16. *Critical and Radical Social Work*, 5(2), 256-260. doi:10.1332/204986017X14952955720482
- Teloni, D. D. (2011). *Contemporary Social Work Practice in Greece: The Perspectives of Social Workers and Users in Country Welfare Departments and Municipalities* (PhD Thesis). University of Liverpool.
- Townsend, D. (2012). Wellspring Archives: Early Case Notes from the Friendly Visitors. Retrieved from <https://www.historylink.org/File/10079>
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. New York: Penguin Books.
- Van Leeuwen, M. H. D. (1994). Logic of Charity: Poor Relief in Preindustrial Europe. *The Journal of Interdisciplinary History*, 24(4), 589-613.
- Vickers, T. (2019). Marxist social work: an international and historical perspective. In S.A. Webb (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Social Work* (pp. 24-34). Abingdon: Routledge.
- Vickers, T. (2015). Marxist Approaches to Social Work. In D. J. Wright (eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 663-669). London: Elsevier.
- Walker, C. & Walker, A. (1998). Social policy and social work. In R. Adams, L. Dominelli & L. Payne (Eds.), *Social Work. Themes, Issues and Critical Debates* (p. 44-55). London: Macmillan.
- Watson, S. (2014). Does Welfare Conditionality Reduce Democratic Participation? *Comparative Political Studies*, 48(5), 645-686. doi:10.1177/0010414014556043

- Watts, B. & Fitzpatrick, S. (2018) *Welfare Conditionality*. New York: Routledge.
- Weber, M. (1992). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledge.
- Woodroffe, K (2008). The charity organization society and the origins of social casework. *Historical Studies: Australia and New Zealand*, 9(33),19-29.
doi:10.1080/10314615908595149
- Woodward, R. (2013). Some reflections on critical and radical social work literature. *Critical and Radical Social Work*, 1(1), 135-140.
doi:10.1332/204986013x666045

Παράρτημα Α: Οδηγός Συνέντευξης

Δημογραφικά στοιχεία Κοινωνικού Λειτουργού:

1. Φύλο
2. Ημερομηνία Γέννησης
3. Εκπαίδευση
4. Χρόνια συνολικής εργασιακής εμπειρίας στο επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας

1ος Ερευνητικός Άξονας: Στοιχεία αναφορικά με το φορέα εργασίας:

1. Εργάζεστε σε Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου ή σε Κέντρο Κοινότητας;
2. Σε ποιο Δήμο απασχολείστε;
3. Ποιο είναι το χρονικό διάστημα εργασιακής εμπειρίας έχετε στην συγκεκριμένη Κοινωνική Υπηρεσία ή στο Κέντρο Κοινότητας;
4. Έχετε εργαστεί σε άλλες Κοινωνικές Υπηρεσίες ή σε Κέντρα Κοινότητας άλλου Δήμου;
5. Αν ναι πόσα χρόνια;
6. Με τι είδους εργασιακή σχέση προσληφθήκατε και για πόσο χρονικό διάστημα;
7. Θα μπορούσατε να μου μιλήσετε για τις εργασιακές σας συνθήκες (ωράριο, αμοιβές, εποπτεία);
8. Ποιες είναι οι σχέσεις σας με τους/τις συναδέλφους/ισσες;

2ος Ερευνητικός Άξονας: Τοπικό Κοινωνικό Κράτος

1. Θα μπορούσατε να μου περιγράψετε τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας που εφαρμόζει ο Δήμος στον οποίο εργάζεστε;
2. Ποια είναι η γνώμη σας για τη λειτουργία της τοπικής εφαρμογής των Κοινωνικών Πολιτικών στα ζητήματα της φτώχειας;
3. Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα της τοπικής εφαρμογής των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας;

3ος Ερευνητικός Άξονας: Ο ρόλος της/του κοινωνικού λειτουργού στο πεδίο πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας

1. Θα μπορούσατε να μου περιγράψετε τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα σας;
2. Ποιος είναι ο ρόλος και οι παρεμβάσεις που κάνετε ως κοινωνικός λειτουργός για την αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι;
3. Τι δυσκολίες αντιμετωπίζετε στην καθημερινή άσκηση του επαγγέλματος σας;
4. Οι παρεμβάσεις σας ως κοινωνικός λειτουργός εντάσσονται σε κάποιο θεωρητικό μοντέλο κοινωνικής εργασίας;

4ος Ερευνητικός Άξονας: Οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών

1. Ποιο είναι το κοινωνικό προφίλ των εξυπηρετούμενων;
2. Θα μπορούσατε να κάνετε κάποια κατηγοριοποίηση του προφίλ των εξυπηρετούμενων;
3. Ποιες είναι οι βασικές ανάγκες και τα προβλήματα των ανθρώπων με τους οποίους εργάζεστε;
4. Με ποιον τρόπο λαμβάνεται τα αιτήματα των ανθρώπων;
5. Πώς εντοπίζετε τις ανάγκες των εξυπηρετούμενων;

5ος Ερευνητικός Άξονας: Προσδιορισμός φαινομένου φτώχειας

1. Πώς ορίζετε την φτώχεια;
2. Ποια θεωρείτε πως είναι τα βασικά αίτια της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εξυπηρετούμενοι;
3. Πώς αντιλαμβάνεστε το κοινωνικό κόστος της οικονομικής κατάστασης των εξυπηρετούμενων;

6ος Ερευνητικός Άξονας: Κοινωνικές υπηρεσίες και ζητήματα φτώχειας:

1. Θα μπορούσατε να προσδιορίσετε το ποσοστό των αιτημάτων των εξυπηρετούμενων που σχετίζονται με τη φτώχεια;
2. Θεωρείτε ότι υπάρχει πρόβλημα φτώχειας στην περιοχή του Δήμου που εργάζεστε;
3. Πώς πραγματοποιείται η καταγραφή των αναγκών των εξυπηρετούμενων που αντιμετωπίζουν ζητήματα φτώχειας;

4. Θεωρείτε ότι οι παρεμβάσεις των κοινωνικών υπηρεσιών βοηθάνε τους εξυπηρετούμενους;
5. Ποια πιστεύετε πώς είναι τα κυριότερα προβλήματα των κοινωνικών υπηρεσιών;
6. Θα μπορούσατε να προτείνετε τρόπους αποτελεσματικότερων κοινωνικών υπηρεσιών;

7ος Ερευνητικός Άξονας: Εμπειρία και συναισθήματα Κοινωνικών Λειτουργών:

1. Πώς αισθάνεστε για τη δουλειά σας;
2. Πώς θα περιγράφατε τις συνθήκες εργασίας σας;
3. Μπορείτε να προσδιορίσετε την ποιότητα της επαγγελματικής σας ζωής (επαγγελματικός ρόλος-καθήκοντα-ικανοποίηση από το επάγγελμα)
4. Συμμετέχετε σε εποπτεία ή κάποιου άλλου είδους επαγγελματική υποστήριξη;
5. Θα μπορούσατε να μου αναφέρετε καλές πρακτικές μέσα από την επαγγελματική σας εμπειρία;

Παράρτημα Β: Έντυπο Συγκατάθεσης Συμμετοχής στην Έρευνα

Στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών με τίτλο «Ανάλυση και Εφαρμογή Κοινωνικής Πολιτικής» πραγματοποιείται έρευνα πεδίου στις Διευθύνσεις των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ βαθμού της περιφέρειας Αττικής και στα αντίστοιχα Κέντρα Κοινότητας, με θέμα *«Φτώχεια και Κοινωνική Εργασία: Οι εξυπηρετούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης»* από την Ελευθερία Λεβάκου, μεταπτυχιακή φοιτήτρια με Α.Μ. 5120M007 και με επιβλέπων καθηγητή τον κύριο Χρίστο Παπαθεοδώρου.

Ο σκοπός της εν λόγω έρευνας αφορά την κατανόηση του ρόλου και των παρεμβάσεων των κοινωνικών λειτουργών στις δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων που εφαρμόζουν πολιτικές κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης της φτώχειας.

Για την υλοποίηση της έρευνας θα πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις με κοινωνικούς λειτουργούς, διάρκειας περίπου 45 λεπτών. Ο τόπος και ο χρόνος της συνέντευξης θα προγραμματιστεί όπως σας εξυπηρετεί. Στην παρούσα έρευνα θα σας ζητηθεί να εκφράσετε την επαγγελματική σας εμπειρία, τις αντιλήψεις και τις ερμηνείες σας για το κοινωνικό φαινόμενο της φτώχειας. Οι συνεντεύξεις είναι απόλυτα εμπιστευτικές και η ανωνυμία διασφαλισμένη. Σε περίπτωση της σύμφωνης άδειας σας, η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί ώστε να διευκολυνθεί η μετέπειτα επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων.

Η συμμετοχή σας στην έρευνα συνεπάγεται ότι συμφωνείτε με τη μελλοντική παρουσίαση και δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Η ερευνήτρια δεσμεύεται να διατηρήσει την εχεμύθεια και να προστατεύσει τις πληροφορίες που θα αποκάλυπταν την ταυτότητα σας.

Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική. Μπορείτε να διακόψετε τη διαδικασία της συνέντευξης σε οποιοδήποτε στάδιο επιθυμείτε ή να αποχωρήσετε από την αυτή. Ως συμμετέχουσες/οντες έχετε δικαίωμα για ερωτήσεις που αφορούν τον σκοπό, τους στόχους και την διαδικασία της έρευνας. Για κάθε απορία ή διευκρίνιση, μπορείτε να επικοινωνήσετε με τα εξής στοιχεία επικοινωνίας:

Ερευνήτρια: Ελευθερία Λεβάκου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής- Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τηλέφωνο: 6972289465

Email: elevakou1@outlook.com

Επιβλέπων Καθηγητής: Χρίστος Παπαθεοδώρου

Αντιπρύτανης Οικονομικών, Προγραμματισμού και Ανάπτυξης- Τμήμα Κοινωνικής

Πολιτικής και Πολιτικών Επιστημών- Πάντειο Πανεπιστήμιο

Email: ch.papatheo@gmail.com

Δήλωση Συναίνεσης

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Διάβασα το Έντυπο Συγκατάθεσης		
Συμφωνώ να συμμετέχω στην έρευνα		
Συναινώ στην ηχογράφηση της συνέντευξης		

Ημερομηνία

**Όνο/μο συμμετέχουσας/οντος
& Υπογραφή**

Όνο/μο ερευνήτριας